Balkan Savaşları
BİRİNCİ BALKAN SAVAŞI
I
(1912)

Nurer UĞURLU başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanmıştır.

Dizgi - Baskı - Yayımlayan:
Yeni Gün Haber Ajansı
Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Haziran 1999
Ord. Prof. Dr.
YUSUF HİKMET BAYUR
Balkan Savaşları
BİRİNCİ BALKAN SAVAŞI
I
(1912)
CGAZETESİNİN
OKURLARINA ARMAĞANIDIR.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

Bu cildin ilk kısmında bulunan ''Önsöz'', ''Sözlük'', ''Kaynaklar'' ve ''Kısaltmalar'' bölümleri işbu 2'nci kısım için de kullanılacaktır; dolayısıyla bu son üç bölümü burada yeniden yazmayı gerekli bulmadık.

Burada yalnız ''kaynaklar'' bölümündeki bir eksikliği doldurmak ve bu bölümle ''kısaltmalar'' bölümündeki iki yanlışı düzeltmek isteriz.

Eksik şudur:

Birinci kısım yazılırken elde bulunmayan Beşinci Mehmed'in Başkâtibi Halit Ziya Bey'in (Halit Ziya Uşaklıgil); ''Saray ve Ötesi; Son Hatıralar'' adlı eseri. (3. cildi 1940, 41 ve 42 yıllarında basılmıştır - H. Z. U.)

Orada yazılı olaylar arasında işbu ''İnkılap Tarihi''mizin 2'nci cildinin ilk kısmında anlattıklarımız bakımından önemli olan üç olay vardır:

a) İtalya'nın Trablusgarp Savaşı'nı açması (Eylül 1911 sonu) - bu cildin ilk kısmında da görüldüğü gibi- Babıâli için yüzde yüz bir baskın olmuş ve onu şaşkına döndürmüştür. Halit Ziya Bey bu olayı pek açık gösterir. O, savaş işi dolayısıyla çekilecek olan Hakkı Paşa ile onun yerine sadarete geçecek olan Sait Paşa arasındaki görüşmede bulunmuştur ve bu görüşmeyi çok canlı olarak anlatmaktadır. (H. Z. U. c. II; s. 211-222).

B) ''Halaskâr'' subayların baskısı üzerine ve az çok da genel durum dolayısıyla Sait Paşa sadaretten çekildiğinde (Temmuz 1912'nin 2'nci yarısı) Talât Bey, Hacı Adil ve Dr. Rüsuhi beylerle birlikte Halit Ziya Bey'i sarayda görmeye gelir ve ona şunları der:

''Sizden bir hizmet istemeye geldik, şimdiye kadar sizden bir şeyler istememiştik, ona hacet de kalmamıştı; fakat bugün ihtiyaç var... Hünkâr yarın bir sadrazam tayin edecektir. Bu kim olursa olsun, yalnız Kâmil Paşa olmasın.. Bizden sonra Kâmil Paşa'nın sadarete gelmesi demek dahilde bir harp demektir. (H. Z. U., c. III, s. 47). Bu yazı eserimizin bu cildinin ilk kısmı ile ilgilidir.

c) Halit Ziya Bey'in, Padişah'ın başkâtipliğinden çekilişini (Temmuz 1912'nin 2'nci yarısı) anlatışı, (H. Z. U., c. III, s. 58-60) Cavit Bey'in 5.8.1912'de Meclisi Mebusan'da anlatışına benzemektedir. (Bak: İnkılâp Tarihi c. II, K. I, s. 298). Ancak Cavit Bey'in anlatışı az aşağıda yine işbu ilk kısmında imlemiş olduğumuz gibi Lütfi Simavi Bey'i ilgilendiren kısım için bu uzkişinin kendi anlatışına karşıttır.

***

Yanlışlar şunlardır:

1) Mahmut Muhtar Paşa'nın Balkan Savaşı'yla ilgili eserinin adı gerek ''kaynaklar''da gerek ''kısaltmalar''da yanlış olarak ''Balkan seferinde kumandan'' diye yazılmıştır. Doğrusu: ''3'üncü Kolordu'nun ve 2'nci Şark (Doğu) Ordusu'nun muharebatı''dır.

2) ''Emile Laloy''nin Rus belgelerini kapsayan eseri ''kaynaklar''da doğru olarak yazılmış. Ancak ''kısaltmalar'' da onun eseri yerine: E. L. (6-a) işaretlerinden sonra Mandelstan'ın bir eserinin adı konulmuştur (s. XXX); bu yanlış, ''kaynaklar''

bölümündeki doğruya göre düzeltilmelidir.

***

C. II, K. I, kısaltması işbu eserimizin 2'nci cildinin ilk kısmını göstermektedir.

S. J. - Sen Ceyms (Saint James) demektir.

BALKAN SAVAŞI'NIN İLK EVRESİ

GENEL DÜŞÜNCELER

Bu savaş Türk tarihinin en acı anlarından biridir; bu yalnız yenilme, hemen bütün Rumeli'nin elden çıkması ve milyonlarca Türk'ün bin bir eziyet ve eşsiz bir yıkıma uğraması dolayısıyla böyle değildir, bunlar kadar ve bunların da üstünde olarak Türk şanını ve Türk onurunu alçalttığı, herkeste ve birçok Türk'te atalardan kalma bütün manevi büyüklüklerin ve yüksek ıraların da (karakterlerin de) elden çıktığı sanını doğurduğu için böyledir; ve Türklük ancak Çanakkale'de o eşsiz kahramanlıkları gösterdikten sonra yeniden kendi kendisinin ve biraz da acunun (dünyanın) gözüne girebilecek ve İstiklal Savaşı ile bugünkü Türklerin yine o eski Türkler olduğuna herkesi inandırabilecektir.

O anda topumuzu utandıran o yenilişler, onların nasıl bir durum içinde olageldikleri ve bunca yenilişten sonra Türk'ün bir an bile yılmadığı ve iç kavgaları süredursun, onların içinde bunalırken dahi, kaybettiklerinin bir kısmını olsun kurtarmayı ve düşmanlarından öç almayı da yenilmeye başladığı anlarda tasarlamış ve bu yolda çalışmaya koyulmuş olduğu göz önüne getirilir ve 1939'da başlayan İkinci Acun Savaşı'nda, durumları Balkan Savaşı'ndaki Türk durumuna göre daha çok uygun olan, bazı ulusların gösterdikleri tinsel ve özdeksel çöküntü Türk'ün 1912 ve 1913 yıllarında gösterdiği çetinlikle karşılaştırılırsa Türk'ün büyüklüğü daha da belirir.

Burada Balkan Savaşı'nın askeri olaylarıyla uğraşmayacağız ve bunları ancak siyasal olayları çerçeveledikleri ölçüde yazacağız.

Osmanlı devletinin siyasal ve askeri, her bakımdan ne kadar kötü bir durumda yakalanıp savaşa zorlanmış olduğunu yukarda ayrıntılarıyla gördük. Yıllardan beri Türk askeri iç ve dış savaşlarla yıpratılmış, imparatorluğun Türk olmayan hemen bütün ulusları devlete karşı bir durum almış veya açıktan açığa ayaklanmış, Türkler de birbirine yabancılardan daha düşman partilere ayrılmış, ordu siyasal bir âlet olup subaylar ve dolayısıyla erler arasında yasav (hukuk) ve güven kalmamış... dış siyasa bakımından Osmanlı devleti tek başına, dostsuz ve bağlaşıksız kalmış, bütün Rus ve Fransız ve dolayısıyla da az sonra İngiliz gücü Balkanlıları desteklemeye koyulmuş... Rus desteğine ve onun saldığı korkuya güvenerek Balkanlılar, var güçlerini Osmanlı sınırlarına yığmış ve Avusturya ve Romanya sınırlarını büsbütün boşaltmış, halbuki Türk ordusu bin bir bucak, sınır ve kıyıya yayılmış ve Kafkasya'ya yığıladuran Rus birlikleri yüzünden orada da birçok önlemler düşünmek zorunda bırakılmış...

Bunlar hep yukarılarda gördüğümüz olaylardır. Aşağıda, eserleri herkesçe alınıp

okunabilen askeri yazarlarımıza göre durumu kısaca gözden geçireceğiz. Ordunun yetişmesinin ne durumda olduğunu Yarbay Nihat'ın şu yazısı gösterir (1):

''Binaenaleyh akabı (son) inkılapta Osmanlı ordusunun muharebe noktai nazarından talim ve terbiyesi ordudaki anasırı muhtelifenin fıtri ve ananevi kabiliyeti harbiyesinden pek farklı değildi. Yani itaat, sabır ve tahammül, cesaret gibi fıtri (doğuştan gelen) ve mamafih az çok her ordu ve millette bulunan evsaf ile muttasıf kıymetli fertler pek çoktu; fakat tam manasıyla bir vazifei harbiye ifasına muktedir kıta hemen hemen yoktu. Ordu seferberlikte adeta nefiriam (halkı askere alma) manzarasını göstermeye mecbur idi. Harbi, ancak vakit ve fırsat bulursa harp esnasında öğrenecekti.

''Akabı inkılapta talim ve terbiyeye büyük bir kıymet atfedilmeye başlandı. Bütün mekâtibi askeriye (askeri okullar) yeni baştan tensik (düzene koyma), muhtelif endaht (atış) mektepleri, talimgâhlar, binicilik ve kıtaat mektepleri tesis edildi; celbedilen Alman zabitanı kumandasında numune kıtaatı teşkil edildi. Bilhassa Erkânı Harbiye Mektebi yeni baştan vücuda getirilerek heyeti tedrisiye en ziyade Almanlardan teşkil edildi. Daha ilk zamandan itibaren endahta, gittikçe büyük mikyasta tatbikata ve manevralara başlandı.

''Fakat matlup (istenilen) gaye Balkan muharebesine kadar bir türlü elde edilememişti. Bir kere zaman azdı; saniyen mevcut zamanın mühim bir kısmı müselsel vekayi (ardı ardına gelen olaylar) ve muhaberatı dahiliye ile dolmuştu. O suretle 1324-28 (1), bu dört senelik zaman zarfında nizamiye ve redif cüzütamlarının (tabur ve batarya) kısmı küllisi laakal (bütünü en azından) 2-4 sefere iştirak etmek ve böylece bu müddetin nısfını (yarısını) ayak üstünde ve iş başında geçirmek mecburiyetinde kalmıştı. Bundan maada (başka) yapılan işlerin esası metin değildi; kabiliyet ve istidadı milli iyice tetkik edilememiş, birçok hususat sadece Alman mukallitliği (taklitliği) halinde vücuda getirilmişti.

''Muhtelif talimgâhlardan geçen zabitan, veya Almanya'ya tahsile giderek avdet edenler (dönenler) bütün ordu içine tevzi edilince (dağıtılınca) derhal ekaliyette (azınlıkta) kalıyor ve öğrendiklerini tatbik imkânından mahrum kalarak teslim aldıkları teamül ve tarza ittiba (uyma) mecburiyetinde kalıyorlardı.

''Eğer bu suretle elden geçmiş zabitan toplu olarak sıra ile muayyen kıtalara verilse memuldü (ümit edilir) ki semere daha yüksek olurdu.

''Saf zabitanı için bu suretle az çok himmet (emek) sarf edilmişken erkânı harbiye zabitanı hemen de el değmemiş bir halde kalmış idi.

''İnkılabı vücuda getiren zabitanın ekseriyetini teşki eden erkânı harbler kendilerini âlimi kül (tam bilgili) addediyor ve tevsi (geniş) ve ikmali malumat emrinde kendi hesaplarına bir şey yapmıyorlardı. Erkânı Harbiye Mektebi ancak istikbalde semeredar olabilirdi.''

Subay ve komuta bakımından durumu göstermesi dolayısıyla Yarbay Nihat'ın şu iki yazısını aşağıya koyuyoruz (1).

''Heyeti zabitan arasında ''teşebbüsü zati'' mefkut (yok) idi. İzinsiz, emirsiz en ufak bir iş yapılamazdı. Yapılmak âdet olmamıştı. Mafevk (üst) ise aledderecat kendi mafevkine (üstüne) karşı aynı vaziyette olduğundan sureti umumiyede işe mütaallik yukardan aşağı evamir (emirler) ve talimat gelmesi de pek nadir bir şeydi. Bineanaleyh vezaif, herkesin basmakalıp gördüğü ve teslim aldığını bilatadil (değişmez) ve tekmil tatbika devam etmesinden ibaretti.

''Heyeti zabitan bu noktayı nazardan her tarafı pas içinde çürümeye başlamış gayrifaal (çalışmayan) bir makineden başka bir şey değildi.''

''Kumanda heyeti âliyesi de 'Kitapsız' idi. Orduda sarih (açık) ve maksada muvafık (uygun) bir sevku idare mesleği yoktu. Herhangi bir vaziyeti harbiyeyi aynı surette ihata edecek (anlayacak) ve aynı vaziyette sureti umumiyede aynı kararı verebilecek, icabında kendiliğinden bir karar ittihaz edebilecek (alabilecek) zabit ve kumandan ender idi. Nitekim bu husus Balkan muharebesinde kendisini kemali ehemmiyetle hissettirdi ve tekmil kumanda heyeti en kıymetli vakitlerini izah, istizah (bilgi), izin ve istizan (yetki isteme) ile ve bir de yekdiğerini tenkid ve tahtie (yanlış çıkarma) ile geçirdi.''

En yüksek komutanların veya kurmayların kafalarının nasıl işlediğini göstermesi ve herhangi bir asker olmayanın kolay anlayabileceği bir örnek olması dolayısıyla Yarbay Nihat'ın Harb ceridelerinden (raporlarından) aldığı bir kararı aşağıya koyuyoruz. 22/23 İlkteşrin (Ekim) 1912 akşamı Şark (Doğu) Ordusu Komutanlığı'nın emri üzerine Kırkkilise (Kırklareli) ve Edirne arasındaki bütün kolorduların düşmana saldırmaları gerektiği ve iki yanındaki kolordunun bunu var güçleriyle yaptıkları bir sırada İkinci Kolordu Komutanlığı, Yarbay Nihat'ın yazdığına göre (1):

''Bunun üzerine Kolordu vaziyeti şöyle düşündü:

''3'üncü ve 1'nci Kolordular muharebeye girmişse de akşamın hulûlüne mebni (gelişine ayarlanmış) bu muharebenin kesbi şiddet edemeyeceği aşikârdır (!), civarda tutuşulacak bir düşman yok (!) kıtaat pek yorgun ve perişan. Bineanaleyh ikamete geçmek lazım. Etraflı malumatı sahiha (açıkça) aldıktan sonra (!) yarın harekâtı umumiyeye geçeriz.''

Ordunun geri hizmetleri hakkında Yarbay Nihat şunları demektedir (1).

''En vahim noksanlardan biri de menzil ve geri teşkilatı idi. Almanların evvelce büyük bir kitap halinde tertip ve tedvin eyledikleri (derledikleri) ve bunun metnindeki hususatın peyderpey teamül ve muarefe (bilinen) haline gelmesi hasebiyle tedricen küçülterek 30-40 sahifeli bir kitap haline getirdikleri ''Menzil hizmeti nizamnamesi''nin aynen tercüme edilmiş olmasıyla menzil işlerinin vücuda geleceği zannedilmişti. Elde bundan başka bu işlere ait bir şey yoktu. Bunu da bilen ve okuyan nadirattan idi (enderdi). Bu bapta başlıca ihzaratı hazariye (hazırlıklar) olarak seferberlikte ötede beride menzil nokta kumandanı olacaklara vazifeleri tebliğ edilmiş idi ki, bu zevatın ekserisi seferberlik günü ellerindeki tebligatnameyi açarak ''Siz.... menzili nokta kumandanlığına tayin olundunuz seferberliğin... günü orada bulunarak vazifenize başlayınız'' tarzında bir cümleden başka bir şey görmemişler ve ömürlerinde ilk defa işittikleri bu menzil nokta kumandanlığının ne demek olduğunu anlamadan ''noktalarına'' gelince kendilerinin bavulunu taşıyacak bir nefer dahi bulamamışlardır. Gerçi menzil ambarları, kolları, noktaları müessesatı hakkında Erkânı Harbiyede kâğıt üzerine bazı istihzarat (hazırlıklar) yok değildi. Fakat bunların hepsi hazarda (barış zamanında) kâğıt üzerinde idi ve kâğıt üzerinde kalmaya mahkûm idi.''

Bunun sonucu olarak orduda sonsuz bir karmakarışıklık vardı, Yarbay Nihat'ın aşağıdaki yazıları bunu gösterir (1):

''Telgraf muhaberatı seferberlik günlerinde adeta durmuştu. Hele teşrinievvel (ekim) bidayetinden itibaren hututu telgrafiye (telgraf yolları) o kadar yüklü idi ki muhabere adeta adimülimkân (basit olanaksızlık) hale girmişti.

''Seferberlik devrinde iaşe (beslenme ve barınma) pek vahim şekiller göstermeye

başlamıştı. Açlık yüzünden Garbi Rumeli'de bir hayli mustahfız kıtaatını terhisten başka çare görülmediği gibi Trakya'daki 4'üncü Kolordu Edirne'ye mürettep erzakı yoldan çevirerek kale ile kendi arasında uzun dedikodulara bais (konu) olmuş ve her kıta; ilk gününden itibaren açlıktan şikâyete başlamıştı.''

''Vapur, şimendifer nakliyatı da bu hercümerçle tamamen mütenasip bir halde idi. Bilhassa Şark (Doğu) şimendiferlerinde ilk gününden itibaren büyük intizamsızlık ve teehhürat (gecikmeler) baş gösterdi. Zayıf mevcutlu süvari alayları ancak birer günde nakledilebiliyordu.

''Trenlere binen efrat (asker) ve hayvanata ancak birer günlük erzak veriliyordu, halbuki tren yolculuğu günlerce devam etmeye başladığından yolda aç kalıyorlardı.

''Bahriye nakliyatı daha fena idi. Muayyen (belirli) bir mercii (makam) yoktu; rasgelen karışıyordu. Memurini bahriyede ekseriyetle hüsnüniyet mefkut (yok) idi. Bir hayli vapurlar (mesela fırka 5'i Maydos'tan Tekfurdağı'na (Tekirdağı) nakledecek Bezmiâlem vapuru) ''eşya ve asker koyacak yerim yoktur'' diye bila izin Maydos'tan savuşmuştu. Kezalik birçok vapur da aynı suretle fırsat buldukça iskelelere uğramadan veya tam hamulesini almadan hareket edip gidivermişlerdi. Buna mukabil bir kısım hamiyetli ve gayretli kaptanlar da hacmi istiabinin kat kat fevkine (üstüne) çıkacak surette vapurlarını doldurmaktan çekinmiyorlardı; fakat bu suretle iskelelerde fazla vakit geçiriyorlardı.''

''Binaenaleyh umumi seferberlik teşkilatı her noktai nazardan ve her yerde umumi bir buhran içinde geçmiş, her şey zuhurata, talih ve tesadüfe, şahsi gayret ve himmete kalmıştı.''

Ordunun yiyecek bakımından durumunu göstermesi dolayısıyla 1'nci Kolordu Komutanı Ömer Yaver Paşa ile 2'nci Tümen Komutanı Osman Paşa arasında (Lüleburgaz'la Babaeski arasında) yapılan şu telgraf konuşması çok önemlidir (1):

Osman Paşa'dan Yaver Paşa'ya; ''Ben ve Prens Aziz Paşa ve maiyetimiz zabitan peksimet bile bulamadık. Efradın (Askerin) haline Allah acısın.''

Yaver Paşa'dan Osman Paşa'ya: ''Paşa biraderler! gerek ben ve gerekse refakatimde bulunanlar bugün bir şey yemediğimiz gibi Lüleburgaz'da bir dilim ekmek bile bulamadık. Efrat burada da böyledir. İnşallah iyi olur.''

Osman Paşa'dan Yaver Paşa'ya: ''İnşallah''.

Ordunun talim ve terbiyesi, subay ve komutanları ve örgütü Yarbay Nihat'ın şu yazısında toplanabilir (2):

''Binaenaleyh Osmanlı ordusunun kıymeti harbiyesini hulasa edelim:

''Teşkilat ve nizamı harbinin vüsatine (genişliğine) vesaiti maddiyesinin binnispe mükemmeliyetine rağmen ordu içi boş bir ağaçtı. İlk esen fırtına ile sarsılmaya ve devrilmeye mahkûmdu. Sevk ve idarece en müteşebbisler harbi bir çete kavgası mahiyetinden daha yüksek olarak göremiyordu.''

Ama durumu böyle olan ordunun birçok birlikleri en çok 1909 yılından beri asıl ana savaş alanı bulunan ve her an bir saldırıya uğrayabilecek olan Trakya ve Makedonya'dan uzaklara gönderiledurmuşlardır.

Bu yüzden daha 1911 yılı başında, Doğu Rumeli'de Bulgara karşı duracak olan ordunun (2'nci Ordu) komutanı Abdullah Paşa, bu işten çekilmek istemişti, Edirne'den 31.1.1911'de Harbiye Nezareti'ne yolladığı yazı aşağıdadır (1).

''Yemen'e mürettep taburlar adedinin daha üç taburla takviyesi emir buyruluyor. Bununla ordudan Yemen'e vesair mahallere giden taburlar adedi kırk beşe baliğ (ulaşmış) oluyor.

''12 Kanunusani (Ocak) 326 (1910) ve 4338 ve 11, 15 Kanunusani 326 ve 4757 tarihli ve numaralı arizalarım hiç nazarı dikkate alınmıyor. Nizamiyelerin işini redifler görecek halde olsalardı tabii Yemen'e tertip ve sevk olunmaları lazım idi. Bulgaristan ordusunun, efradı cedideyi cem'e (yeni asker toplamaya) başladığı Filibe Başşehbenderliği'nden bildiriliyor. İkinci ordu mıntıkasında şimdi kalan ve bütün muraza (acemi er) ve tebdilhava hariç olarak muharip efrat miktarı berveçhi atidir (aşağıda olduğu gibidir) :

Üçüncü fırka	Kesirsiz	olarak	4000
Dördüncü fırka	''	''	2000
Yirminci fırka	''	''	1900
Yirmi birinci fırka	''	''	2200
Piyade numune alayı	''	''	800'dür.

''Bu kuvvetin efradı cedide (yeni asker) ile ikmali mevcutları meselesi zamana muhtaçtır.

''Redif taburları ise tazmine gayri müsait olduğundan bu mıntıka şu sırada harici hasma müdafaa değil, icabında müdahhar malzemeyi bile muhafaza edebilmek müşkülatına karşı bütün mesuliyeti müstakbelei elimeyi (acı geleceği) bu hal ile dûşuna (üstüne) alacak kumandan kim ise anın izamı ile acizlerinin affedilmekliğimi istirham ederim.''

Abdullah Paşa Balkan Savaşı'ndan az önceki durumu şöyle anlatır (1):

''Gerek İkinci ve gerek Üçüncü orduların birkaç istisnasından sarfınızarla heman tekmil seri ateşli cebel (top) bataryaları Yemen diyarı menhusuna (uğursuz diyarına) sevk edilmiştir. Bütün bu ahval (durumlar), Malisor isyanının Karadağ'la harp edecek had (son) bir şekle girmesi yüzünden yapılan tahşidat ve daha sonra zuhur yafte (çıkmış) olan İtalya harbi dolayısıyla Çanakkale Boğazı ve sevahilin muhafazası kaydı ve aynı zamanda tekrar alevlenen Arnavutluk isyanı ve Suriye vukuatı yalnız ordunun dislokasyonunu hercümercetmekle kalmayıp büyük fedakârlıklarla gerek vaktiyle ve gerek ahiren (sonra) tedarik edilmiş olan levazımatı harbiye ve vesaitin en mühim kısmının tarumar olmasını intacetmiştir (olmasıyla sonuçlanmıştır).

''Gariptir ki, Trablusgarb'a İtalyanlar tasallut ettiği (saldırdığı) zaman oradaki kuvvei askeriyenin dağıtılmış ve kuvvei müdafaanın madum (zayıf) hükmüne getirilmiş olmasından dolayı Meclisi Mebusan'dan mahalle kahvelerine varasıya kadar her yerde kıyametler koparıldığı halde ne Meclisi Millimizde ve ne de bir hayli azası askeri paşalarımızdan mürekkep olan (oluşan) Âyan Meclisi'nde vatanın aksamı sairesinin esbabı müdafaasını düşünerek istizah edecek ve bunun zamanını hükümete tekeffül ettirecek ferdi aferide (yaratılmış kişi) zuhur etmemiştir.''

Abdullah Paşa, hatıratının 1 numaralı cetvelinde Şark Ordusu'nun 12 tümeninden yalnız ikisinin yerinde bulunduğunu, 10 tümenin ve 3 nişancı alayının bütününün veya bir kısmının başka yerlerde ve bazen gelemeyecekleri çok uzak yerlerde bulunduklarını gösterir.

Vardar Ordusu Komutanı Zeki Paşa da hatıratında (1):

''Nizamı harb mucibince Vardar Ordusu 5'inci ve 6'ncı ve 7'nci Kolordularla bir süvari fırkasından ve Üsküp, İştip, Pizren ve Anadolu'nun bazı redif fırkalarından teşekkül edecek ve ikmal efradının çoğunu da Anadolu'dan alacaktı. Halbuki 6'ncı Kolordu iki ve 7'nci Kolordu da yalnız bir nizamiye fırkasıyla arzı vücut edebildi. Bu kolorduların diğer fırkaları Arnavutluk iğtişaşını (karışıklığını) bastırmak ve Karadağ tecavüzatına (saldırısına) karşı durmak için evvelce elden çıkarılmış idi. Anadolu'nun redif fırkaları da gelemedi. İkmal efradından ancak onda biri silahsız ve elbisesiz olarak vasıl oldu (ulaştı).

''Vardar Ordusu'nun kuvveti 100.000'den fazla olacak iken hakikatta 50 binden yukarı çıkamadı....''

Bu duruma bir de seferberliğin karmakarışıklığını eklemelidir. Bu yolda Abdullah Paşa der ki (2):

''Nizamiye kıtaatının seferberliği bu zayıf kadrolara muinli (yardımcı) muinsiz, muallem (eğitimli), gayrı muallem ve hatta ekseri yerlerde sınıf (piyade, süvari, topçu, bahriye) ve sin (ihtiyat, redif, müstahfız) aranmaksızın nefiriam suretinde toplanmış, kısmen ilbas olunmuş (durdurulmuş), kısmı âzamı köy kıyafetiyle hatta üryan denecek halde yalınayak, başıkabak halk sürülerini doldurmak suretinde cereyan etmiş ve bu zavallı ahalii müçtemianın (toplu olarak) dahi çok yerlerde müretteplerine iltihakı müyesser (etkili) olamamıştır.

''Nizamiye kolordularının seferberliğini en ziyade duçarı müşkülat eden sebep kıtaatın seferberliğin ilk günlerindeki dağınıklığıdır, bunun derecesi merbut (ekli) bir numaralı cetvelden anlaşılır.''

''Bazı cüzütam kumandanları ikmal efradı namı verilen bu halkın kendi kıtalarının intizam ve zaptu raptını bozmaktan başka bir şeye yaramadığını ve bunlar olmaksızın kıtalarının kadro mevcutlarıyla verilecek herhangi bir vazifeyi daha iyi ifaya kadir olacaklarını (yerine getireceklerini) iddia etmişlerdir.''

Yarbay Nihat da durumu böyle gösterir ve der ki (1):

''Ezcümle Tekfürdağı'nda (Tekirdağı'nda) bulunan İkinci Kolordu bir türlü ikmali mevcut edemiyor, ikmal efradı intihabında çok müşkülpesent davranmak istiyordu. Nihayet kendisine rasgele bulduğu efradı alması emredilmiş ve kolordu bu emrin zirine (ekine) şu mütalaayı (görüşü) yazmıştı: ''Dikkat, demek maksat kıtaatın mevcudunu kabartmaktır, ne cins efrat olursa olsun kolordu bu usuldeki mehaziri nazarı dikkate almasa idi binlerce muayenesiz efradı cemi ve taburlara tevzi ederek (dağıtarak) çoktan ikmali mevcut etmiş olurdu. Fakat bu halde kolordu bir kuru kalabalıktan ibaret kalırdı.''

''Nitekim bu suretle 2'nci Kolordu Kırkkilise muharebesinde bile tabur itibarıyla ancak nısıf (yarı) raddesinde seferber olabilmişti. Seferberliği en kolay kabili ifa piyadeler bu halde bulunursa süvari, topçu ve sunufu fenniyenin ve hiç yoktan teşkil edilecek katar kafilelerin ne halde bulunacağını uzun uzadıya izaha ihtiyaç kalmaz. Ele geçen efrat, muallem gayrı muallem, genç ihtiyar olmasına bakılmaksızın rasgele teşkilata, nizamiye kıtasına veriliyordu. Bu suretle mesela evvelce piyade olan nefer topçuya, topçu olan piyadeye, süvari topçuya, bahriye süvariye geliyordu. Nizamiye kıtaatında 20-40 yaşında adamlar yan yana toplanmıştı. Gayet nişancı neferlerle silahın ağzından veya arkasından dolacağını bile bilmeyen neferler bir mangaya düşmüştü. Ömründe merkebe bile binmemiş neferlere mesela iriyarı bir beygir verilmiş, süvarisin denilmişti.''

Bu durumda bulunan bir ülke ve bir orduyu dış düşmanlara karşı kullanacak ve

savaştıracak olanlar arasında, bilgisizlik ve beyinsizlikte şaşılacak dereceleri bulanları vardır; bunlar hakaretle susturulacakları yerde, saçmalarının kâğıt üzerine geçebilmiş, devletçe kabul edilmiş ve yürütülmeye kalkışılmış olması, onların yalnız olmadıklarını gösterir. Bir örnek olarak Osmanlı Genelkurmayı'nın ''Bulgaristan'a karşı harekâtı harbiye layihası''nın başını aşağıya koyuyoruz (1):

''Bulgarların kuvvei külliyeleriyle Trakya darülharekâtından taarruz eylemeleri ağlebi (kuvvetli) ihtimaldir. Gerçi ''Edirne'' mevkii müstahkemi ve ''Meriç'', ''Arda'' nehirleri bir dereceye kadar mevaniden (engeller) addolunabilirse de Makedonya darülharekâtındaki dağlara nazaran harekâtı askeriyeye daha müsaittir. Makedonya cihetinde Bulgarlardan müteneffir olan Sırp, Ulah, Rum gibi ahalii Hıristiyaniye ile şeci (cesur) bir ırkı İslam (1) taarruzatı hasmaneye karşı asakiri Osmaniye'ye zahir olabileceği halde beri taraftaki Rumların bir dereceye kadar Bulgarlaşmış ve ahalii İslamiyenin (2) de yılgın ve secayayı merdangiden (yiğitlik karakterinden) binnispe mahrum bulunmuş olması Bulgarlara badii cüret (ataklık nedeni) oluyor.''

Geçmişi ve zamanı ve gözü önünde olan bitenleri bu kadar az bilen ve anlayan adamlar ordunun başında olunca sonucun böyle olmasına pek şaşılmamalıdır.

Buna bir de Harbiye Nazırı ve Başkomutan Nâzım Paşa'nın şahsiyetini eklemelidir; kendisi Abdülhamit devrinde uzun zaman menfada (sürgünde) kalmış, günlerinin pek büyük bir kısmını ordudan uzakta geçirmiş, sonra, daha çok siyasal etkenler dolayısıyla, iş başına geçmiş ve birtakım subaylara dayanarak Sait Paşa'yı sadaretten ve İttihat ve Terakki'yi erkten (iktidardan) düşürmüş veya düşürülmelerinde önayak ve göze görünen başlıca alet olmuş olması dolayısıyla Gazi Muhtar Paşa Hükümeti'nin en önemli ve sözü geçer üyesi ve Harbiye Nazırı olmuştur. Sırf askerlik bakımından yetersizliği açık olan bu uzkişi, savaşta saldırgan davranmayı, karşı karşıya bulunan orduların güç ve durumuna göre bir hesap, ölçü ve tartı işi değil her derde deva sanacak veya bunu sanıyormuş gibi davranacak ve buyruğu altındaki komutanlara birdüziye daha ne duruyorsunuz, neden ilerlemiyor ve saldırmıyorsunuz diye teller yağdıracak; ellerindeki birlikleri daha bir kütle yapamamış olan onlara, değil ilerleyişlerinde, yerlerinde durduklarında bile yiyecek ve cephane yetiştiremeyen örgütten başaramayacağı veya daha başarmak durumuna gelmediği işler isteyecek ve kendisinin yıkımda büyük bir suç payı olacaktır; gerçi Nâzım Paşa yalnız değildi, o ölünce, hemen bütün ilgililer bu düşüncesiz ve hesapsız saldırma işinin soravını (sorumluluğunu) onun sırtına yüklemeye çalışmışlarsa da bunun baştan başa doğru olmadığını söylemek gerekir. Onun dolaylarında ve bazı kolordularda onu birdüziye saldırmaya kışkırtanlar vardı; ancak o, ister kendisinin de böyle düşündüğünden, ister bu kışkırtmalara kapıldığından, daha doğrusu her iki yüzden, orduya yanlış işler gördürmüştür; ve komuta bakımından, bozgun ve yıkımın ana yükü onun üzerindedir.

Pertev Paşa'dan aldığımız (1) şu Meclisi Vükelâ zaptı, bu saldırganlık düşüncesinin ne gibi biçimler almış olduğunu gösterir, orada denilmektedir ki:

''Bahriye Nazırı Mahmut Muhtar Paşa, Kırkkilise taarruz ordusundan 3'üncü Kolordu Kumandanlığı'nı deruhte etmek (üzerine almak) üzere hududa azimet edeceğinden (gideceğinden) müşarünileyhin avdetine kadar Bahriye Nezareti'ne ait vezaifin Nafıa Nazırı Salih Paşa tarafından vekâleten idaresi tensibedildiğinden (uygun görüldüğünden)...''

Pertev Paşa yukarda, imli (işaretli) olan, ''Kırkkilise taarruz ordusundan'' sözlerinin Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa'ca kâğıdın tebyizi (temize çekilmesi) sırasında

kendi el yazısıyla eklenmiş olduğunu yazar.

Bizce bu belge hükümet üyeleri arasında en çok Nâzım ve Mahmut Muhtar paşaların edimsel olarak saldırgan düşüncede olduklarını gösterir ve bundan bütün hükümetin bu düşüncede olduğu çıkarılamaz. Çünkü Ahmet Muhtar Paşa o sırada seksen yaşında idi ve aşağı yukarı otuz dört yıldan beri askeri işlerden çekilmiş bulunuyordu; dolayısıyla bunu Harbiye Nazırı'nın ve kendi oğlunun etkileri altında yazmış olduğunu kabul etmek daha doğru olur. Öbür nazırların buna ses çıkarmamış olmaları tabii görülmelidir, çünkü bu yazı savaşın sırf askerlik bakımından yönetilmesiyle ilgilidir ve başkomutanlıkça düşünülen şeyin yalnızca bir açıklamasından ileri gitmemektedir.

Yarbay Nihat da, bu saldırganlık düşüncesine en çok Mahmut Muhtar Paşa'nın sarılmış olduğunu ve 1'nci Kolordu Komutanı Yaver Paşa'nın da bu düşüncenin etkin bir kışkırtıcısı bulunduğunu yazmaktadır.

Bundan başka Türk komutanları arasında anlaşmazlık ve çekişmeler büyük bir ölçüdedir. Bu, hem o zamanın komutanlarının yazı ve hatıratlarından (Abdullah, Zeki, Mahmut Muhtar ve Pertev paşalar) hem de işi daha çok sonra ve dolayısıyla daha tarafsız olarak incelemiş olan Yarbay Nihat'ın eserinden anlaşılmaktadır. Bunu düşman da daha ilk günlerde sezmiş ve bundan ayrıca da yüreklenmişti. Bulgar Başbakanı Geşof'la, Lüleburgaz yeni üzerine, 3.11.1912'de yaptığı görüşmeyi Paris'e bildiren Sofya'daki Fransız elçisi, telinin sonunda şunları yazar (1):

''Başbakanın kendisi de, ordunun yenler (zaferler) kazanarak bu çabuk yürüyüşünden az çok şaşırmışa benziyor; ve her fırsatta kendini gösterip Osmanlı ordusunun çekilmesini gerektiren düşman komutasındaki çekişmelerin Çatalca'da da yenilenip yenilenmeyeceğini kendi kendine soruyor. Bu böyle olursa Bulgar ordusu pek az gün içinde İstanbul kapılarına varabilir...

Ancak, eğer Osmanlı komutasının yanlış ölçemlerine (ölçümlerine) Nâzım Paşa'nın bu saldırgan davranışına ve onu bu yolda kışkırtan veya onunla birlik olanların yaptıklarına hafifletici sebepler aramak istenilirse şunlar denilebilir:

O sırada Türk kamuoyunda pek çok coşkunluk belirtileri vardı; buna karşın parti körüklüyordu, işbu parti orduyu eksiksiz yetiştirmiş ve anıklamış (hazırlanmış) olduğunu biteviye yayıyordu ve ne hükümet ne de komutanlık savaşın öngününde bunu yalanlayamazdı; dolayısıyla ilk önemli vuruşları geride, mesela Ergene kıyılarında kabul etmek Trakya'nın büyük bir kısmının yok yere çiğnettirildiği ve Makedonya ordusunun Anayurt'tan kesilerek yok yere gözden çıkarıldığı gibi propagandalara yol açabilirdi. Baştakilerin ödevi, coşkun ama işlerin içyüzünü bilmeyen bir kamuya uymak değil, onu doğru yola getirmek olduğu için bu sözlerimiz demin de dediğimiz gibi ancak bir hafifletici sebep sayılmalıdır.

Bundan başka Nâzım Paşa 93 Savaşı (1877-78) sırasındaki göçmenlerin yıkımlarını görmüş bir adam olmak dolayısıyla bu gibi bir akının önüne geçmek ümidiyle de saldırgan davranmak istemiş ve bu yanlış düşünüşü yüzünden önlemek istediği yıkımın daha büyük ölçüde olmasına yol açmıştır.

Askeri yanlışlar arasında ''Halaskâr'' olayından sonra ve Balkan Savaşı'ndan az önce birtakım askerlerin evlerine geri gönderilmiş olmasını saymıyoruz. Daha yukarda uzun uzadıya üzerinde durduğumuz bu olay, yen (başarı) kazanmış askeri bir ayaklanmanın önüne geçilmeyecek bir sonucu idi ve bu yapılmasaydı erler kendi kendini salıverip sayısız çetelere bölünerek Rumeli'yi soya soya evlerine dönebilirlerdi, nasıl ki bunun bazı örnekleri görülmüştü.

Ordunun bu kötü durumuna gerilerin kötü durumu eklenmelidir. Gerek birinci ciltte gerekse burada Bulgar, Sırp ve Rum çetelerinin, 1908-9 yıllarının bir kısmı bir yana bırakılırsa, Rumeli'de durmadan her türlü kötülüğü yapageldikleri görülmüştür. Beklenilebileceği gibi savaş patlayınca bunlar büsbütün azar ve ordunun geri ve yanlarını vurur, demiryollarını bozar, köprüleri atar, birçok yerde hükümet makinesini işleyemez bir duruma sokar, kentler ele geçirir, kendi üzerlerine kuvvet çeker, Türklere karşı her türlü kötülükler işler, büyük kalabalıkların ev barklarını bırakıp göçmeye ve kaçmaya koyulmalarını gerektirir ve böylece dolayısıyla da ordunun durumunu baltalarlar. O sırada demiryolları da hep yabancı şirketlerin elinde olup memurlarının pek çoğu da Türk değildi; bunlar da taşıma işlerini bozmak veya ahaliyi ürküterek ortalığı karıştırmaktan geri durmayacaklardır.

Buna, tinsel (ruhsal) bozukluğun sonucu olarak, birçok idari amir ve memurun, düşman daha uzakta iken yerlerinden kaçmalarını ve esen bozgun havasını arttırmalarını eklemelidir. 7.12.1912 tarihli Meclisi Vükela toplantısında bu gibilere karşı önlemler düşünülmüştür.

Komitacıların çalışmalarına ve demiryolu memurlarının davranmalarına örnek olmak üzere, Lüleburgaz çarpışması sıralarına düşen bazı olayları gösteren dört tel aşağı konulmuştur (1):

''Dersaadet'te Huzuru Samii Sadaretpenahiye''

''Bir haftadan beri Dimetoka ve civarında peyda olan çeteler, oraları ihrak (yakıp yıkarak), katli nüfus ve yerli şakiler de kuvvet tedarikiyle şimendifer vesaire köprü ve telleri tahrip ve Dedeağaç üzerine kuvvetle akın ederek Bulgar ordusu geliyor diyerek bütün kasaba ve kur'a asker ailelerini perişan bir halde bulundurduklarından maada (başka) hafazanallahu taalâ (Allah korusun) şu bir iki gün, hariçten Dimetoka ve Sofulu üzerine bir kuvvet yetiştirelemez ise buralarda ne emakin ve mesakin (yerler ve evler) ve ne de bir ferdi Müslimin berhayat kalamayacağı anlaşılmaktadır. Allah ve Resulüllah aşkına buna karşı icra kılınan tedabirin hemen işarı ve tedabir alınmamış ve alınamayacaksa başlarımıza çare aramak üzere iraei tarik olunması şevketlü hükümetimiz namına bütün ailelerimizle makine başında muntazırız ferman.''

Ferecik havalisi ahalisi namına   Ferecik Belediye Reisi

Müderrisinden Niyazi   Abdülhamit

''Dahiliye Nezareti'nce Dedeağaç Mutasarrıflığı'ndan alınan 20 Teşrinievvel (Ekim) 328 (1912) tarihli telgrafname suretidir.''

''Dün icra kılınan istikşafatın tarassudatına dair yazılan 20 Teşrinievvel 328 (Ekim 1912) tarih ve 1230 numaralı telgrafnamei aciziye zeyildir. Dimetoka ve Sofulu kazalarına müstevli olan eşkıyadan dolayı havf (korku) ve herasa (yılgınlık) duçar olan Petekli ve Ferecik istasyon memurlarının terki mevki ile Dedeağaç merkezine gelmeleri ihbar kılınması üzerine memurini merkumenin serian mahalli memuriyetlerine iadeleriyle trenlerin muntazaman seyrüsefer etmeleri, lüzumu ehemmiyetle bugün Şark (Doğu) kumpanyasının bura müdürlüğüne batezkere (tezkere ile) tebliğ kılınmış ve yarından itibaren Dedeağaç ile Ferecik kasabası arasında seyrüsefer muamelesi temin edilmiştir. Bugün dahi Dedeağaç'a iki saat

budü (uzaklık) mesafede Bey karyesine elli altmış kadar müsellah Bulgar komitacısının vürudettiği (toplandığı) ve silah sesleri işitildiği ve bineanaleyh kariyei mezkûre ahalisinin kuvvei maneviyeleri münkesir (kırılmış) olduğu kariyei mezkûreye mücavir (adı geçen yere yakın) bulunan Şahinler kariyesi muhtarından ba varakai resmiye ihbar edilmesi üzerine derhal liva jandarma taburu bölük kumandanının maiyetinde kariyei mezkûreye miktarı kâfi jandarma izam edildiği gibi mezkûr (adı geçen) jandarmalara muavenet (yardım) etmek üzere bir zabit maiyetinde otuz nefer müstahfızın gönderilmesi lüzumu dahi müstahfız tabur kumandanlığına tebliğ edilmiştir. Ahvali maruzaya ve salifülarz telgrafnamei acizanem ile arz olunan esbaba binaen icrayı icabı seriine inayet buyrulması ehemmiyetle maruzdur.''

''Dahiliye Nezareti'nce Dedeağaç Kaymakamlığı'ndan alınan 20 Teşrinievvel (Ekim) tarihli telin suretidir.''

''Dünkü maruzatımın neticesi .... malumat almak ve tedabiri seria icra etmek üzere sevkiyata memur mevki kumandanıyla jandarma kumandanını müsteshaben (haberli kılarak) ve gönüllü müstahfız efradından otuz kadar kuvvetle ve tertibettirilen treni mahsusla (hazırlanan özel trenle) Dedeağaç'ın şarkında ve merkez nahiye olan Karaçeki'ye azimet olundu, oradan da iktiza eden (sağlanan) kuvvet kendilerine ilave edilerek mülazim Bekir Efendi'nin kumandası tahtında berayı istikşaf demiryolu hattının altmış dokuz kilometresindeki Sofulu'ya sevk edilen trenin altmış ikinci kilometreye kadar giderek orada icra ettikleri tahkikat ve aldıkları malumat Dimetoka hadisesinden cüret alan yerli Bulgar ahalisinin ve kısmen firari efradın Bulgar komitacılarına iltihak etmek (katılmak) suretiyle merkezi kazayı işgal ve ahaliyi havf ve herasa düşüren top seslerinin bomba istimal etmelerinden galat olduğu gibi bunların meyanında intizamı askeriyeyi temin eden Bulgar zabitanı (subayı) elbisesini iksa eden (giydiren) kesan (insanlar) da bulunduğu ve aynı ahvalin Dimetoka'da da vukuu sureti katiyede olduğu tezahür etmiştir. İşin bu derece kesbi vahamet etmesine ve hat boyundaki etradı müstahfızanın kuvvei maneviyelerinin inkisariyle (kırılmalarıyla) terki mevki etmelerine bu yüzden ahalinin hicrete kıyam eylemelerine başlıca sebep bazı bedhah olan kumpanya (1) memurlarının eseritesniatı (uydurması) olan işaattan ileri geldiği...''

''Makamı Celili Sadareti Âzamiye''

''Harbe iştirak eden kıtaatı askeriyenin muayyen kordonlardan ayrılamamasından bilistifade teşekkül eden komiteler katli nüfus ve iğtinamı emvale (zengin mallarına) cüret ve bu cümleden olmak üzere Dimetoka kasabasıyla kurayı İslâmiye bu hain çeteler tarafından dört saat zarfında imha edilmiş, Dimetoka ahalisinden memurin dahil olduğu halde on dört kişi tahlisi cana (canını kurtarmaya) muvaffak ve nüfusu saire haneleriyle beraber muhterik olmuştur (yanmıştır). Şakavet ve akıncılık tevsii daire ederek kurada yağmakerlik ve kıtal (cinayet) gibi ceraimin (suçların) Uzunköprü, Havza, Hayrabolu, Babayiatîk (Babaeski), Sofulu kazalarında hükümferma olmakta, bulunmasına mebni (dolayı) bu kazalar ahalisi kâmilen buraya hicret eylemiş ve bu çetelerin kazamıza sirayet edeceği tezahür etmekte olduğundan darülharbdeki bahadırlarımızın metruk (terkedilmiş) olan ayallerini, diğer kazaların felâketzede muhacirlerini himaye edecek kaymakamlıkça da Dahiliye Nezareti'ne işar edildiği veçhile Gelibolu'dan veya diğer münasip yerden bir kuvvei nizamiyenin sürati izamına (yollanmasına) ve yarına kadar yetiştirilmediği surette umumiyetle hicret ve hanumanımız (evlerimiz) mahvedileceğinden, emri devletlerine makine başında intizarda bulunduğumuz

mâruzdur''

Umum ahali namına

Ali, Hayri, Mehmet, Neşet, Ali, Mustafa

Keşan, 20 Teşrinievvel 328 (2.11.1912)

Ordunun nasıl bir durumda savaşmak zorunda kaldığını gösteren bu yazılarımızı bitirmeden son bir konuya dokunmak isteriz, o da orduda bile bile ve istiyerek hıyanet edilmiş olunup olunmadığı sorunudur. Bilindiği gibi o sırada, yıllardan beri süren iç didişme particilik yüzünden Türkler o kadar birbirine girmişlerdi ki, Balkan Savaşı bozgunları olunca bunların kısmen olsun parti kavgaları yüzünden bazı ordu ve donanma subaylarının hıyanetlerinden doğduğu ve bazı kimselerin bozgun çıkması için elden geleni yaptığı sözü ortalıkta dolaşmıştır; bu demekti ki; siyasal hırs ve iç düşmanlıklar ve ordu içine siyasanın sokulmuş olması yüzünden Rumeli Türklüğü ve hattâ bütün Osmanlı Türklüğü için bir ölüm kalım boğuşması olan bu savşata, bazı Türklerin gözü, düşmanın kazanmasına çalışacak kadar kızmış ve kör olmuştur. Savaştan sonraki durum bu yolda görülmüş işler varsa onların derinden derine incelenmesine ve muhakeme edilmesine uygun olmamış ve dolayısıyla bu yolda resmî olarak bir şey saptanmamıştır.

Ancak Yarbay Nihat'ın eserinde Harp ceridelerinden (gazetelerinden) ve resmi belgelerden alınmış bazı parçalar vardır ki onlar görüldükten sonra bu yolda dolaşmış olan sözlere sadece bir dedikodu demek güçtür; aşağıya iki örnek koyuyoruz, bunlar Kırkkilise (Kırklareli) bozgunu ile Lüleburgaz yenilgisi arasında iki olayı gösterir.

''11/13 Teşrinievvel 328'de (Ekim 1912) 1'inci Kolordu" (1)

''İkinci fırka: Lefece'de 10/11 gecesini geçirmiş olan 2 nci fırkanın kısmı küllisi 11 Teşrinievvel (Ekim) saat 8.30 evvelde sureti umumiyede Lefece'den hareket ederek, Türkbeyi'ne doğru eyi yol olmadığı fikri ile Kırkkilise (Kırklareli)-Babaeski şosesine çıktı. Şose üzerinde yine kesif bir akın cenuba doğru gidiyordu, fırka 2 de buna karıştı.

''Böylece hareket olunurken, ihtimal zeval sıralarında, bir atlı zâbitin kılıcı çekmiş olduğu halde ''Düşman süvarisi geliyor, kaçınız'' feryadıyla kolun yanından dörtnal ile gittiği görüldü. Bunun üzerine bir dereceye kadar toplanmış olan kıtaat tekrar dağılmağa, herkes koşmağa, bindiği vesaiti nakliyeyi koşturmaya başladı. Mekkâreciler ipleri keserek yükleri atıyor ve çıplak beygire binerek koşuyordu. Kıtaların topluca yürütmeğe muvaffak olan bazı zâbitan meselâ .... (2) den bir bölük şoseden çıkarak geriye şimale (kuzeye) doğru mevzi aldı.

''Bu karışıklık bir müddet devam ederek nihayet düşman süvarisi olmadığı anlaşılınca (?) (3) ortalığa tekrar sükûnet geldi''.

Yine bu tümenin 2 nci topçu alayının Harb ceridesinde şu yazılar vardır (4):

''Lüleburgaz'a muvasalatta (varışında) tabur 2 kumandanı hakkında yaptığım tahkikatta 11/12 gecesi bir pelerinli süvarinin ''yukarda topçular mahvoldu kaçıyor, siz ne duruyorsunuz?'' sözleri üzerine gece bataryaların her birisinin bir tarafa dağıldığı ve ertesi günü tabur kumandanı bin müşkülâtla bataryalarını toplayabildiği, fırka kumandanına bildirilmiş ise de Lüleburgaz'da fırka kumandanı emri ile tabur kumandanı (Binbaşı Asım Bey) çadırında tevkif edildi.''

Bütün bu yazılar Türk ordusunun Balkan Savaşı'nda iç ve dış siyasa bakımından nasıl kötü bir durumda va anıksız (hazırlıksız) olarak, bilgisizlik, görgüsüzlük ve belki de hıyanet havası içinde vuruşmak zorunda kaldığını gösterir; tarihte eşine hemen hiç rastlanmamış denilse yeri olan bu bin bir güçlük içinde Türk bozgun ve yenilmesi onursuzluk sayılamayacağı gibi, güvenle denilebilir ki başka herhangi bir ulus ve ordu yüzlerce yıldan beri olagelen bir sürü kötülüğün sonucu olarak böyle bir duruma sokulmuş olsaydı daha çok önceden yok olur giderdi.

Türk yenilişinde, Ege denizindeki durumun da önemli bir etken olmuş olduğu unutulmamalıdır. Ta seferberliğin başından beri bu deniz Türk taşıtları için kapalı idi, çünkü Trablusgarp Savaşı bitmemişti ve İtalyan donanması orada egemendi; dolayısıyla Türk ordularının yığılması bu yüzden epey gecikmelere ve zorluklara uğrayacaktır. Balkan Savaşı'nın öngününde İtalya ile barış yapılacaksa da bu sefer egemenlik Yunan donanmasına geçer ve Türk donanması, ister komutadaki yeteneksizlik, ister deniz erlerinin gerektiği gibi yetişmemiş olması, ve ister iç siyasal karşınlıkların deniz subaylarına da bulaşmış olduğu için herkesin gerektiği gibi çalışmamış ve ödevini görmemiş olmasından ileri gelsin, Yunan donanmasından hiç de daha güçsüz değilken ona karşı çıkıp önemli bir başarı kazanamaz; ve kendi kendini hapsettiği Boğaz'da kalıp Ege denizi egemenliğini Yunan'a bırakır. Bu yüzden Garp (Batı) Ordusu Türk ana güç kaynağı olan Anadolu'dan ta baştan kesilmiş bulunacak ve alabileceği her şeyi demiryollarla yani savaşta önemi daha büyük olan Şark (Doğu) Ordusu'nun zararına alabilecektir.

Bütün bu acıklı olay ve yenilme etkenleri gözden geçirildikten sonra şunu da unutmamak ve söylemek gerekir ki birbiri ardından gelen bozgunlar arasında pek çok yerde Türk er ve komutanları büyük kahramanlık ve beceriklilik göstermişlerdir. Çatalca vuruşması başarısı bu kahramanlıkların edimsel olarak en çok tepki yapanıdır. Şkodra'da Hasan Rıza Paşa, Edirne'de Şükrü Paşa, Yanya'da Esat Paşa ve denizde Hamidiye Süvarisi Rauf Bey (Orbay) ve buyrukları altında savaşan subay ve erler büyük ün kazanmışlardır. Bu ünlerin komutanlara ait olanlarının ne derece haklı olarak kazanılmış olduğunu ve bu işler dolayısıyla yapılmış olan aytışmaları (tartışmaları) incelemek askerî yazarlarımızın işi olduğundan, bu konu üzerinde ancak bu kadar durmayı kendimiz için yeter bulduk.

SAVAŞIN BAŞINDAN LÜLEBURGAZ

VURUŞMASINA KADAR

18.10.1912 - 28.10.1912

Askeri olaylar:

Burada Balkan Savaşı'nın askerî tarihini yazacak değiliz; dolasıyla askerî olayları ancak siyasal olayları çerçeveleyecek kadar anlatacağız.

Savaşa tutuşan Türk ordusunun Rumeli'de nasıl dağıtılmış olduğunu kısaca gözden geçirelim.

Türk ordusunun başlıca kısımları şunlardır:

a) Abdullah Paşa komutasında Şark (Doğu) Ordusu adıyla Doğu Trakya'da, Edirne-Kırkkilise (Kırklareli) dolaylarında ve bu çizginin gerisinde dört kolordu (1'inci Ömer Yaver, 2'nci Şevket Turgut, 3'üncü Mahmut Muhtar ve 4'üncü Ahmet Abuk paşalar

komutasında) ve Edirne garnizonu (Şükrü Paşa komutasında).

b) Daha batıda Kırcaali ve Paşmaklı dolaylarında Filibe'yi ve Filibe-Edirne demiryolunu tehdit edebilecek bir durumda Ali Yaver Paşa komutasında 15- - 16000 kişilik bir mürettep kolordu.

a) Ali Rıza Paşa komutasında Garp Ordusu:

1) Bunun ana kısmı İştip-Üsküp dolaylarındadır ve Vardar Ordusu adıyla Zeki Paşa komutasındadır. Bunun sağ kolu Bergalniça ve Struma ovalarına ve sol kolu Priştine dolaylarına kadar yayılmaktadır.

2) Garp Ordusu'nun başka iki kısmından biri Tahsin Paşa komutasında Kozana-Alasonya dolaylarında ve öbürü Esat Paşa'nın komutasında Yanya bölgesinde bulunuyordu. Yunan sınırı üzerinde olan bu kuvvetler ölçüsüz olarak Yunan ordusundan küçüktürler.

3) Yine Garp (Batı) Ordusu'na bağlı olmak üzere Şkodra dolaylarında Karadağ'a karşı koymak üzere Hasan Rıza Bey (sonra paşa) komutasında küçük bir kuvvet vardır.

4) Bunlardan başka yine Garp (Batı) Ordusu'na bağlı olarak Yenipazar, Taşlıca, Gosine, Yakova... bölgelerinde de dağınık kuvvetler vardır.

Başkomutan sözde padişahtır. Gerçekten bu işi gören onun vekili adıyla Harbiye Nazırı Nâzım Paşa'dır.

Daha önce de gördüğümüz gibi Osmanlı orduları daha derlenip toplanmadan düşmana saldırma emirleri almışlardı; bu, kolaycana bozulmalarında önemli bir rol oynayacaktır.

Bulgarlar başlıca ordularıyla Edirne-Kırkkilise (Kırklareli) çizgisine karşı saldıracaklardır; ancak daha önce, Kırcaali yolu ile Filibe'yi tehdit eden Ali Yaver Paşa kuvvetlerine karşı saldırır, 19 ve 20 İlkteşrinde (ekim) bunları Mestanlı'nın güneyine kadar sürer ve böylece Edirne'ye ve Doğu Trakya'ya saldıracak olan Bulgar ordusunun yan ve gerisini sağlarlar.

Şark Ordusu Komutanı daha başta 13.10.1912'de ordusunu Kırkkilise (Kırklareli) - Yenice-Bostanlı (1) çizgisi üzerinde ve gerisinde toplayıp orada vuruşmayı düşünmüştür. 16.10.1912'den başlıyarak başkomutanlık onu düşmana saldırmaya kışkırtmakta ve bu yolda onu sıkıştırmaktadır. 21.10.1912'de Abdullah Paşa saldırıya karar verir, 22 ve 23.10.1912'de Türk ve Bulgar orduları Edirne-Kırkkilise (Kırklareli) çizgisi üzerinde ve onun kuzeyinde çarpışırlar, en çok Süloğlu dolaylarında ve Kırkkilise (Kırklareli) ilerisinde Osmanlı ordusunda yukarda anlattığımız etkenler dolayısıyla bozgunlar çıkar ve Türk birlikleri karmakarışık bir durumda Vize-Lüleburgaz dolaylarına kadar kaçar veya çekilir. İşin acı yönlerinden biri de şudur ki Süloğlu (2) dolaylarındaki çarpışmalarda bizim 2'nci Tümen'le İzmit Tümenimiz bozguna uğrayıp güney ve doğu-güneye doğru kaçarken, karşılarındaki Bulgarlar da Sarı Dadışman'a (3) kadar kaçmışlardır.

Bulgarlar ne bu yönde, ne de Kırkkilise (Kırklareli) yönünde Türkleri kovalamazlar ve dolayısıyla Şark (Doğu) Ordusu bu bozgunlar yüzünden yok olmaktan kurtulur ve kendini daha güneyde toplar. 22-24.10.1912'de Bulgarların Edirne'yi baskınla alma denemesi başarısız kalır.

27 İlkteşrine (ekim) kadar işbu Doğu Ordusu bin bir zorluk ve sıkıntı içinde çekilecek ve ayın 28'inde Lüleburgaz vuruşması başlayacaktır.

Yine 27 İlkteşrinde (ekim) Kırcaali'den çekilen Yaver Paşa, kalan kuvvetlerinin çoğu ile Ferecik dolaylarında Bulgarlara verilir.

Batı Ordusu'ndaki olaylara geçelim.

22.10.12'de Kosova ovasındaki Türk kuvvetleri yenilir ve o gün bir Sırp kolu Priştine'ye girer, bir gün sonra daha batıda Sırplar Yenipazar'ı alır ve Karadağlılarla birleşmek üzere ilerleye dururlar.

İlerleyip düşmana saldırma emrini almış olan Vardar ordusunun ana kısımlarıyla Sırplar arasında büyük çarpışma Komanova'da 23 ve 24.10.1912'de olur, Vardar Ordusu yenilir, bir kısmı düzenle ve bir kısmı da bozguna uğramış olarak Manastır üzerine çeklir. Vardar Ordusu'nun sağ koluna karşı Küstendil dolaylarında ilerleyen Sırp ve Bulgarlar 24.10.12'de Koçana'ya ve 26.10.12'de İştip'e girerler.

O sırada birtakım Üsküplüler, şehir dolaylarında savaş olmamasını ordudan isterler ve oradaki yabancı konsoloslara başvurarak onlar yolu ile düşmanı çağırırlar. Bunu Kalkandelen, Gostivar, Manastır ve Selânik'te de göreceğiz; böyle korkaklık, yurtsevmezlik gösterenlerin bir kısmı Türk olmayanlardan idiyse de bir kısmı da Türk'tü. Bunların da bu davranışı ile en ünlüsü Gaziantep olmak üzere birçok Anadolu kentleri halkının yok denecek kadar az silahla sokaklarının her bir karışı için günler ve aylarca dövüşmeleri karşılaştırılınca, bu iki davranıştaki başkalığın nereden geldiği sorusu kendiliğinden doğar. Bizce bu başkalığı, bir yandan Balkan Savaşı sırasında genel tinsel (ruhsal) düşüklükte, ve yurttaşlar arasında sonu gelmeyen ve görünmeyen iç kargaşalık, düşmanlık ve ayrılıklarda ve öbür yandan da ahalisi karışık uluslardan olan kentlerde çok tetik ve çetin davranılmaz ve Türkler arasında çok sıkı bir dayanışma kurulmazsa bozgunculuk havasının kolaylıkla esebilmesinde aramalıdır.

Üsküp 26/27 İlkteşrinde (ekimde) Sırpların eline düşer. Bundan sonra Garp (Batı) Ordusu ülkenin öbür kısımlarından kesilmiş olarak kendi başına savaşa duracaktır, çünkü deniz yolu Yunan'ın elindedir ve Ali Yaver Paşa'nın Ferecik dolaylarında esir düşmesinden beri arada kara ve demiryolları da kesilmiştir.

Sırplar Üsküp'le birlikte Firuvik ve Kaçanik'i de ele geçirirler ve bundan sonra bir kısım Sırp kuvvetleri Makedonya savaş alanını bırakıp Edirne'ye gider ve oranın kuşatılmasında Bulgarlarla elbirliği yapar.

Yunanlılarla olan vuruşmalara geçelim: Sırp ve Bulgar ordularının davranışlarında, işbu iki ulusun özel amaçlarının göz önünde tutulduğu sezilmekte ise de, Türk ordusunu yenmek ve Osmanlıyı barış istemeye zorlamak olan genel amaca bunlarca büyük ölçüde önem verildiği de görülmektedir. Bir kısım Sırp Ordusu'nun Edirne'ye gitmesi de bunu gösterir.

Yunanistan'a gelince, o, ta baştan, hemen yalnız kendi özel amaçları arkasından koşacak ve ana Yunan ordusu kuzeye çıkıp Sırp ve Bulgar ordularıyla çarpışan Türk birliklerinin gerilerine sarkacağı yerde Selanik'e doğru yürümeyi daha uygun bulacaktır. 22 İlkteşrinde (ekimde) Yunanlılar Serfice'ye, 25'te Kozana'ya ve Karaferiye'ye girerler ve oradan sonra Vardar ve Selanik'e doğru yol alırlar.

Karadağ vuruşmaları üzerinde ayrıca durmayacağız.

Denizlerde ilkteşrinin (ekim) 19'u ile 21'i arasında Türk donanması Varna'yı ve dolaylarında bazı yerleri topa tutar, ancak savaşın başlarında Yunan donanmasıyla hiç çarpışmaya kalkışmaz ve Adalar denizini büsbütün ona bırakır. 20 ve 21 İlkteşrinde (ekimde) Yunanlılar Bozcaada (Tenedos) ile Limni adasını ele geçirirler.

Siyasal olaylar:

Bu vuruşmalar olurken ve ta Lüleburgaz vuruşmasının başlarına kadar arsıulusal (uluslararası) siyasal durumu gözden geçirelim:

Bu devrede büyük devletlerin duruksadıkları görülür, bunlar Türk yenilgisinin kesin olup olmadığını daha kestiremedikleri için savaştan önceki durumlarında pek göze çarpan değişiklikler yapmazlar, ve savaştan sonra kim kazanırsa kazansın toprakça büyümeyeceği yolunda verilmiş olan karara bağlı görüne dururlar. Başlıca ilgili devletlerin genel olarak davranışlarını gözden geçirelim:

Balkan Savaşı daha başlamadan önce ve savaşın ilk günlerinde Rus basını çetin olarak İngiltere'ye karşıdır ve onun Türkiye'ye eyginliğinden (yönelişinden) sızlanmaktadır; savaş başlamadan 15 gün kadar önce Petersburg'daki İngiliz Büyükelçisi'ni görmeye gelen Novoya Vrema gazetesinin dış siyasa başyazarı Profesör Pilenko, gazetesinin, biteviye, 1907'de yapılan Rus-İngiliz anlaşmasından yana olmuşsa, bunu, Balkan gerginliği olunca İngiltere'nin yardımını umduğu için yaptığını ve eğer bu işte İngiltere Rusya'yı tutmazsa İngiliz-Rus anlaşmasının günlerinin sayılı olduğunu söyler. Bunları ve bu durumu hükümetine bildirirken büyükelçi (1) genel olarak Rus basınına pek önem vermediğini, ancak Slavcılık işinde kamuoyunun onunla birlik olduğunu ve eğer bu Balkan işleri için toplanacak konferansta Rusya'ya tam candan yardım edilmezse İngiliz-Rus anlaşmasına önemli bir balta vurulmuş olacağını yazmaktadır.

Buna 22.10.1912'de karşılık veren Nikolson (2): Rusya ile aramızdaki iyi anlaşmada bir gedik açılması gerçekten çok büyük bir yıkım olur. Bunun onlarca (Ruslarca) bilinmesi gerekmezse de kendi kendimden saklayamam ki bu anlaşma (Rus-İngiliz anlaşması) onlardan çok bizim için can alacak asıları (faydaları) kapsamaktadır (of more vital interest).

Dolayısıyla İngiltere, Balkan Savaşı ve onu bitirmek için yapılan konuşmalarda, bir yandan ''İttihat ve Terakki'' tekrar erke (iktidara) gelmesin diye Gazi Muhtar ve Kâmil Paşa hükümetlerinin işlerini kolaylaştırmak, öbür yandan da Türklere dost görünerek sömürgeleri halkının gönlünü az çok hoş tutmak isteyecekse de Almanya'ya karşı en büyük iki kozundan biri olan Rusya'yı kırmak ve elden kaçırmak tehlikesine düşmemek için Balkanlılardan yana olmak zorunda kalacak ve Osmanlı'ya karşı, İstanbul'da bir aralık umulduğu gibi, yardımcı bir siyasa gütmeyecektir.

Bunun bir örneğine savaşın ta başında rastlarız. İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Sör Gerald Lovter 21.10.1912'de hükümetine yolladığı bir telde (3) Şûrayı Devlet Reisi Kâmil Paşa'nın kendisine haber yollayıp, savaş başlamışsa da, ilk fırsatta, mesela önemli bir çarpışmadan sonra, İngiltere'nin aracılık etmesi düşüncesini ileri sürdüğünü bildirir. Bu kâğıdın altına Londra'da Dışişleri Bakanlığı'nda bulunan Maksvel adında bir başkâtibin: İstediğini daha açık bildirmesini Kâmil Paşa'dan sormalıyız diye yazması üzerine daimi müsteşar Nikolson ve Dışişleri Bakanı Grey: "Sakın Kâmil Paşa'dan daha çok ayrıntı vermesini istemeyelim, en ileri yapabileceğimiz şey, uygun bir fırsat çıkacak olursa dileğini aklımızda tutacağımızı kendisine özel olarak bildirmesini Sör G. Lovter'e yazmak olabilir'' diye yazarlar, yani Kâmil Paşa'ya karşı bir şey üstlenmek istemezler, ve Lovter'e bu yolda bir tel gönderilir.

Bundan böyle İngiliz siyasasında Osmanlı'ya karşı çekingenlik ve Balkanlılara karşı da, hele onların yeninden (zaferinden) sonra, eyginlik gitgide daha çok göze

çarpacaktır.

Hem bu siyasanın bir gelişmesi olarak, hem ilk fırsatta savaşı durdurmak için elde bir önerge bulundurmak, hem de Rusya'nın gönlünü hoş tutmak, belki de gerekirse Kâmil Paşa'nın dileğine bir karşılık verebilecek duruma girmek için Grey, Petersburg Büyükelçisi Bukanan'a 23.10.1912'de yolladığı bir özel telde özet olarak şunları der (1):

Kararım şudur ki, bu savaşın sonucunda, Makedonya'da, Abdülhamit ve ondan sonra gelen komite (İttihat ve Terakki)'nin yönetimi sırasında olan bitenlerin yenilenmesinin önüne geçebilecek bir durum ortaya koymalıdır. Bu işte Rusya bize ve kamuoyumuza güvenebilir. Rus Dışişleri Bakanı, Makedonya için bu yolda bir yeğleme tasarı yaparsa belki bu Avusturya dileklerinden pek başka olmaz ve öbür büyük devletler de bu işe yardımcı olurlarsa aracılık işine girişebilirim.

Görüldüğü gibi daha sadece Makedonya yeğlemesi üzerinde konuşulmaktadır ve dolayısıyla toprak statükosunu bozmak sözü daha ortada yoktur; öyle sanılabilir ki bunu yazarken Grey daha Kırkkilise (Kırklareli) bozgununu öğrenmemiştir ve bu başvurması Rusya'nın gönlünü almaya yarayabileceği gibi Kâmil Paşa'nın dileğine de uygun görünebilir.

24 ilkteşrinde (ekimde) Bukanan, Sazonof'un teşekkür ettiğini (1) ve bu yolda bir şey anıklayacağını (hazırlayacağını) söylediğini teller.

Savaş başladıktan sonra ve Kırkkilise (Kırklareli) ve Komanova bozgunları öğrenilmeden önce Rus ileri gelenlerinin ve hiç olmazsa bunların bir kısmının ne düşündüklerini göstermesi dolayısıyla İsvolski'nin Sazanof'a 23.10.1912'de yolladığı bir mektubun özetini aşağıya koyuyoruz (2):

Bu savaşta üç olasılık vardır:

1) Balkanlıların kesin bir yeni (zaferi),

2) Türkiye'nin böyle bir yeni,

3) Savaşın uzaması ve bunun sonucu olarak İstanbul'da veya Türk İmparatorluğu'nun başka yerlerinde Hıristiyanlara karşı kırımlar.

Bence bu olasılıkların en az umulabileceği birincisidir, ancak genel barış için en korkunç tehlikeler de ondan çıkabilir; bu olursa Slavların yalnız Müslümanlıkla değil, Germenlikle de uğraşma ve savaşma sorununu hemen ve bütün tarihi genişliğiyle ortaya atılmış olur ve bu böyle olunca hiçbir yarı önlem para etmez ve genel ve kesin bir büyük Avrupa savaşına anıklanmak (hazırlanmak) gerekir (3).

Kesin bir Türk yeni (zaferi) genel Avrupa savaşından biraz daha az tehlikeli olursa da bize çok ağır gelir. Burada İsvolski sözü, kendisinin Dışişleri Bakanı bulunduğu sırada Bulgaristan'la yapılan bağlaşma görüşmelerine getirir ve Bulgaristan'ın Türkiye ile yapacağı bir savaşta sadece, Rusya'dan Kafkasya'da seferberlik yapmasını istediğini söyler (1). Bunu hatırlattıktan sonra İsvolski kesin bir Türk yeni (zaferi) Türklere karşı yukarda söylenilen baskıyı kullanmak gerekeceğini ve bunun tehlikesiz olmakla birlikte çok etkili olacağını ve sırf kendisinin özel bir düşüncesi olarak, ''yüksek sesle düşünüyormuş gibi'', bunu Puankare'ye açtığını yazar. Fransız Başbakanı başta bundan ürkmüş, bunun büyük devletlerin hep birlikte davranmaları ve iş görmeleri usulünü bozacağını, Avusturya'yı da böyle bir yola sapmaya kışkırtabileceğini, İngiltere'de Rusya'ya karşı büyük bir kızgınlık doğurup Üçlü Anlaşma'nın bozulmasına yol açabileceğini söylemiş. Buna karşı İsvolski demiş ki: Avusturya'nın asısı (yararı) ve isteği Türk İmparatorluğu'nun güçleşmesi değil

yalnızcana Slav devletlerinin güçleşmemesidir; dolayısıyla işbu Slavların yenilmesi üzerine işe karışmak için bahane araması beklenilemez ve öyle sanılabilir ki o, Rusya ile Türkiye arasında, Asya'da çıkabilecek zorluklara pek aldırış etmez. Bu gibi zorluklar bizi Avrupa sınırlarımızdan uzaklara sürükleyebileceği için Almanya bunu ister ve bundan hoşlanır. İngiltere'ye gelince onun asası (yararı) Rusya ile Türkiye arasında bir çekişmeyi önlemek ve arada hakemlik ve barışçılık yapmaktır.

İsvolski'ye göre başta bu işten ürken Puankare sonda, ve mektubun yazıldığı günde, bunu uygun bulmaya başlamış hatta buna eyginlik (yatkınlık) göstermiştir.

Bundan sonra İsvolski 3. olasılığı ele almakta, bunun büyük devletlerin hep birlikte hakemlik etmeleri için çok uygun olacağını ve dolayısıyla Rusya'nın yalnız başına iş görmesini gerektirmeyeceğini söyledikten sonra Osmanlı ülkesinde İstanbul veya başka yerlerde Hıristiyanlara karşı kıyınçlar (kıyımlar) olursa Boğaziçi'nin bazı yerlerinin Ruslarca ele geçirilmesinin gerekeceğini bildirmekte ve bu yolda daha önce buna benzer durumlarda yapılmış anıklıkları (hazırlıkları) hatırlatarak şimdiden bu işin diplomasi alanında olsun anıklanmasını (hazırlanmasını) ileri sürmektedir.

İsvolski haşiye (dipnot) olarak Puankare'nin Türkiye'ye karşı, eğer gerekecek olursa, Rus baskısı kullanılmadan önce büyük devletlerin hep birlikte yapacakları baskıya başvurmanın ve bu yolda sonuna kadar uğraşmanın doğru olacağını söylediğini ekler.

Yukarda gördüğümüz siyasal düşünce ve tasarılar Kırkkilise ve Komanova bozgunlarından veya onların öğrenilmesinden önceki arsıulusal (uluslararası) siyasal durumu anlatır.

Osmanlı yenilgileri bilindikten sonra, fakat Ergene ovası dolaylarında toplanan ana Türk ordularının ne yapacağı daha belli olmadan önceki arsıulusal (uluslararası) durum şöyledir:

Alman siyasal ve askeri çevenlerinde (çevrelerinde) ve basınında sıkıntı vardır ve bunlar Türklerin bu ilk yenilişlerini az çok kendileri için bir onur işi yapmaktadırlar, çünkü Türk ordusunun yetiştirilmesinde payları vardır; asıl sıkıntı Rus egemenliği altında ve Üçlü Anlaşma'ya eklenebilecek yeni bir gücün doğmuş olmasından ve dolayısıyla o ana kadar az çok üstün bir durumda bulunmuş olan Üçlü Bağlaşma'nın Avrupa'daki bu üstünlüğünü Üçlü Anlaşma'ya kaptırmış bulunmasındandır. Avusturya'da kaygı daha büyüktür, çünkü bir yandan öteden beri beslenilegelen Balkanlar'da ve Selanik'e doğru ister toprak ister tutum bakımından olsun büyüme ve yayılma ümitleri suya düşmüş gibidir, öbür yandan da Balkan Slavlarının yeni (zaferi) yüzünden, imparatorluk içindeki Slavların azmasından ve büyük devletlerin bundan böyle Balkanlılara söz dinletememelerinden korkulmaktadır.

25.10.1912'de Alman Dışişleri Bakanı Kiderlen-Vahter, Fransız ve İngiliz büyükelçilerine, Türkiye büsbütün ezilecek olursa ne yapmanın gerektiği ve savaşçılar arasında aracılık edilmesi ve prensip olarak Osmanlı toprak bütünlüğü bozulmadan Balkanlıların nasıl dinizlenilebileceği (sakinleşebileceği) sorunları üzerinde açılır. Onun düşüncesi, bu üç devletin, yani Balkan işleriyle Rusya ve Avusturya gibi doğrudan doğruya ilgili olmayan devletlerin, bu iş için önce aralarında konuşmaları ve anlaşınca işi Rusya ve Avusturya'ya açmalarıdır.

Bu önergeyi Puankare ve Sazonof, Rusya'yı yalnız bırakmak ve onu Balkan işlerine karıştırmamak için bir deneme sanacaklar ve ona karşı durum alacaklardır. Puankare, Petersburg Büyükelçisi'ne çektiği bir telde (2): Bu Alman denemesine

karşılık olarak Rusya'nın, aracılık edilmesi için büyük devletlere önermede bulunmamızı bizden istemeli der, eğer o bunu açıktan açığa yapmak istemezse bunu Fransa'nın, kendiliğinden düşünmüş imiş gibi yapabileceğini ileri sürer ve Alman Dışişleri Bakanı'nın: Prensip olarak Osmanlı toprak bütünlüğü bozulmadan Balkanlıların nasıl dinizlenilebileceği (sakinleşeceği) yolundaki sözünden asılanılması (1) (yararlanılması) düşüncesini ortaya atar.

Grey ise Kiderlen'in düşündüğünün tersine olarak asıl ilgili devlet (Rusya ve Avusturya) dışında böyle bir işe girişmenin doğru olmayacağı ve bu yolda Rusya'dan gelecek tasarı beklemenin gerekeceği düşüncesindedr (2).

Rusya bu yoldaki tasarısını 26.10.1912'de Fransız hükümetine bildirir (3), üç noktada toplanır:

1) İstanbul ve civarında padişahın egemenliğinin olduğu gibi ve gerçekten kalması,

2) Rumeli'nin öbür vilayetlerinde padişahın sözde egemenliğinin kalması ve orada büyük devletlerin murakabe ve inancası altında yeğleme yapılması,

3) Savaşçılardan hiçbirinin toprak kazanmaması.

Görülüyor ki Kırkkilise (Kırklareli) ve Komanova'dan sonra Rusya'nın istediği Balkanlıların savaştan önceki notalarıyla istediklerinin daha geniş bir alanda yürütülmesidir, ancak yeğleme işlerine onları pek karıştırmamakta ve bu işin büyük devletlerin elinde kalmasını istemektedir. Toprak statükosunu bozmak sözünü ise daha ağza almamaktadır.

28 ilkteşrinde (ekimde) Petresburg'daki Fransız Büyükelçisi G. Lui Puankare'nin aracılık için 26.10.1912'de yapmış olduğu önermeye Sazonof'un karşılığını bildirir. O anda Lüleburgaz vuruşması başlamıştır, Sazonof belki daha bunu ve herhalde bunun nasıl sonuçlanacağını bilmemektedir, ancak olayların genel gelişiminden işlerin Balkanlılar bakımından iyi gideceğini ummaktadır, bu ve aşağıda göreceğimiz başka etkenler Sazonof'un karşılığını aydınlatır. G. Lui telinde özet olarak der ki (1):

Sazonof aracılık yapılmasına eyginse de (yatkınsa da) bunun için uygun anın beklenilmesini istemektedir, şimdi buna girişmek doğru olmaz, Almanya bile onun uygun an gelince yapılmasını ileri sürmüştür. Bu, kesin bir vuruşmadan sonra yapılabilir. Edirne'nin düşmesi öyle bir olaydır ki hemen aracılığa girişilmesini gerektirebilir, ancak bunu yapabilmek için daha önce büyük devletler arasında anıklıklar (hazırlıklar) yapılmış olması gerekir. Bundan başka ne istenileceği de bilinmemelidir; bunun için Sazonof Rumeli'de yapılacak yeğlemeler programı üzerinde çalışmaktadır; bunu 1-2 güne kadar size bildirecektir.

Bundan sonra büyükelçi çok gizli olarak şunları tellemektedir:

Kiderlen'in Balkan devletlerinin dinizlenmesi (sakinleştirilmesi) üzerine söylediklerine gelince Sazonof bu işte saknılı (temkinli) davranılmalıdır dedi; o, çok güvenle sanıyor ki Avusturya toprak statükosundan vazgeçti, işbu hükümetin Belgrad'a bu yolda bir şey söylediğini sanmıyor, ancak öyle görülüyor ki Bulgaristan'ın güvenini kazanmak için Avusturya çok çalışıyor. Sazonof Avusturya'nın asıcıl (faydacı) olmasından ve toprakça büyümeyi düşünmesinden korkmaktadır. Rusya'ya gelince o, ister istemez asıcıl (faydacı) değildir, çünkü ona ne verseler kendisine asıdan (yarardan) çok zarar getirir.

İstanbul'a gelince, orada Türklerin kalması Rusya'ya yeter, oraya biri dokunursa 24 saat içinde savaş çıkar; dolayısıyla Sazonof'un anıkladığı (hazırladığı) programda, ki

ana çizgileri size (Puankare'ye) bildirilmiştir, İstanbul'un ve çevresinin (rayon) yani Edirne'ye kadar olan yerlerin padişahın tam egemenliği altında kalmasını ileri sürmektedir.

Yeni Bulgar elçisinin Sazonof'a söylediğine göre Bulgarlar askerlik ve para bakımından bu işi 80-90 günden çok sürdürebileceklerini sanmıyorlar ve Ruslara biteviye uygun an gelince aracılığa anık (hazırlıklı) olun demektedirler. G. Lui bunun üzerine Sazonof'a der ki: Uygun an gelince bize haber verin ve 24 saat geçmeden biz aracılığa girişiriz. Büyükelçinin düşüncesine göre Bulgaristan hem Avusturya, hem Rusya'dan yüz bulduğuna göre pek çok şey isteyebilecek durumdadır.

Bu tel Lüleburgaz vuruşmasının öngününde (öncesinde) Rus ve Fransız düşüncelerini ve az çok da onların, Alman ve Avusturya'nın durumlarını, anlayışlarını aydınlatır. Şöyle ki Trakya'daki ana Türk ordusu daha ayakta dururken ve onun Bulgar ordusuna karşı kazanabileceği bir yenle Kırkkilise (Kırklareli) ve Komanova yenilgilerinin doğurdukları durumunu düzeltebilmesi ve dolayısıyla Türk gücünün Balkanlılar gücünü denkleyedurması ve hatta ona üstün bile gelebilmesi olasılığı varken, Rusya çekingen ve sakıngan davranmak ve savaş başlamadan önce sözleşilmiş olduğu gibi savaşçıların toprak bütünlüğünde değişiklik yapılmaması ilkesine bağlı kalmak ve öyle görünmek isteğindedir. Bu kolay anlaşılır, çünkü daha durum bu biçimde iken, Sazonof'un korktuğu gibi, toprak değişiklikleri yapılması sözünün çıkmasından ancak Avusturya asılanabilirdi (yararlanabilirdi) ve Sazonof'ta, Avusturya'nın Bulgarı kazanmak için onu böyle bir yola kışkırttığı ve Bulgara Osmanlı'dan toprak kazandırarak kendisinin de Sırp'ı istediği biçime sokmak düşüncesinde bulunduğu kaygısı vardır. Bundan başka Sazonof, bu yolda veya buna benzer anlaşmalarla Bulgar'ın İstanbul'a sokulmasından da korkmaktadır.

O sıradaki İngiliz durumu Londra'daki Fransız Büyükelçisi Pol Kambon'un Grey'le bir görüşmesini bildiren 28.10.1912 tarihli telinden anlaşılır (1). Özeti aşağıdadır:

Grey, Kiderlen'in önermesi üzerine Paris, Berlin ve Londra arasında Doğu işlerine bir çözülme yolu bulmak için oylaşma (oyalama) işinde sizin (Puankare) gibi düşünüyor; o, şimdiki anı aracılık için uygun bulmuyor, o öyle sanıyor ki, eğer doğrudan doğruya ilgili olan Rusya ve Avusturya, Balkanlıların kesin bir yeni (zaferi) karşısında ne yapacaklarını kararlaştırmamışlarsa büyük devletlerin aracılığa kalkışmaları bir Avrupa savaşını önleyemez. Eğer Türkler yenerlerse aracılık kolay olur, Avrupa Türkiyesi'nin bütünlüğü korunur ve büyük devletler oranın yeniden düzenlenmesi işini ele alırlar; eğer Türkler yenilirlerse Balkanlılar ele geçirecekleri yerleri bırakmak istemeyecekler ve Rusya da onları destekleyecektir; o vakit Avusturya ne yapacaktır? Bütün iş oradadır. Yenenlere en çok ne kadar ası (yarar) bırakılabileceği üzerinde anlaşmaları için Petersburg'a söz söylemek Fransa ve İngiltere'ye ve Viyana'ya söz söylemek de Almanya'ya düşer. Böyle bir anlaşmaya varılırsa hiçbir korku kalmaz.

Grey'in Balkan işleri üzerinde önce Rusya ve Avusturya'nın anlaşması gerektiği yolundaki düşüncesini ve Fransa'nın yapılacak görüşmeleri Rusya'ya yalnızca bildirmeyi yeter bulmadığı ve her işte onun düşünce ve dileğini öğrenmek gerektiği yolundaki karşılıklarını alınca Kiderlen (1) bunları doğru bulur; Balkanlılardan da onların açgözlülüğünü kabartmamak için dilekleri sorulurken çok saknılı (ihtiyatlı) davranmak gerekeceğini ileri sürer ve bir konferans toplanmasına karşı olmadığını, ancak Balkanlıların konferansın egemeni olmamaları için onun toplanmasından

önce büyük devletlerin aralarında anlaşmış olmalarının gerekeceğini söyler. Sonda Kiderlen artık Balkan Hıristiyanları değil hep Balkan Slavları sözünün kullanılmasından sızlanır ve Balkanlar'da Slavlardan başka ulusların da bulunduğunu ve bulunacağını söyler, Avrupa'da ve en çok İngiltere'de Balkanlar ve statüko üzerindeki düşüncelerin değişmesine şaştığını ekler.

Sazonof'un Puankare'ye yollayacağını söylediği Rumeli'de yeğleme (iyileştirme) programını İsvolski, 29.10.1912'de Fransız Dışişleri Bakanlığı'na verir ve buna göre aracılıkta bulunmasını diler; ana çizgileri aşağıdadır (2):

Rus notasına temel olarak 1880 kanunu alınmıştır (3). Yeğlemenin Rus düşüncelerine göre gerçekleşmesini inancalamak için bunda bazı değişiklikler yapılmıştır. Bunlara göre:

Padişahın görünüşte onurunu korumak için valileri yine o atayacak, ancak bu valilerin gerçekten bir etkisi olmayacaktır.

Asıl yeğleme sancakların örgütü üzerine kurulacaktır; bunlar belli bir zaman için seçilmiş (4) ve Babıâlice onaylanmış mutasarrıflar ve halkın seçtiği kurullarla yönetilecektir.

Padişahın oruntağı (makamı) olması dolayısıyla valinin elinde az sayıda silahlı bir kuvvet bulunacaktır.

Bir milis kurulması çok çetin karşınlıklara (muhalefete) uğrayacağı için Rus hükümeti bunu ileri sürmeyecektir; ancak mutasarrıfın buyruğu altında, yabancı öğretmenleri olacak olan bir jandarma kurulmalıdır.

Tüzel (hukuksal) işlerin düzenlenmesi, onların Babıâli'ye karşı kesin bir erkinliğe (serbestliğe) dayanmalıdır, yani Babıâli bu işlere karışmamalıdır.

Yersel bütçeler için de öyle olmalıdır; bunların imparatorluk bütçesine yardımları, oraya, önceden kestirilmiş bir pay vermeleri biçiminde olmalıdır.

Bu yeğlenmeyi Meriç'in ağzından başlayıp işbu su boyunca Edirne'ye ve oradan Karadeniz'e giden bir çizginin batısında yürütmek oldukça güç bir iş olacaktır, zira bu yeğlemeleri (öncelikleri) elde ettiren vuruşmaların başlıcaları bu çizginin doğusunda olmuştur (Kırkkilise -Kırklareli- ve başlamış veya başlamak üzere bulunan Lüleburgaz vuruşmaları); ancak Rus hükümeti öyle sanıyor ki gerek Rusya, gerek Avrupa'nın asısı (yararı) bakımından bu çizginin doğu ve güneyindeki yerleri gerçekten padişahın egemenliği altında bırakmak daha iyi olur.

Böylece Lüleburgaz vuruşmasının öngününde (bu nota işbu vuruşmanın ikinci gününde verilmişse de Petersburg'dan bir gün önce yollanmış bir tel üzerine verilmiştir) Rus durumunu ve öbür büyük devletlerin durumunu gözden geçirmiş olduk.

Bu vuruşmanın ikinci gününde yani 29 İlkteşrin'de (ekimde) ise daha henüz bir Bulgar başarısı öğrenilmeden Sazonof İsvolski'ye yeni bir yönerge (talimat) gönderir.

Buna dayanarak da İsvolski 30 İlkteşrin'de (ekimde) Fransız Dışişleri Bakanlığı'na bir nota verir, burada Rus hükümetinin o andaki iç düşünceleri, korku ve kaygıları, neden statükoyu istediği ve neden istemediği açıkça görülmektedir. Notanın özeti aşağıdadır (1):

Olayların çabuk gelişmesi statüko esasının korunmasını gitgide daha güç kılmaktadır.

Bulgar başarıları yüzünden bu işteki Avusturya durumu baştan başa değişmişe benziyor. Petersburg'daki Bulgar Elçisi'nin söylediklerine göre Avusturya Bulgaristan'a para ve silahça yardım etmeyi önermiş ve onun toprakça büyümesine karşı gelmeyeceğini açıkça anlatmıştır. Güvenle sanılabilir ki Avusturya'nın gizli düşüncesi Balkan birliğini dağıtmak için Sırbistan'a karşı Bulgaristan'la anlaşmak, Selanik'e doğru olan Avusturya asılarını (çıkarlarını) korumak ve Bulgaristan'ın Rusya'ya yakınlaşmasını sona erdirmektir. Sözün kısası Avusturya Balkanlar'da yalnız kendi etkisini yerleştirmek için bugünkü durumu kendi işine gelen bir kalıba sokmak istemektedir.

Buna göre isteriz ki Fransa'nın aracılık girişiti (girişimi) şunlara dayansın:

1) Savaşçılar arasında yapılacak aracılığın temeli, büyük devletlerin hiçbir özel ası (çıkar) aramayacaklarını ve her türlü ödünden vazgeçtiklerini açıklayan, demeçleri olmalıdır.

2) Edirne çizgisine kadar bütün Rumeli'de -gerekirse genişletilebilmek üzere- önce bildirilen temellere göre köksel yeğleme (köklü öncelik) yapılmalıdır.

Bundan başka şurası gözde tutulmalıdır ki, eğer statükonun değiştirilmesi temeli kabul edilir ve başka bir büyük devlet Balkanlıların toprakça büyümesine eyginlik (rıza) gösterecek olursa, Rusya, ruhi sebepler dolayısıyla buna karşınlık (muhalefet) gösteremez. Ancak bu büyüme işinde Bulgaristan'la Sırbistan arasında, onlarca önceden yapılmış olan anlaşmaya uygun olarak bir denklik gözetilmesi gerekir. Rus hükümetine göre statükoda değişiklik yapmaktaki büyük tehlike, Avusturya'nın ve başka devletlerin ödün (taviz) istemelerinin önüne geçebilmekteki güçlüktür. Buna göre büyük devletlerin özel ası (çıkar) aramamaları ve Balkanlılara verilecek ödünlerde denklik olması Rusya'ca çok önemli sayılmaktadır.

Burada açığa vurulan Rus kaygısının ne gibi düşüncelerden doğduğunu göstermesi dolayısıyla, üzerinde tarihi bulunmayan ancak 25 ile 30 İlkteşrin (ekim) arasında Viyana'da dış bakanlıkta yapılan bir toplantıda -ki Balkan Savaşı dolayısıyla ortaya çıkan sorunlar orada incelenmiş ve bu yoldaki Avusturya asılarının (çıkarlarının) ne olacağı saptanmıştır- verilen kararların 5'inci ve 6'ncı maddelerinin özetini aşağıya koyuyoruz (1):

M. 5 - Bulgaristan'ın ülkece genişlemesi, Avusturya bakımından, ancak Romanya'nın ödün istemesine yol açacağı dolayısıyla önemlidir. Bu iş bir yana bırakılırsa biz Bulgaristan'ın Balkanlar'ın batısında değil doğusunda genişlemesini daha iyi görürüz. Bu bakımdan Avusturya asıları (çıkarları) Rusya'nın eskiden beri İstanbul üzerinde beslediği istekler dolayısıyla Rus asılarına (çıkarlarına) karşındır (karşıdır).

M. 6 - Balkan buhranının İstanbul'un ne olacağı sorununu bu sırada ortaya atıp atmayacağı, her şeyden önce savaşın gelişmesine bakar. Avusturya için bir sorun -tutumsal yön bir yana bırakılırsa - yalnız şu noktadan ilgi uyandırmaktadır: İstanbul sorununun ortaya atılması Rusya ile Bulgaristan - belki de Rusya ile Batı devletleri arasında- karşınlık doğurabilir. Onunla ilgili olan Boğazlar işi Rus ve İngiliz devletleri arasındaki ilişkilere göre çözümlenecektir denilebilir. Boğazlarla ilgili antlaşmaların Karadeniz'i yalnız Rus asılarına uygun bir kapalı deniz (1) durumuna sokacak biçimde değişmesine Londra'nın yanaşacağına pek inanılamaz. Bunun tersi yani Boğazların bütün savaş gemilerine açık olması ise bizim işimize en uygun gelir.

Bu belgeler Lüleburgaz vuruşması başlamak üzere iken büyük devletlerin istek ve

düşüncelerini yettiği kadar aydınlatmaktadır; bunlardan herkes gereken hükümleri çıkarabilir.

Lüleburgaz vuruşmasına ve onun siyasal sonuçlarına geçmeden önce Mısır işinin o arada almış olduğu durumu kısaca anlatacağız.

Daha Balkan Savaşı başlamadan ve Trablusgarp Savaşı sona ermeden, 15 İlkteşrinde (ekimde), G. Lovter, son Rus Savaşı'nda olduğu gibi (93 seferi, 1877-78) Osmanlı hükümetinin Hidiv'den asker yollamasını isteyebileceğini hükümetine bildirir (2) ve bu olursa nasıl karşılık verilmesi gerekeceğinin düşünülmesini söyler; büyükelçi, Mısır askerlerinin kışın Balkanlar'da bir işe yaramayacaklarını ayrıca eklemektedir.

Bunun üzerine İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın düşüncesi 1877'den beri durumun değiştiği ve şimdi Mısır'da İngiliz askeri bulunduğundan onun kimseden yana olmamasının gerektiğidir; böyle yapılmazsa Mısır'a da saldırılabilir ve İngiltere de savaşa sürüklenmiş olabilir; dolayısıyla Osmanlı-İtalyan Savaşı'nda yapıldığı gibi Mısır yansız (tarafsız) kalmalıdır, ancak Türk ve Müslüman duygularını yok yere İngiltere'ye karşı kışkırtmamak için özenli davranmalıdır ve Lord Kiçner'in düşüncesi sorulmalıdır (1).

16 İlkteşrinde (ekimde) yapılan soruya Kiçner 17'de karşılık verir: yansızlık (tarafsızlık) düşüncesini beğenir ve Şûrayı Devlet Reisi Kâmil Paşa'nın, basına yaptığı bir demeçte, Mısır yansızlığının Türkiye'yi İtalya'yı yenmekten alıkoyduğunu söylemiş olmasından sızlanarak bunun Mısır'da (İngiliz bakımından ve İngilizlere) az çok kötülük yaptığını ve bu demecin Trablus'un elden çıkması sorumluluğunu başka omuzlara yüklemek için bir deneme olduğunu yazar (2).

Bu telin kendisine de bildirilmesi üzerine G. Lovter 22 İlkteşrinde (ekimde) verdiği karşılıkta (3) Kâmil Paşa'nın bu işi İngiltere'ye yüklemeyi düşünmüş olmasını sanmadığını ve bir gün önce İngiliz Büyükelçiliği üyelerinden biriyle görüşürken, Trablus işinde, Mısır savaşa karışsaydı büyük devletler arasında karmaşalar çıkabileceği için o sırada Mısır'ın yansız (tarafsız) kalmasını anladığını, ancak Mısır'ın Yunan'a karşı -hele yalnızca Mısır'daki Yunanlıları ülkeden çıkarmakla kalınırsa- durum almasında korkulacak bir şey olmadığını söylediğini ve kendisine karşılık olarak Mısır işlerinde sorumlu olan İngiltere Yunanistan'a karşı durum alırsa, başka büyük devletlerin de Balkanlılara karşı veya onlardan yana durum alabileceklerinin bildirildiğini teller.

O sırada Hidiv Abbas Hilmi Paşa İstanbul'dan geçmektedir, kendisinden bu yolda bir şey istenilmiş olmalıdır ki Kahire'de Başbakan'a bir tel çekip Türkiye ile savaşan devletlerle ilişkilerin kesilmesini önerir. Mısır bakanları da buna yatkındırlar ve her yerde Müslümanların bunu hoş göreceklerini Kiçner'e söylerler. Kiçner bunu Grey'e bildirirken (1) bu dileğe yatkınlık gösterir, bunun 1897'de (Osmanlı-Yunan Savaşı) yapıldığı gibi Mısır'daki Yunan Konsolosluk memurlarını çıkararak değil yalnızca onlarla resmi ilişkileri kesmekle de yerine getirilebileceğini yazar ve Türkiye bu kadar sıkışık bir durumda iken Mısır'ın yansızlığını (tarafsızlığını) yayımlamasının iyi görülmeyeceğini ekler.

Grey buna 29 İlkteşrinde (ekimde) karşılık verir, tam yansızlıkta direnir ve daha önce Kâmil Paşa'ya verilmiş olan karşılığın Mısır hükümetine de verilmesini ileri sürer.

KÂMİL PAŞA HÜKÜMETİ (2) (29.10.1912)

LÜLEBURGAZ VURUŞMASINDAN ÇATALCA VURUŞMASINA KADAR (28.10.1912-17.11.1912)

Bu devrede en göze çarpan yön, Osmanlı devletinin büsbütün yıkılmak ve İstanbul'un Bulgarların eline düşmek üzere olduğu düşünce, kaygı ve korkusunun ortalığı kaplamış olmasıdır; bu yüzden, olayların baskınına uğramak ve en büyük asılarını (çıkarlarını) ölçemde (ölçmede) geç kalmak yüzünden, elden kaçırmak korkusu ile büyük devletler telaş içinde bir sürü girişitlerde (girişimlerde) bulunacak ve dolayısıyla da Avrupa barışı az çok tehlikede sanılabilecektir.

Lüleburgaz vuruşması (28.10-2.11.1912):

Kırkkilise (Kırklareli) vuruşmasından sonra, Bulgarlar, Türk ordusuna çekilmek ve kendini toparlamak için beş gün bırakırlar; 28.10.1912 akşamı, her iki yandaki komutanların istekleriyle değil, daha çok ileri birliklerin Karaağaç'ta karşılaşmasıyla Lüleburgaz vuruşması adını taşıyacak olan vuruşma başlar.

İşbu günde Osmanlı hükümetinin düşüncesini göstermesi dolayısıyla Noradungiyan Efendi'nin 28.10.1912'de Bompar'a söylediklerini aşağıya koyduk (1). Puankare 26 İlkteşrinde (ekimde) Nant (Nantes)'taki söylevinde dış durumu uzun uzadıya anlatırken sözü Fransa'nın ''barışçıl'' girişimlerine getirmiş: bu yüzden büyük devletler arasında her gün görüşmeler olduğunu ve böylece bunların, olayların gidişini hep birden göz altında tuttuklarını ve günü gelince aracılık yapabilmeyi umduğunu ve belki de bu günün yakın olduğunu söylemişti (2).

Noradungiyan Efendi, sözü bu söyleve getirerek Osmanlı hükümetinin barışı istediğini, savaşa ancak Balkanlılarca zorlanmış olduğunu, ancak o andaki durumun aracılık için pek uygun olmadığını, çünkü yersel çarpışmalarda geçici başarı elde eden Balkanlıların burunlarının çok yükselmiş olabileceğini ve kabul edilmeyecek dilekler ileri sürebileceklerini, Osmanlı ulsal duygusunun böyle bir durumda bir şey yapılmasını uygun bulmayacağını ve bu sırada sözü topa bırakmanın daha doğru olacağını söyler.

O sırada Osmanlı hükümeti değişmek üzere olduğundan, büyükelçi, Noradungiyan'dan sözlerinin bugünkü hükümetin mi yoksa yarınki hükümetin mi düşüncesini açıkladığını sorar; buna nazır tam karşılık vermez ve ancak: bunu daha görüşmedik, eğer Bay Puankare bir girişmde bulunmadan bize işi bildirirse, anın uygun olup olmadığını bildiririz, der.

Yeni hükümeti kuracak olan Şûrayı Devlet Reisi Kâmil Paşa'nın yedi gün önce İngiliz Büyükelçisi'ne söylettiği ile Hariciye Nazırı'nın Fransız Büyükelçisi'ne söylediği arasındaki aykırılık ufak da olsa gözden kaçmamalıdır.

Bundan bir gün sonra 29.10.1912'de Gazi Ahmet Muhtar Paşa sadaretten çekilir ve yerine Kâmil Paşa geçer; hükümetini 30 İlkteşrinde (ekimde) kuracaktır.

Bu hükümet değişmesi sırasında askeri yasaya hiç de uygun olmayan bir olay olur. Şark (Doğu) Ordusu Komutanı Abdullah Paşa Vize'de kendi buyruğu altında bulunan 3'üncü Kolordu Komutanı Mahmut Muhtar Paşa'ya -ki bundan başka hem Bahriye Nazırı, hem de Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın oğludur- bir tel çekerek şöyle der (1):

''Oradaki askerin halini bizzat gördünüz, buradakiler de aynı haldedir. Bu askerle harbe devam ve vatanı müdafaa eylemek mümkün değildir, daha fena bir hale

gelmemek için meselenin tariki diplomasi (diplomasi yoluyla) ile halli (için) sizin de mensup olduğunuz Meclisi Vükelâ nezdinde teşebbüsatı lazımede bulunmanızı rica ederim''.

Bu teli alınca Mahmut Muhtar Paşa 29.10.1912'de saat 1'de (geceyarısı) sadrazama yani babasına şu teli çeker:

''Her şeyi bertafsil (ayrıntılı) arz etmeye vaktim müsait olmadığından yalnız Şark (Doğu) Ordusu Kumandanlığı'ndan aldığım şu telgrafı her iki telgraf memurlarına yemin ettirdikten sonra arz ediyorum.''

Mahmut Muhtar Paşa bu teli çektiği anda Lüleburgaz vuruşması başlayalı birkaç saat olmuştu ve babası Gazi Muhtar Paşa da onu aldıktan birkaç saat sonra sadaretten çekilecektir. Yeni hükümette Mahmut Muhtar Paşa Bahriye Nazırı değildir. O, 30.12.1912'de sadarete yolladığı başka bir telde şöyle demektedir:

''Abdullah Paşa'nın deminki telgrafı tamamıyla doğrudur, dün vaktim olsaydı askerimizin her halde Çatalca hattına çektirilmesi lüzumunu size ispat ederdim. Gerçi yeniden çalışmaya başladık, fakat istikbalden (gelecekten) ümitvar değilim (2)''.

Lüleburgaz vuruşması sırasında Şark (Doğu) Ordusu, 1'inci ve 2'nci Şark (Doğu) Ordusu diye ikiye ayrılacak ve birincisinin başında Abdullah, ikincisininkinde de önce Hamdi ve sonra Mahmut Muhtar Paşa bulunacaktır; bu teller sözü geçen birinci ve 3'üncü komutanın o andaki manevi durum ve düşüncesini açıklamaktadır.

Bu komutanların düşünceleriyle, Abdullah Paşa'nın telinin çekildiği günde Bompar'la konuşan Hariciye Nazırı'nın yukarıda gördüğümüz sözleri arasındaki aykırılık şaşılacak aşamadadır.

Kâmil Paşa'nın sadarete geçtiği 29 İlkteşrin (ekim) ve hükümetini kurduğu 30 İlkteşrin (ekim) günlerinde Lüleburgaz vuruşması var gücüyle olagelmektedir.

29 İlkteşrin'de (ekimde) saat 16 1/2'de Karaağaç dolaylarında (Lüleburgaz'ın 18 km doğu-güneyinde) ikinci Türk Kolordusu bozguna uğrar (1) ve Bulgarlar bundan çok yüreklenirler. Sazonof'un 1880 kanunu genişletilerek Rumeli'de yeğleme (öcelik) yapılması için bir iki gün önce anıklamış (hazırlamış) olduğu tasar işbu günde Puankare'ye bildirilmişti.

Sazonof işbu 29 İlkteşrin (ekim) akşamı İkinci Kolordumuzun bozulduğunu öğrenmesi üzerine olacak (çünkü ilk önergesini verdiği gün, onu çarçabuk değiştirmeye kalkışması başka türlü anlaşılamaz) G. Lui'yi çağırtır ve ona Rusya'nın yeni isteklerini bildirir ve bunları anlatırken ''Türkiye'nin çökmesi'' sözünü (effondrement) kullanır.

G. Lui, Sazonof'un yeni önergesini saat 22.20'de yani 2'nci Türk Kolordusu'nun bozulmasından 10 saat kadar sonra Paris'e tellemiştir. Artık Sazonof, Avusturya, Bulgarları elinden kapar korkusyla ne olursa olsun Balkanlıların gönlünü almaya ve statüko işini bir yana bırakmaya karar vermiştir. G. Lui'nin Sazonof'un yeni önergesini bildiren telinin özeti aşağıdadır (2):

Olaylar (Rumeli işinde) öncelikle ileri gidilmesini gerektirmektedir ve artık statükodan vazgeçilmelidir, ondan Avusturya bile ümidini kesmiştir ve Rusya Balkanlılara karşı (onlardan yana olmak bakımından) Avusturya'dan geri kalamaz. Sazonof, aracılık için büyük devletlere önermelerde bulunmak işini size (Puankare'ye bırakıyor), yalnızcana bilesiniz diye şunları ekledi:

Rusya Balkanlılarca ''en geniş'' (1) asıların (çıkarların) elde edilmesine yatkındır. Rusya geçmişini yadsıyamaz, o Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşmasını imzalamıştır, oradaki sınırları Bulgaristan'a tanımaya anıktır (hazırdır); Sırbistan'ın payını da büyütmek gerekir ve Yunanistan'a hiç olmazsa Epir ile Girit bırakılmalıdır; ancak ona başka ada verilmemelidir (2); Sırbistan Üsküp ve belki de Ohri'den başka Sen Jan dö Medüa limanıyla Adriyatik'e dar bir yolu candan istiyor; bu, Rusya'nın canına minnettir, eğer ki Avusturya ve Sırp asılarını (çıkarlarını) birbirine uygunlaştırmak elden gelirse; işin ana güçlüğü de buradadır ve Sazonof bunun çözümlenmesini sizden bekliyor; eğer Avusturya tutumsal asıları (ekonomik çıkarları) ve gümrük tarifesinde kolaylıkları yeter bulursa Sırbistan buna peki der; ancak Rus kamuoyu dolayısıyla Sazonof, bu işi doğrudan doğruya Viyana ile görüşemez.

Kolayca görülmüş olacağı gibi bundan öneki Rus önerisi, yürütülmesi çok güç bir şeydi ve onun sonucu Sırp, Bulgar, Rum ve Arnavut'u birbirine katmak ve Balkan bağlaşmasını bir günde bozmak olurdu, çünkü 1880 kanununa göre yapılmış olan bu tasarıda düşünülen sancak kurullarında çoğunluk elde etmek ve mutasarrıfı kendilerinden seçtirmek için bu uluslar ve en çok üç birincisi, hemen komitacı usulleriyle boğuşmaya koyulurlardı; ancak Rusya, Avusturya'dan çekindiği için kesin bir Balkan yeni (zaferi) olmadan hazırlanmış olan statüko esasını açıktan açığa bozmaya kalkışacak kadar kendisinde yürek ve yüz görmüyordu, bunları Lüleburgaz vuruşmasının ikinci gününün sonunda bulacaktır.

Bu teli alan Puankare 30 İlkteşrin (ekim) sabahı saat 10.00'da Londra ve Petersburg büyükelçilerine şu yolda bir tel çeker (1):

Olayların gelişimindeki çabukluk bana öyle sandırıyor ki esasını bütün büyük devletlerin kabul etmiş oldukları aracılık işi artık çok geciktirilemez.

Bundan başka bugüne kadar Balkanlıların elde ettikleri başarılar, büyük devletlerin daha önce aracılıkta bulunmak için düşünmüş oldukları şartları epey değiştirmiştir.

Dolayısıyla yanında bulunduğunuz hükümete şunu öneririz:

Büyük devletler savaşçılar arasında aracılık etme zamanının yaklaştığını görmektedirler; düşüncelerinin başında Avrupa barışını korumak geldiği için işbu büyük devletler birlikte görüşecekleri bu işte hiçbir özel ası (çıkar) elde etmek amacını gütmeyeceklerini (dans un esprit d'absolu désinteressemant) bildirirler.

Puankare'nin manevrası açıktır, savaştan önce bütün büyük devletler Balkanlar'da toprak değişikliği olmayacağına karar vermişler ve bunu açıklamışlardı; Avusturya da ancak bu anlaşma dolayısıyla Sırbistan'ı bu kadar başı boş bırakmıştı. Şimdi Rusya'nın bundan vazgeçmesini istediği bir sırada ve o bunu daha açığa vurmadan, Fransa, en çok Avusturya'dan ve onun bağlaşıklarından kendileri için bir kazanç aramayacakları sözünü koparmak istemiştir; böylece Balkanlılar toprakça büyürlerse Avusturya ve biraz da İtalya, önceden verdikleri söz dolayısıyla kendileri için bir şey istemeyeceklerdir.

Yine o gün saat 18'e doğru Londra'daki Fransız Büyükelçisi Pol Kambon, Grey'in bu önermeye onaştığını (öneriyi onayladığını) Puankare'ye teller (1); büyükelçi, Puankare'nin önermesini (önerisini) Grey'e anlatırken böylece Avusturya'nın eğer işi onaşırsa (onaylarsa) bağlanmış olacağını ve eğer sakıncalar ileri sürerse iç düşüncelerinin anlaşılacağını söylemişti.

Bu teli alınca Puankare, Rusya ve İngiltere ile anlaşmış olduğunu söyleyerek, önermesini (önerisini) Berlin, Viyana ve Roma'daki büyükelçileri yolu ile ora

hükümetlerine bildirir (2).

Bu önerme (öneri) bir sonuç vermeyeektir, çünkü Avusturya bunu istemeyecek ve olaylar o kadar çabuk yürüyeceklerdir ki hemen bütün diplomatik ölçemler (ölçüler) hep geç ve olaylara göre geri kalacaklardır.

Berştold'un bu iş üzerinde, Viyana'daki Fransız Büyükelçisi Dümen'le görüşmesini anlatan raporunun özeti aşağıdadır (3):

''Hiçbir özel ası (çıkar) amacı gütmemek'' düşüncesini onayamayacağını, çünkü Balkan Yarımadası'na doğrudan doğruya komşu bulunması dolayısıyla, Avusturya'nın orada koruyacak asıları (çıkarları) olduğunun besbelli bulunduğunu Berştold büyükelçiye söyler. Dümen karşılık olarak Rusya'yı gösterir; Berştold'un İstanbul'un durumuyla da uğraşacak olan bir diplomatik girişitte (girişimde) Rusya'nın asısız (çıkarsız) olduğunu bildirmesine şaştığını söylemesi üzerine Dümen, Rusya'nın toprakça bir kazanç aramadığı açıklanılmak istenilmiş olmalıdır der ve şunu ekler: Bu girişitte (girişimde) başlanılacak olan aracılık işine karşı güven uyandırmak düşünülmüştür. -Berştold da aracılığın ''tam bir yansızlık düşüncesiyle'' yapılacağının (dans un esprit d'impartialité absolu) yazılmasını ileri sürer ve sizin istediğiniz gibi yazarsak bir yandan elimizi kolumuzu bağlamış oluruz, öte yandan da Balkanlılarda, onlara her istediklerini yapma özgürlüğünü (carte blanche) verdiğimiz gibi yanlış bir san uyanır der sonda Berştold: ''Paris hükümetince ele alınması gereken bir aracılık denemesine katılabilirim, ancak gösterilen düsturu bu biçimiyle onayamam'' der.

Dümen bu görüşmeyi Paris'e tellerken, bizim görüşümüze göre, Berştold'un sözlerini biraz berkiterek (sağlamlaştırarak) onların anlamını az değiştirir ve Berştold'un aracılığı baştan başa Puankare'ye bıraktığını, ancak özel ası (çıkar) aramamak işinde uygun bir karşılık veremeyeceğini, Avusturya kamuoyunun buna onaşmayacağını (onaylamayacağını) ve bu yapılırsa Balkanlılara artık söz geçirilemeyeceğini söylediğini anlatır (1).

Bu işte Almanya, Avusturya ile birlikte (2), ancak Kiderlen aracılığı savaşçılara zorlamanın doğru olmayacağı ve aracılığa girişilmek için bunu savaşçılardan birinin istemesini beklemenin gerektiği düşüncesindedir.

Puankare'nin bu girişiti (girişimi) bir sonuç vermeden bir sürü sürüncemeden sonra sönecektir.

Rusya'nın statükoya karşınlığı anlaşıldıktan sonra Puankare, vakit kaybetmeden Bulgarların hem güven, hem de minnetini kazanmak düşüncesiyle Sofya'daki Fransız elçisi yolu ile Geşof'a özet olarak dedirtir ki (3): Fransa, aracılığı düşünmüş ve düşünmekte ise de bunu, Balkanlılara kahramanlıklarının ve yenlerinin (zaferlerinin) hak ettirdiği asıları (çıkarları) kaybettirmek için değil, ancak genel bir Avrupa savaşını önlemek için yapmaktadır. Fransa bu işte hiçbir özel amaç gütmediği için Balkanlılar ona güvenebilirler.

29 İlkteşrinde (ekimde) 2'nci Türk kolordusunun bozulması ve Bulgar yeninin (zaferinin) belirlenmesinden doğan başlıca öbür yankılar şunlardır:

Toprak statükosundan vazgeçilmesi yolundaki önermesine (önerisine) Fransa ve İngiltere'nin onaştıklarını öğrenince Sazonof 31 İlkteşrin'de (ekimde) Rus elçiliklerine yolladığı bir genelgede, yeğleme işlerini büyük devletlerle görüşmekten kaçınmakla Türkiye'nin statüko hakkındaki inancayı (inancını) hükümsüz bırakmış olduğunu ve bundan böyle Rusya'nın bu yüzden Balkanlılara güçlük çıkarmayacağını bildirir ve bundan böyle Rus siyasasının şu iki temel

üzerinden yürüyeceğini söyler: 1) Büyük devletlerce toprak bakımından özel bir ası (çıkar) güdülmemesi, 2) Balkanlıların elde edecekleri kazançlarda, onlar arasında önceden yapılmış anlaşmalara uygun olarak, denklik bulunması (1).

Sazonof'un statükodan vazgeçmek için ileri sürdüğü bahane ile Fransız hükümetine az önce verdirdiği notada (2) açıkladığı gerçek düşüncesi karşılaştırılırsa onun işbu genelgedeki ''içtenliği'' kolay anlaşılır.

Bulgar yenleri (zaferleri) üzerine statükonun bozulacağını sezince Roma'ya da pay istemeye kalkışır. 31 İlkteşrin'de (ekimde) Fransız elçisini gören Kral Karol ona özet olarak der ki (3):

Biz çok yerden kışkırtıldıysak da şimdiye kadar sakıngan (çekimser) kaldık, bu durumdan ancak iki etken dolayısıyla çıkabiliriz: a) Eğer Bulgarlar İstanbul'a girmek isterlerse; b) Büyük devletler onlara durmak öğüdü verirler ve Bulgarlar bunu dinlemezlerse. Ancak bu iki olasılık da uzaktır. Eğer Bulgaristan toprak istemezse biz de istemeyiz, eğer o büyürse biz de (Bulgar'dan) küçük bir sınır düzeltmesi isteriz.

İlkteşrin'in (Ekim) son yarısında Rus basını, genel olarak var gücüyle İngiltere ve Fransa'ya karşı yazmakta ve statükoda direnmeleri dolayısıyla onlara yüklenmektedir; Fransız-Rus bağdaşmasından vazgeçmenin gerektiğini yazan gazeteler bile olur.

Bu yazıların hele Fransa ile ilgili olanlarının haksız olduğu açıktır; ancak basının bir kısmının bu yazıları: ''Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla'' yolundadır ve bazı gazeteler Balkanlar'ın asılarını (çıkarlarını) korumakta gevşek davranıyor sandıkları Rus hükümetine taş atmak istemektedirler.

Osman Nizami Paşa 29 İlkteşrin (ekim) günü Berlin'den çektiği bir telde, Kiderlen'in bir sözünü bildirir, dışişleri bakanı ona demiş ki: Bütün dost devletler Osmanlı ordusunun bir başarısını bildiren haberleri merakla bekliyorlar; böyle bir başarı Osmanlı ordusunun prestijini yeniden kurarak işbu devletin bu savaştan çok büyük zarara uğramadan çıkmasını sağlayabilecek tek yoldur.

Bu söz kesin çarpışmanın öngününde, Alman hükümetinin düşüncesini açıklar; Almanya o anda en önemli belirtisi Bağdat demiryolu olan Doğu siyasasını, Osmanlı ile eski biçimde işbirliği yaparak devam ettirebilip ettiremeyeceğinde duraksamaktadır. Osmanlı yenilgisi görülür görülmez bu siyasanın değişeceğini az ileride göreceğiz.

Lüleburgaz vuruşmasının, 29 İlkteşrin'de (ekimde) en önemli olayı olan 2'nci Kolordu'nun bozulup geriye akmasının siyasal yankılarını yukarıda gördük. 30 İlkteşrin'de (ekimde) Lüleburgaz vuruşmasının gidişi şöyledir:

Doğuda Vize dolaylarında Mahmut Muhtar Paşa'nın saldırısı üzerine 5'inci Bulgar Tümeni bozulur ve güçlükle tutunur; bu başarı Osmanlı elçiliklerine tellenir ve bir an için Lüleburgaz'da yen (zafer) kazanıldı sanılır. Sol kolda ise İzmit Tümeni bozguna uğrar ve akşama doğru arkaya akar, 1'inci Şark Ordusu adı verilen 4, 1 ve 2'nci kolordular grubu (sonuncusu daha önce bozulmuştu) da bu akşam bozulur ve bu ordu komutanlığı o akşam çekilme buyruğunu verir, dolayısıyla 30 İlkteşrin (ekim) akşamı vuruşmakta olan iki Türk ordusundan biri savaş alanını bırakmış ve çekilmeye koyulmuştur.

Bunun etkisi altında olacak 31 İlkteşrin (ekim) öğle üzeri yeni sadrazam Kâmil Paşa Fransız büyükelçisine (1): Rumeli'de geniş bir merkeziyetçiliğe dayanan yeğleme

yapmaya hep anık (hazır) olduğunu, mesela her vilayette ahalinin öğelerine göre kurulmuş kurullar seçilebileceğini ve bunlara geniş yetkiler verilebileceğini, ancak devleti parçalamaya götürebilecek özgürlük istemediğini; eğer büyük devletler aracılıkta bulunurlarsa buna onaşacağını (yanaşacağını) ve yalnız onlarla konuşacağını ve Balkanlılarla görüşmektense savaşı sürdürmeyi daha uygun bulduğunu söyler. Bundan anlaşılan şudur ki, daha 31 İlkteşrin (ekim) günü Osmanlı hükümeti kesin bir yenilgi duygusu altında değildir, siyasal görüşmeleri az çok güvenle yapabileceğini sanmakta ve bunlara yol açmaya çalışmaktadır.

Babıâli büyük devletlerin aracılık etmek üzere konuştuklarını bilmektedir ve Viyana'daki Osmanlı Büyükelçisi Mavroyeni Bey 31 İlkteşrin'de (ekimde) büyük devletlerin Avrupa adına aracılıkta bulunmak için uygun göreceği anı seçmeyi Puankare'ye bıraktıklarını hariciye nezaretine tellemiştir (1).

31 İlkteşrin (ekim) günü 2'nci Şark Ordusu Vize dolaylarında yersel saldırılarda bulunmuşsa da Bulgarlar, Çongra (2) dolaylarına gelerek onun sol kolunu tehdide başlamışlar ve daha doğuda Sakızköy (3) ve Yürükdere'ye varmışlardı. Bulgarlar bozgun içinde geriye akan Birinci Şark (Doğu) Ordusu'nu kovalamıyorlardı; ancak epey yavaşlıkla 2'nci Şark Ordusu'nun solunu sarmaya çalışıyor sanını vermeye başlamışlardı.

Lüleburgaz yenilgisinin Avrupa'da yankıları:

Bu olayların etkisi altında, Bulgar yenine (zaferine) ve Türk çöküntüsüne gün hatta saat geçtikçe daha çok inanılmaya başlanınca büyük devletlerin durumlarında bazı değişiklikler belirir. Rusya ve ona uyan Fransa, bir an önce savaşı durdurup Bulgarların İstanbul'a girmelerini önlemek, öbür yandan da Avusturya ve Almanya işi uzatıp hem Bulgar'a yüz vererek onu kazanmak ve belki de onu öbür bağlaşıklarından ayırmak, hem de Bulgarlar İstanbul'a girerlerse Rusya ile Bulgaristan ve yine Rusya ile İngiltere arasında çekişmeler olur ümidiyle bu olayı kolaylaştırmak isterler. İngiltere'de ise Balkanlılara doğru bir eyginlik (yöneliş) belirir. Balkanlılara gelince kolay anlaşılabileceği gibi burunları çok yükselmiştir.

Aşağıda bunların ayrıntılarını göreceğiz.

Az yukarıda, üçlü bağlaşmanın Balkanlar'la en ilgili devleti olan Avusturya'nın, aracılık işinde Fransa'ya ne aşamada olduğu Berştold ve Dümen'in raporlarındaki başkalıklar dolayısıyla pek belli olmayan bir özgürlük vermiş olduğunu gördük, buna dayanarak ve Rus'un Bulgarları bir an önce İstanbul yolu üzerinde durdurmak isteğine uymak için Puankare, 1.11.1912 sabahı, Londra ve Petersburg'a birer tel yollar (1) ve aşağıdaki temellere göre aracılığa kalkışmasını beğenip beğenmediklerini ora hükümetlerinden sorar ve bunların karşılıklarını alınca öbür büyük devletlere de başvuracağını bildirir.

1) Büyük devletler, çarpışmaların durdurulması için hep birden savaşçılara başvuracaklardır.

2) İstanbul ve dolaylarında padişahın egemenliği eskiden olduğu gibi kalacaktır.

3) Avrupa Türkiyesi'nin öbür kısımlarına gelince, oraların yerine göre ulusal, siyasal ve yönetimsel durum, işin içinde bulunan bütün devletlerin (Balkanlıların) asılarında (çıkarlarında) denklik gözetilerek değiştirilecektir.

4) Bu işleri tam bir anlaşma içinde görmek için büyük devletler, savaşçı devletlerin ve Romanya'nın da çağrılacağı bir konferans toplayacaklardır.

Bu teli yolladıktan sonra Puankare, Rifat Paşa'yı çağırtıp ona der ki (2): a)

Balkanlıların başarılarından sonra eski sınırlar olduğu gibi kalamaz; b) Çatalca'yı berkitin (sağlamlaştırın).

İngiliz hükümeti Puankare'ye o gün karşılık verir (1), genel olarak peki der, olayların çabukluğu dolayısıyla bugün yapılan bir tasarının yarın işe yaramaz olabileceğini söyler ve konferans toplanmadan önce Rus ve Avusturya görüşlerinin az çok bilinmesinin çok iyi olacağını ekler.

Puankare'nin Londra ve Petersburg'a çektiği az önce sözü geçen tel yolda iken, Paris ve Londra'daki Rus büyükelçileri, Puankare ve Grey'e başvurup Puankare'ye (2) göre: Fransa ve İngiltere'nin ayrı ayrı Bulgarlara İstanbul'a doğru daha çok ilerlememeleri öğüdünü vermelerini isterler; Londra'daki Rus Büyükelçisi Benkendrof, Grey'e şunları söyler: Sazonof dostçasına, ama direnerek Bulgarlara Çatalca'ya saldırmamaları öğüdünü vermiş ve onlara demiş ki: Orada çetin bir karşı koyma olacaktır, İstanbul'da çok yıkımlı sonuçlar verebilecek bir ayaklanma olabilir ve bu, orada paraca asıları (çıkarları) çok olan büyük devletleri ilgisiz bırakmaz; bundan başka İstanbul sıkıştırılınca Romanya dahi kımıldanmaya başlayabilir; Rusya öyle görüyor ki Bulgaristan'ın önemli kazançları olacaktır, eğer o yukarıdaki öğütleri dinlerse Rusya ona bu kazançların sağlanılmasında yardım edecektir. Benkendorf: İngiltere ve Fransa'nın da bu yolda, ayrı ayrı ve Rusya başvurmasıyla hiç ilgili görünmeyerek, Bulgarlara buna benzer öğütlerde bulunabilirler mi diye sorar (3).

Rusya'nın istediği: İngiltere ve Fransa'nın -İstanbul'da paraca en çok asısı (çıkarı) olan devletler bulunduklarından- Bulgarları kendilerine gücendirerek ve onların Ruslara kızmasına yol vermeyerek Bulgar ordusunu İstanbul yolu üzerinde durdurmalarıdır. İşbu iki devletin bu işi yapmak istememeleri kolay anlaşılır.

Sazonof'un bu iş için Sofya'daki Rus elçisine çektiği telin özeti Siyah Kitap'ta vardır (1), bunda Bulgarları İstanbul yolu üzerinde durmaya kandırmak için şunlar denilmektedir:

Türkiye'de paraca asısı (çıkarı) olan Fransa ve İngiltere gibi devletlerin bu asılarını (çıkarlarını) korumak istemeleri sonucu olarak büyük devletler İstanbul'a asker çıkarabilirler ve bu iki devlet, Rusya bunu önlemek de isterse, asılarını (çıkarlarını) korumaktan vazgeçmezler. Avusturya ve Romanya da bundan asılanarak (yararlanarak) işe karışmaya kalkışırlar. Dolayısıyla Bulgar hükümetine, uysal davranmak ve vaktinde durmak öğüdünü dostçasına vermelidir. Eğer Balkanlılar bu öğüdü dinlerlerse toprakça büyümek ümidini besleyebilirler; Rus diplomasisi onlara bu yolda yardım edecektir, Bulgaristan'ın bildiği şu şartla ki, bu büyüme; Edirne'den geçerek Meriç ağzından Karadeniz'e giden çizgiyi geçmesin (2).

Fransa ve İngiltere'ye yapılan bu Rus başvurması dolayısıyla Puankare: Ferdinand'ın büyük bir alayla Ayasofya'ya girmesi korkusu, Rus hükümetinin uykusunu kaçırıyor der. İsvolski'ye verdiği karşılıkta böyle bir başvurmanın asısız (yararsız) ve hatta tehlikeli olacağını, eğer Rusya isterse onun hiçbir vakit İstanbul'a yerleşmesine göz yumamayacağını Bulgar hükümetine hatırlatabileceğini, ancak Balkanlıları yenleri (zaferleri) ortasında durdurmaya kalkışması doğru olmayacağını... söyler.

Grey, 31 İlkteşrin'de (ekimde) Sofya elçisinden 3 tel almıştı, bunlar Lüleburgaz'da Türklerin ezilmiş ve Bulgarların İstanbul üzerine yürümeye karar vermiş olduklarını bildiriyordu; bunlara göre Grey, Benkendorf'a verdiği karşılıkta, Bulgarları durdurmakta ve onlardan Türk ordusunun Çatalca'da yeniden toplanmasına yol vermelerini istemekteki güçlüğü anlatır; yani o da Rus dileğine evet demez.

Bundan başka Grey, Londra'daki Bulgar elçisini çağırtıp onunla Röyter telgraf ajansında, Bulgar ordularının İstanbul'a kadar gidecekleri, ancak orayı Bulgaristan'a katmak düşünülmediği yolunda çıkan not üzerinde konuşur: elçi der ki: Bu benim kendi öz düşüncemdir; bunun üzerine Grey ona hükümetine Bulgaristan'ın İstanbul'a yerleşmeyeceği yolunda Petersburg'da demeçte bulunmak öğüdünü vermesini dostçasına söyler; elçi de peki der. Bunlar kendisine bildirilince Londra'daki Rus büyükelçisi bunu yeter bulur (1).

Görüldüğü gibi Rusya kendi eliyle kurduğu Balkan bağlaşmasının ve yine kendi eliyle anıkladığı (hazırladığı) Balkan Savaşı'nın doğurduğu, beklendiğinden çok ileri sonuçlardan ürkmeye başlamış ve İstanbul'un, kendisinin küçük bir korunuğu da olsa, başkasının eline düşmesi düşüncesine dayanamadığını açığa vurmuştur.

2 Sonteşrin'de (kasımda) G. Lui, Puankare'nin bir gün önceki (barışın da ana çizgilerini belirten) aracılık önermesine (önerisine) Sazonof'un karşılığını bildirir (2). Sazonof bu önermeyi (öneriyi) genel olarak beğenmektedir, ancak 2'nci maddede İstanbul'un dolayları yerine çevresi (rayon) sözünün kullanılmasını istemiş, çünkü dolay denirse alan çok daraltılmış olurmuş ve Sazonof'un düşüncesine göre Ayastefanos Antlaşması'nda olduğu gibi Edirne padişahta kalmalı imiş ve Rusya, bu İstanbul işinde çok duygulu (1) imiş. Sazonof, Almanya ve Avusturya'nın küçük devletlerin konferansa girmelerini kabul edeceklerini sanmadığını, ancak buna karşı durum almanın Rusya'ya düşmediğini, bu girişin gerektiğini, fakat çok büyük güçlükler doğuracağını eklemiş.

Sazonof'un bu İstanbul-Edirne bölgesinin Türklerde kalması dileğini İngilizlere bildirişinde biraz başkalık vardır. Bukanan'ın 2.11.1912'de Grey'e çektiği bir tele göre (2) Sazonof berkitilmemesi (sağlamlaştırılmaması) şartıyla Edirne'yi Bulgarlara bırakabileceğini ve işbu İstanbul-Edirne bölgesinde pek çok Rum ve Bulgar bulunduğu için büyük devletlerin orada da yeğleme yapılmasına bakmaları gerektiğini söyler.

Yeni duruma göre İstanbul ve Doğu Trakya, Balkanlar'ı kaplayacak olan büyük bir Slav kütlesiyle Avrupa'dan ayrılmış bulunacağı ve oraya ulaşabilecek tek büyük devletin Rusya olacağı için bu demekti ki, Rusya yeğleme perdesi altında İstanbul ve Doğu Trakya işlerine karışmak ''hakkını'' istemektedir; bu gibi ''hakların'' nerelere kadar götürüldüğünü ise tarih göstermişti. Daha ilerde göreceğimiz gibi Grey'in İstanbul ve Selanik'in arsıulusallaştırılması için yapacağı önerme bu gibi Rus açgözlülüklerine karşı da olabilir.

Puankare, G. Lui'nin teline yine o gün karşılık verir ve özet olarak der ki (3):

İstanbul ve dolayları yerine İstanbul ve çevresi (rayon) diyebiliriz, ancak dün İsvolski'ye demiş olduğum gibi Bulgaristan'a Edirne'yi alıkoyamayacağını söylemeye kalkışmamız Rusya'nın ve üçlü anlaşmanın manevi etkisi bakımından çok tehlikeli olur; yenlerinin (zaferlerinin) asılarını (çıkarlarını) elinden almaya kalkışmak, Bulgaristan'ın ulusal onurunu ayaklandırmak ve kamuoyunu Rusya ve üçlü anlaşmaya karşı kılmak olur. Böylelikle Rusya, eğer kışkırtmamışsa da yapıldığını önceden bilmiş ve onamış olduğu Bulgar-Sırp anlaşmalarından sonra kendi yaptıklarını yadsıyor gibi görünür ve Bulgaristan'a karşı çetin davranırsa bugünkü durumun üçlü anlaşmaya sağlamış olduğu asılar (yararlar) elden çıkar.

Görüldüğü gibi Rusya bu işte Slavların asılarından (çıkarlarından) önce kendi asılarını (çıkarlarını) düşünmekte ve İstanbul'a Bulgarların ve Balkanlıların yenlerinin (zaferlerinin) üçlü bağlaşmaya ve bu arada Almanya'ya karşı üçlü

anlaşma devletlerine sağlamış olduğu üstünlüğü elden kaçırmamayı baş siyasal amaç bilmekte ve Rusya'nın da işi o gözle görmesini istemektedir. Bundan başka, bunu açıkça söylemeseler de İngiltere ve Fransa'nın, Edirne'nin Bulgarlara kalmasıyla Rusya'nın, ileride eğer amacına varırsa, Boğazlar bölgesinde daha ufak bir yer elde edebilmesinden hoşlandıklarına inanılabilir.

Rusya'da ise Bulgarların İstanbul'a girmeleri korkusu her düşünceye üstün olduğu gibi bu korku saklanılamaz bir duruma gelmiştir; bu, Londra'daki Alman işgüderi Fon Külman'ın oradaki Rus Büyükelçisi Benkendorf ve Avusturya Büyükelçisi Mensdorf'la kulüpte bir rastlama sonucu olarak birbiri ardınca yaptığı iki uzun konuşmadan sonra hükümetine yazdıklarında pek açık görülür ve özeti aşağıdadır (1):

Benkendorf'a göre bu anın en yakın tehlikesi Bulgar Kralı Ferdinand'ın, Lüleburgaz yenini (zaferini) sonuna kadar sömürmeye kalkışıp, İstanbul'a girmek istemesidir; eğer yen (zafer) gerçekten kesin olmuşsa Türk ordusunun Çatalca'da tutunabileceği sanılamaz; demek ki şimdi Bulgar ordusu ile Bulgar hırsının en yüksek amacı olan İstanbul arasında pek az yol kalmıştır. Kral Ferdinand yıllardan beri odasında Ayasofya'nın bir resmini asılı bulunduruyor. Onun rüyası, bu eski kutsal yerde Bizans imparatoru olarak taç giymektir. Bulgar ordusu Avrupalıların can ve mallarını korumak bahanesiyle İstanbul'a girer ve Ferdinand da oraya girer girmez Ayasofya'da bir dini tören yapılırsa, o zaman Bulgarların İstanbul'dan bir daha nasıl çıkarılabileceği kestirilemez. Rusya'nın ise, Bulgarları oradan çıkarmak için zor kullanacağı, Rus hükümet çevenlerinde (çevrelerinde) söyleniyor, ancak kendisinin (Benkendorf) buna pek inanı yokmuş, çünkü Slavlık duyguları o kadar çoşabilirmiş ki, hiçbir Rus hükümeti Bulgarlara karşı silahlı zor kullanamaz olabilirmiş; kurnaz bir politikacı olan Kral Ferdinand bunu herkesten iyi bildiği için böyle bir işe atılabilirmiş; böyle bir olay ise Rusya için çok hoşa gitmeyecek bir durum yaratırmış. Dolayısıyla büyük devletlerin hiç olmazsa, İstanbul'a girmesine göz yumamayacaklarını, hep birlikte Bulgarlara bildirmeleri (Benkendorf'un düşüncesine göre) gerekmekte imiş.

Rusya Almanya'ya, Berlin'deki büyükelçisi yolu ile böyle bir dileği üç gün sonra 4 Sonteşrin'de (kasımda) bildireceğinden Benkendorf'un bu sözleri, kendi coşkunluğu dolayısıyla yönergesiz söylenilmiş sayılabilir. Konuşmanın sonlarında Avusturya Büyükelçisi gelip yanlarına oturur ve az sonra Rus Elçisi gider; o gidince Külman onun sözlerini Mensdorf'a anlatır; o da der ki:

İstanbul'un Bulgar eline düşmemesi her şeyden önce bir Rus asısıdır (çıkarıdır); onun için Avrupa'nın aracılık etmesi işinin düzenlenmesini Rusya'ya ve dostlarına bırakmalıdır. Avusturya bir ''Bulgar İstanbul'' düşüncesine pek güzel alışabilir. Başkenti İstanbul olan bir büyük Bulgaristan'la Rusya arasında doğacak ası karşınlıklarından (çıkar çatışmasından) Avusturya siyasası için ancak iyi olasılıklar doğabilir.

Avusturya Büyükelçisi'nin bu sözleri yukarıda sözü geçen Viyana Dışişleri Bakanlığı toplantısı kararlarına uygundur ve Avusturya ile Almanya'nın tutacakları yolu aydınlatır.

Böylelikle Rusya, Bulgaristan'ı gücendirecek de olsa ve Fransa ise onu gücendirmeden, İstanbul yolunda durdurmak düşüncesiyle uğraşırlarken, Avusturya, yukarda gördüklerimize uygun olarak, birdenbire dönecek ve aracılık işine-bunu açık söylememekle birlikte onu geciktirme yoluna girerek - karşı durum alacaktır; dolayısıyla İstanbul'a girmek isteyen Bulgar açgözlülüğüne yadımcı olacak

ve Bulgaristan'ı elden kaçırırız korkusuyla, Rusya ve Fransa'yı Bulgarlara daha da eygin olmak zorunda bulunduracaktır.

Şöyle ki yukarda gördüğümüz gibi 31 İlkteşrinde (ekimde) aracılık işini Puankare'ye bıraktığını söylemiş olan Berştold bir gün sonra Viyana'daki Fransız Büyükelçisi'ne yolladığı bir mektupta (1) özet olarak der ki:

Savaşçılar arasında, zorla aracılığa kalkışmak uygunsuzdur. Aracılığa, ancak savaşanlardan biri bunu isteyince girişmek daha iyi olur.

Yukarıda gördüğümüz gibi bu düşünceyi ilk ortaya atan Alman Dışişleri Bakanı Kiderlen-Vahter idi (2) ve dolayısıyla Almanya da, ilerde göreceğimiz gibi Avusturya'nın bu durumunu destekleyecektir. Böylelikle bu iki devlet aracılık işini geciktirmekle bir yandan Bulgar'ın hoşuna gidecek bir durum almakta, öbür yandan da onu İstanbul yolu üzerinde durdurmaktan kaçınmakla onunla Rusya ve bundan da önemli olarak Rusya ile İngiltere'nin arasını açmak ümidini beslemektedirler.

Bulgarları İstanbul'a girmeye kışkırtmak ve onları kazanmak hem de bağlaşığı Romanya'nın asılarını (çıkarlarını) korumak için, Berştold, 2 Sonteşrin'de (kasımda) Bulgar hükümetine bildirilmek üzere Sofya'daki elçisine şu yolda bir tel çeker (1):

Bulgar ordularının parlak başarıları, Bulgaristan'ın askeri gücü ve yaşama erkesi (amacı) üzerinde çoktan beri beslemekte olduğumuz düşünceleri berkitmiştir (sağlamlaştırmıştır). Bu başarıların yarattığı durum bizde öteden beri beslenilegelen şu düşünceyi değiştirmez, o da: karşılıklı asılarımızın (çıkarlarımızın) hiçbir noktada çarpışmadığıdır. Bununla birlikte Bulgaristan gözden kaçırmamalıdır ki bu başarılar, komşu Romanya'nın kesin olarak uslu durması yüzünden, Bulgar ordularının var güçleriyle Türkler üzerine yüklenebildikleri için bu kadar parlak olmuştur. Bunun sonucu olarak Berştold Romanya'ya ufak ödünler verilerek onun kazanılmasının gerektiğini ileri sürmektedir.

Jül Kambon'un Berlin'den Puankare'ye daha 18 İlkteşrinde (ekiminde) yazdığına göre Kiderlen-Vahter bir elçiye demiş ki: ''Eğer Bulgarlar Ayastefanos'a (Yeşilköy) gelirlerse belki Ruslarla İngilizlerin söyleyecekleri söz eş olmaz.'' J. Kambon'un bu yazısı, karşı yandaki devletlerin ve hiç olmazsa Fransa'nın, Avusturya ve Almanya'nın bu iş üzerindeki iç düşüncelerini bildiğini gösterir. Yukarıda görmüş olduğumuz Benkendorf'un Külman'a sözleri ise, yalnızca Avusturya ve Almanya'ya bu işte tuttukları yolun doğru olduğunu göstermeye yarayabilirdi.

Her ne ise, Avusturya'nın bu yeni durumu bir yandan aracılığın hemen yapılmasının önüne geçer, çünkü savaşçılardan birinin başvurmasını beklemek gerekir, öbür yandan da Avusturya acaba neler tasarlıyor diye ortada kaygılar uyandırıp Fransa ve Rusya da her şeyden önce Avusturya'dan Balkan işlerinde özel ası (çıkar) aramayacağını açıklayan bir inancanın koparılması gerektiği sanını berkitir (sağlamlaştırır) (1).

Avusturya'nın aracılık işini geciktirdiği gün (1.11.1912) Bulgar Başbakanı Geşof da Sofya'daki Fransız Elçisi'ne der ki (2):

''Doğaldır ki yenen devletler aracılık için başvurmayacaklardır; bunu yapmak, yenilmiş olan Türkiye'ye düşer; bize böyle bir önerme yapılırsa onu inceleriz, ancak onu, karargâhı umuminin düşüncesini öğrendikten sonra şartlarımızı bildirerek ve elimizde Edirne gibi yeter toprak ödümleri (ödünleri) bulundurmak şartıyla kabul edebiliriz.''

Burada Bulgaristan'la Avusturya arasındaki düşünce birliği açık sezilmektedir.

Bu teli alınca Puankare, Bulgarları hoşlandıracak bir karşılık vermiş olmak için Sofya'daki elçisine şunları teller (3):

Aracılık yapılmasına onaşmak (yanaşmak) için Bulgar hükümetinin beslediği tasarılar üzerine bildirdiğinizi aklımda tutuyorum. Fransa'nın dileği şudur ki eğer bir konferans olacaksa Balkanlılar ve en çok Bulgaristan, kendi asılarını (çıkarlarını) korumak üzere oraya çağrılsınlar; her ne olursa olsun büyük devletlerin aracılığı bence, savaşçıların uğraşma ve başarılarının ürünlerini ellerinden alma amacını güdemez.

O sırada Balkan bağlaşmasının bozulmak üzere olduğu, Avusturya'nın Bulgaristan'ın gönlünü avladığı veya buna varabilecek görüşmeler olduğu sözleri dolaşmaktadır; ancak bunlara o sırada daha inanılmamakta, bunlar yalanlanmakta ve bağlaşıklar, aracılık için bir başvurma olursa buna, aralarında anlaşarak ve hep birlikte, karşılık verecekleri ve Osmanlı Avrupası'nın paylaşılması işini kendi başlarına çözümlemek istedikleri, söylenilmektedir (1).

Lüleburgaz'daki Osmanlı yenilmesinin ağırlığı herkesçe anlaşılması üzerine olan bitenlere geçmeden öbür savaş alanlarında olan bitenleri gözden geçirelim.

İlkteşrinin (ekimin) son günlerine kadar Sırplar Taşlıca sancağının hemen hepsini ellerine geçirmişlerdir.

30 İlkteşrinde (ekimde) Sırplar Pizren'i alır, oradaki Avusturya Konsoloshanesi'ni basar, içerden birçok Arnavut'u alır ve bir kısmını öldürürler. Bu yüzden Avusturya hükümeti çok coşarsa da önemli bir şey yapamaz.

31 İlkteşrinde (ekimde) İpek ve iki gün sonra Yakova, Karadağlıların eline düşer.

Komanova'da yenilen Türk ordusunun büyük kısmı Manastır'a doğru çekilmişti, kentin dolaylarının berkitildiğini (sağlamlaştırıldığı) gören ora ileri gelenlerinden 40 kişi, bazı Üsküplülerin yaptıkları gibi 2.11.1912'de ordu komutanlığına başvurarak düşman saldırısına yol açacak olan her şeyden sakınılmasını isterlerse de komutanlık onlara yüz vermez ve berkitme işini durdurmaz.

1.11.1912'de Bulgarlar Nevrekop'a girerler.

Yunanlılar bir yandan Selanik'e doğru ilerlerken, öbür yandan da Osmanlı donanmasının ortada görünmemesinden asılanarak (yararlanarak) kolaylıkla Adaları toplayadururlar. 30.10.1912'de Taşoz'u, 1.11.1912'de Semenderek (Samotras) adasını ele geçirirler. O sıralarda Rus baskısı dolayısıyla ve işbu devletin buğday ve benzerleri çıkatını (dışsatımını) sağlamak ve kolaylıştırmak için bu işte çalışan birtakım Yunan taşıt gemileri Boğazlar'dan geçip durmaktadırlar.

Lüleburgaz yenilmesinin sonuçları; Osmanlı hükümetinin, aracılık etmeleri için büyük devletlere başvurmaları:

Yine Lüleburgaz vuruşmasına ve işbu yenilmenin sonuçlarına gelelim:

1-2.11.1912 gecesi Başkomutan Vekili Nâzım Paşa, Çerkesköyü'nden Sadrazam Kâmil Paşa'ya şu teli çeker (1).

''Kırkkilise (Kırklareli) ricatından (çekilmesinden) ve karargâhı umuminin Çerkesköyü'ne muvasalatından (varışından) sonra ordunun mürekkep bulunduğu altı kolordu, 1 ve 2'nci Şark (Doğu) Ordusu namıyla ikiye taksim ve birincisinin kumandası Abdullah, ikincisinin kumandası Ferik Hamdi paşalara (2) tevdi kılınarak

2'nci Şark Ordusu Vize havalisinde ve birinci Şark (Doğu) Ordusu da Karaağaç ve Lüleburgaz hattında tahşid edilmişti (toplanmıştır).

''Kırkkilise ricatı üzerine ordunun muhtel olan intizamının iadesine çalışılmış ve bir dereceye kadar muvaffakıyet hasıl olmuştu. 15 Teşrinievvel (ekim) tarihinde iptidar (acele) edip Bulgar ordusuyla ordunun bütün cephesinde dört günden beri devam etmekte olan muharebede 2'nci Şark (Doğu) Ordusu harekâtı taarruziyesinde muvaffak olarak hayli ilerlemiş ve 1'inci Ordu dahi mevkiini muhafaza etmiş olduğu halde muharebenin 3'üncü günü 1'inci Ordu'un sol cenahında görülen âsarı tezelzül (sarsılma belirtisi) üzerine Çerkesköyü'nden ele geçen 9 tabur ve bir batarya top mezkûr cenaha (adı geçen tarafa) acilen sevk olunmuşsa da kolorduların esbabı mücbireye müstenit olmaksızın (zorunlu bir gerekçeye dayanmaksızın) ricata başlamaları üzerine mezkûr 1'inci Ordu Kumandanlığı'nca karargâhı umumiye sormaksızın ricat etmeye emir verildiği işarından anlaşılarak sebat etmeleri hakkında tebligat ifa olunmuş olduğu halde kıtaatın çekilmekte oldukları anlaşıldığından evvelce işgal eyledikleri hattan 15 km kadar geride tevkif edilerek (tutularak) ikinci bir hattın işgal edilmesine sây olunmakta bulunmuştur. Bunda ne dereceye kadar muvaffakıyet hasıl olacağı şimdiden kestirilemez. Bu ahval dolayısıyla bazı kolordu ve fırka kumandanlarının tebdili icap ettiğinden (değiştirilmesi gerektiğinden) bu husus ayrıca arz edilecektir.

''Kırkkilise (Kırklareli) ricatı münasebetiyle ordunun vesaiti nakliyesinin kısmı âzamı elden çıkmış olduğundan temini iaşe ve ikmali teçhizat pek müşkül bir hal almış ve bu husus ademi muvaffakiyet esbabından (başarısızlık gerekçelerinden) birisini teşkil etmekte bulunmuştur.

''Garp (Batı) Ordusu'nun düçar (düşmüş) olduğu vaziyeti elime hasebiyle Makedonya'ya tecavüz etmiş bulunan Bulgar-Sırp kuvvetlerinin karşısında bunları tevkif edecek bir kuvvet kalmadığından işbu düşman kuvvetlerinin müddeti kalile zarfında (az zamanda) bu tarafa nakliyle Bulgarların bu cihetteki ordusunun takviye edileceği muhakkaktır. Vize havalisindeki kuvvei askeriyenin dahi ademi muvaffakıyeti (başarısızlığı) halinde ordunun vaziyeti pek ziyade kesbi müşkülat edeceği ve mamafih ordunun hali hazırıyla ve Çatalca hattının tahkimiyle müdafaaya teşebbüs olunacağı derkârsa (biliniyorsa) da ahvali maruzaya nazaran iktizayı halin şimdiden teemmül (ayrıntılı olarak) ve nazarı mütalaaya alınması.''

Nâzım Paşa bu tel ile henüz ''aman barış'' demiyorsa da, düşüncesinin bu olduğunu sonda az çok anlatmaktadır. Bu tele ek olmak üzere Nâzım Paşa 2.11.1912'de Kâmil Paşa'ya şu teli çeker:

''1'inci Şark Ordusu'nun evvelce işgal eylemiş olduğu (Karaağaç-Lüleburgaz) hattından 15 km. kadar geride bir hatta çekilmekte olduğu ve fakat bunda ne dereceye kadar muvaffakıyet (başarı) hasıl olacağının kestirilemeyeceği arz olunmuştu. Filhakika mezkûr ordunun ekser kıttat ve efradı mezkûr hatta duramayarak daha gerilere gelmekte oldukları ve kolorduların kuvvetleri pek ziyade tenakus (çok azalma) eylediği ve bu suretle mezkûr ordunun intizamına halel geldiği işaratı cümleden anlaşılmıştır. Gerçi Vize havalisindeki 2'nci Şark (Doğu) Ordusu epeyce ilerlemişse de 1'inci Ordu'nun ahvali maruzasına binaen (durumunu belirtmeye dayanarak) işbu muvaffakıyetten istifade imkânı münselip olmuş (kalmamış) ve diğer taraftan Bulgarların bizim sol cenahımıza karşı sevkıyatı askeriye icra etmekte oldukları istihbar edildiği (haber alındığı) gibi Seyyitler istasyonuna kadar ilerlemeleri dahi ordunun sol cenahını tehdit etmekte bulunmuştur. Bulgarların işbu sevkıyatı askeriyesi bizim sağ cenahımız karşısındaki

kuvvetlerini ve belki dahili memleketten getirdikleri ve ezcümle Makedonya'ya karşı bidayeti harpte (savaşın başında) tertip edip (düzenlenen) bizim Garp (Batı) Ordusu'nun hemen mefkut (bilinmeyen) bir hale gelmesiyle bu tarafa sevk eylemeleri tabii bulunan kuvvetlerini (1) ordumuzun sol cenahında tahaşşud eylemekte (toplamakta) olduklarını irae etmekte (ödünç vermekte) bulunmuş olduğundan ve 1'inci Şark (Doğu) Ordusu'nun ahvali mesrudesine (bildirilmesine) nazaran böyle hattı ricatı üzerine tevcih edilecek bir taarruza mukavemet edemeyeceği zahir (görünmüş) olduğundan ordunun inhizam veya esaretine mahal kalmamak üzere Çatalca hattı müdafaasına çekilmeye karar verilerek evamiri lazime ita olunmuştur (verilmiştir). Ordunun muntazaman mezkûr Çatalca hattına çekilmesine muvaffakıyet hasıl olursa avn ve inayeti rabbaniye (Allah'ın yardımıyla) ile orada istihkâmat arkasında muhafazai mevki edilmesi mümkün görülmektedir.

''İşbu ahval ve vaziyete nazaran Çatalca hattının müdafaasında henüz harben düçarı inhizam olmamış bir kuvvei askeriye elimizde bulundurulmuş olacağı cihetle bundan bilistifade bu işe devletçe bir netice verilmesi menutu reyi samii fahimaneleridir.''

Görüldüğü gibi Nâzım Paşa bu her iki telinde Lüleburgaz vuruşmasının son günlerini anlatmakta ve sonda işin artık askerlikle çözümlenemeyeceğinden siyasa ile bitirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

O sırada ordunun durumunu Yarbay Nihat şöyle göstermektedir (1):

''Hakikatte 20 Teşrinievvel (ekim) (2) saat 10 dakika 30'da 1'inci Şark (Doğu) Ordusu bir avuç aç, cephanesiz, perişan bir cemaatten ibaretti; 2'nci Şark (Doğu) Ordusu denilen acip ve garip halita (karışım) ise daha 19 akşamı sağ cenahtan itibaren gayrikabili tevkif (tutulamayacak) surette çözülmeye başlamıştı. Bu vaziyeti lehe tadil edecek (çevirecek) surette müdahaleye muktedir toplu ve müteşekkil ve kuvvetli ihtiyat kıtası ise ortada yoktu.''

Yarbay Nihat'ın bu vuruşma üzerindeki genel düşüncesi aşağıdadır (3).

''Lüleburgaz meydan muharebesi, 15 Teşrinievvel 328 (28 Ekim-1912) günü Karaağaç Garp sırtlarında kendiliğinden nasıl başlamışsa başladığının altıncı günü olan 20 Teşrinievvel 328'de (2 Kasım 1912) de öylece kendiliğinden nihayet bulmuş oluyordu; kendiliğinden, çünkü bu muharebenin gerek ihzarı (görünüşü) ve gerek idaresi ve sureti hitamı (son biçimi) üzerinde tarafeyn büyük ve orta kumanda heyetleri hemen de gayri müessir kalmışlardı.

''Bulgar büyük sevk ve idaresinin bu baptaki ilk faaliyeti orduları ve fırkaları, yanlış faraziyelere müstenit (dayanarak) hatalı maksatlarla Cenubu Şarkiye (güneydoğuya) doğru bir cephe yürüyüşü icrasına sevk eylemekten ibaret kalmıştı. Osmanlı büyük sevk ve idaresi de ancak kolorduların durmak hakkındaki metalibini (isteğini) kabul etmek suretiyle Bulgarların Karaağaç hattı üzerinde Türk Ordusu'na tesadüf etmelerini temin suretiyledir ki bu muharebenin iptidalarında (başlarında) müessir olmuştu.

''Bulgarların doğru yanlış, her ne ise yine bir planları vardı, fakat Osmanlı başkumandanlığının böyle bir planı da yoktu; verilen emirlerin maksada mütaallik (amaca ilişkin) kısımları yerine sadece (kemali şiddetle, metanetle, gayretle, sebatla...) gibi kelimeler kaim (geçer) olmuştu.''

Nâzım Paşa'nın ilk teline daha ikincisi alınmadan Kâmil Paşa 2 Sonteşrin'de (kasımda) aşağıdaki karşılığı verir, siyasa bakımından ordudan ne beklenildiği bunun ilk kısmından anlaşılmaktadır.

''19/20 Minhu tarihli telgrafnamei devletleri Meclisi Vükelâda mütalaa olundu. Vaziyeti hazırai siyasiyemize nazaran Şark (Doğu) Ordumuzun Bulgarlara karşı muvaffakiyeti; hiç olmazsa bir mevkii müstahkem tutarak aylarca şedit (sert) mukavemeti, temin olunabildiği halde, düşmanlarımızın menabii askeriye (askeri kaynakları) ve iktisadiye ve maliyesi haleldar olacağından bu kadar müddet harpte sebat etmeyerek müsalahaya (silahlı çatışmaya) temayüle mecbur olacakları; hususen Garp (Batı) Ordusu dahi bir iki hattı müdafaa tesisiyle, Makedonya'nın tamamen düşmanlarımızın yedine geçmediği ve bu noktaların zaptı müşkül bulunduğu ispata muvaffak olunduğu surette şeraiti sulhiyenin (barış koşullarının) tahfifi mazarratı (hafifletici zararları) mümkün olabileceği ve buna imkân bulunamayıp da ordular ademi muvaffakıyete (başarısızlığa) uğradığı ve Şark (Doğu) ordularımız huda nekerde bir ricatı gayrımuntazama ile düşman tarafından İstanbul'a kadar takip olunduğu takdirde ise şeraiti sulhiyenin (barış koşullarının) pek muzır (zarar veren) bir şekil iktisabederek (alarak) teşebbüsatı siyasiyenin müsmir (etkili) olamayacağı anlaşıldığından vaziyeti hazırai askeriyerimizin mahiyeti hakikiyesi kemahiye hakkuha (yardıma gerek) bilinerek işin ciheti siyasiyesi ana göre idare olunabilmek üzere âtide muharrer mevat (gelecekteki kaçınılmaz ölüler) hakkındaki malumat ve mütalaai âliyelerinin acilen istifsarı (sorulması) tezekkür kılınmıştır:

''1- Garp (Batı) ordumuzun bir iki noktaya cemiyle, orada birer Plevne vücuda getirerek Makedonya'da temdidi mukavemet mümkün değil midir?

''2- Şark (Doğu) ordumuzun 1'inci ve 2'nci kısımlarının elyevm tutmuş oldukları hatlar ne dereceye kadar kabili müdafaadır; kuvayı imdadiye almak hususunda tarafeyn ordularının farkları nedir?

''3- Bulgarların alabileceği kuvayi imdadiyeye mukabil (karşılık) ordumuzun takviyesi mümkün olmadığı halde ne yapılacaktır?

''4- 1'inci veya 2'nci Şark (Doğu) ordumuzun biri huda nekerde bir ademi muvaffakıyete uğrarsa mezkûr ordular hangi hattı müdafaaya çekilecektir ve bunlar muntazaman ricat edebilir mi?

''5- Çatalca'nın temini müdafaası ne kadar askere ve ne miktar topa mütevakkıftır? Elyevm Çatalca'da ne kadar asker ve ne miktar top vardır? Üst tarafı ne kadar müddet zarfında nerelerden gönderilecektir? İcap eden tertibat ve ihkâmat icra (sağlamlaştırma) ve ikmal edilinceye kadar Şark (Doğu) ordularımızın Bulgarları tevkif ve işgal ederek Çatalca'yı sureti mutlaka ve mükemmelede ihkâm (sağlam) ve müteassirüs-sukut bir hale ifrağ edebileceğimiz (sokabileceğimiz) temin olunabilir mi?

''6- Muharebeye nihayet verilmek üzere icap eden teşebbüsatı siyasiye bila ifatei vakit lazım mıdır? Balâda muharrer es'ileye (gelecekteki sorulara) madde bemadde gayet vazıh (açık) ve kati bir surette cevap itası Meclisi Vükelâ kararıyla mütemenna ve teşebbüsatı siyasiye icrası muktazi (kaçınılmaz) olduğu halde teehhür (gecikmesi) vukuuna ve bu yüzden bir vahamet hudusuna mahal kalmamak üzere ecvibei lazimenin bir saat evvel izbarı maruzdur (Yazıyla bildirilmesi arz olunmuştur).

Osmanlı hükümetinin büyük devletlere ilk başvurması:

Bundan sonra Osmanlı hükümeti 3.11.1912'de elçilerine bir genelge yollayıp şunları bildirir:

Önce düşmanlarla bırakışma ve ondan sonra da toprak bütünlüğümüz korunmak şartıyla barış yapmak istiyoruz, bu yolda yanında bulunduğunuz devlete başvurun.

Şartları ''Concert Européen'' (1) bildirsin.

Bu istek Osmanlı büyükelçilerine tellenirken Nâzım Paşa'nın sadarete karşılığı gelmekte idi.

Bunun tarihi de 3.11.1912'dir (2). Bunda Lüleburgaz vuruşmasının sonu ve başkomutanlığın artık her türlü ümidi kaybettiği görülmektedir; muterize (parantez) içinde olup da sonunda M. N. (Mehmet Nihat) harfleri bulunan kısımları Yarbay Nihat'ın, Nâzım Paşa'nın yazıları üzerindeki düşüncesini bildirmektedir.

''2'nci Şark Ordusu evvelce de arz olunduğu üzere bize müsait surette harp etmekte olduğu halde dün mezkûr ordu dahi gayrimuntazam bir surette firar halinde ricata başlamış ve esnayı ricatta (geri çekilme sırasında) kıtaat yekdiğerine karışmış ve perişan olmuş bulunduğundan o cihetten de ümidi muvaffakıyet munkatı olmuş (sağlanmamış) ve umum ordu pek fena bir vaziyete düçar olmuştur. Bu suretle ordumuzun Ergene hattında dahi cem'i (bile toplanması) mümkün olmayıp Çatalca hattına çekilmekte bulunmuştur.

''1'inci ve 2'nci Şark (Doğu) orduları beş gündür devam eden son muharebede hayli mukavemet göstermiş ve takriben 20 bin raddesinde zayiata düçar olmuştur. (Bir hesap ve kitaba gayri müstenit (dayanmayan) rakamdır. Vesika ve medarı istinat kabul etmemelidir. M.N.) Benaberin (Bu kere) istifsar buyrulan (sorulan) mevaddı âtiyeye berveçhi âti cevap arz olunur.

''1- Plevne'de kuvvei maneviyesi mütezelzil olmamış (bozulmamış) bir ordu bulunduğu ve o esnada Kılaı Erbaa dahilinde ve Şipka'da kuvvei mühimmei Osmaniye düşmanı sarsmakta devam ettiği halde Şark (Doğu) Ordusu bilakis düşman önünde ricat ederek sarsılmış ve asker kıtaatı firar hasebiyle (nedeniyle) pek zayıflamış bir ordu bulunduğuna binaen o cihette birer Plevne vücuda getirmesi mümkün değildir. (Vekayi bu sözü iptal etmiş, bilakis İşkodra ve Yanya müdafaaları sadrazamın fikrindeki isabeti göstermiştir. M.N.) Vakaa Yanya ile İşkodra henüz düşmana karşı mukavemette berdevamsa da bunların asıl Garp (Batı) Ordusu'yla münasebetleri dolayısıyla harekâtı askeriye üzerindeki tesirleri hemen mefkuttur (yoktur). (Acayip! Yunan ordusunun kısmı küllisini, Karadağ ordusunun kaffesini (tümü) daha şimdiden tevkif etmiş ve Sırp ordusundan da kuvvet çekmeye başlamış olan bu mevkilerin mukavemeti nasıl istisgar edilebilir? (küçümsenebilir) M.N.)

''2- Şark (Doğu) Ordusu'nun ahvali mesrudeye (bildirilmiş olmasına) binaen Çatalca hattında cemi ve tevkifi bile ancak geride taze kıtaat celbi (çekmesi) sayesinde kabil olabilip buna muvaffakiyet hasıl olursa vakaa orada müdafaa kabil olabilir; ancak Bulgarların Makedonya'dan getirecekleri 3-4 Bulgar ve Sırp fırkasıyla yani 100 bin kişi ile takviyei kuvvet eylemelerine karşı bizim ancak Erzurum'dan kabili sevk iki fırkamız, yani 15 bin kişi kalmıştır. (Ne hesap! M.N.) Suriye'den gelecek fırkalardan kolera hesabıyla sarfınazar edilmiştir (vazgeçilmiştir). Bittabi 3'üncü müfettişlikten yani Şarki (Doğu) Anadolu'dan diğer kıtaatın celbi Şarki (Doğu) Anadolu'nun boş kalmasını mucip olacağından maada (başka) bu harbe iştirak etmek için vakit dahi müsait değildir.

''3- Bu halde ordunun Çatalca hattında iadei intizamı mümkün olursa orada müdafaadan başka yapılacak bir şey kalmamıştır.

''4- Şark (Doğu) Ordusu zaten gayrimuntazam (düzensiz) ve karışık bir surette ricat etmektedir (geri çekilmektedir). Şimdiden sonra bu ricat bir kat daha intizamdan âri olacaktır.

''5- Çatalca'nın temini müdafaası için şimdi elde mevcut kuvvei askeriye ile Erzurum'dan gelmekte olan 2 nizamiye fırkası derecei kâfiyede olması muhtemelse de, bunların orada tevkif ve iadei intizam edebilmeleri ve işbu kuvvei askeriyenin toplarını dahi beraber getirebilmesi şarttır. Halbuki yağan yağmurlardan dolayı yolların batak bir halde bulunmasından naşi (dolayı) topların bir kısmı azami terk edilmiş olduğundan kısmı cüzisinin Çatalca hattına getirilmesi memuldür (umut edilmekdedir). Elyevm Çatalca'da 4-5 batarya kadar top varsa da eski usuldedir. Orada Dersaadet'te bulunan taşralı efrattan teşekkül etmiş iki redif fırkası dahi varsa da kıymeti harbiyeleri yoktur demektir. Oraca yapılacak tahkimatın ikmaline kadar Şark (Doğu) ordusunun Bulgarları tevkif edemeyecegi (tutmayacağı) izahatı mesrudeden müsteban olmuştur (açıkça bildirilmiştir).

''6 - Bu hallere göre harbe nihayet verilmek üzere icabeden teşebbüsatı siyasiyenin bilâ ifatei vakit icrası lazımdır. Çatalca hattının tertibat ve ihzaratı görülmek üzere bugün Hadımköyü'ne hareket edileceği maruzdur (bildirilmiştir).. (Bizzat firara da güzel bir kulp takılmış olur''! M.N.).

Yarbay Nihat'ın bu telleşme üzerindeki düşünceleri aşağıdadır (1):

''Bu iki telgrafın yekdiğeriyle mukayesesi ne kadar mucibi ibrettir! İçlerinde asker azası kalmamış olan bir Heyeti Vükelâ; askeri bir heyeti âliye olan Başkumandanlık Vekâleti karargâhına nispet, harbin mahiyetini, siyasetle münasebetini ne kadar iyi anlamıştı: Sadrazam, harbi hazırın bir yıpranma harbi olduğunu, sebat ve mukavemetin asıl bulunduğunu, bu yapılmazsa siyaseten harbe nihayet vermek demek, memleketin hükmü idamını imzalamak olacağını gayet vazıh (açık) surette gösteriyordu; ''Heyeti Âliyei Askeriye'' ise şimdiye kadarki muharebelerde ademi muvaffakıyet hâsıl olduğundan artık hiçbir ümit kalmamış olduğuna, adeta teslimi silahtan başka çare kalmadığına kani bulunuyordu ve hatta ''siz böyle şeyleri bilemezsiniz'' manasında olarak sadrazama ders vermeye bakıyordu!..

''İlerde göreceğiz ki, Başkumandanlık ve Sadaret sonuna kadar böyle ayrı düşünmüşlerdi, Sadaret ''mutlak Çatalca'da sebat edip muvaffak olmalısınız'' derken karargâhı umumi ''hayır yapamayız'' demekte ısrar eylemiş ve bu muhaberat esnasında Çatalca muharebesi kendiliğinden olup biterek sadrazamın fikrini tasdik eylemişti...''

Osmanlı ordusu Bulgar ordusunca hemen hiç sıkıştırılmadan 3-8.11.1912 günleri içinde Çatalca'ya çekilir; Bulgarlar yorgunluk, çokçana kayıp ve bunların da üstünde ikmal ve iaşe güçlükleri ve komutanlığın yüreksizliği ve atılgansızlığı yüzünden Kırkkilise (Kırklareli) bozgunundan sonra da yapmış oldukları gibi, çekilen düşmanlarını sıkıca kovalayıp onu bir daha derlenip toplanmadan yok etmeye çalışmazlar.

Nâzım Paşa'nın, yukarıda görülen ve askerlikçe yapacak bir şey kalmamıştır, Bulgarlar isteyince İstanbul'a girerler diyen teli üzerine Sadrazam ve Meclisi Vükelâ bir yandan Başkomutanlığa yürek vermeye ve onu askerlikçe berkitmeye (güçlendirmeye) çalışacaklar, öbür yandan da savaşı siyasal ölçemlerle durdurmaya uğraşacaklardır.

Nâzım Paşa'nın işbu teli alındıktan sonra, yine 3 Sonteşrin'de (kasımda) Osmanlı büyükelçileriyle Bükreş Elçisi'ne özeti aşağıdaki tel yollanıp az önceki telle bildirilenlerin çabuklaştırılması istenilir ve durumun ağırlığı onlara anlatılır. Bu telde denilmektedir ki:

Dünden beri Çatalca'ya çekilen ordunun durumu çok kötü ve ağırdır (1) - 1878'de

yapıldığı gibi (2) Bulgarların İstanbul'a girmelerinin önüne geçmek için çarçabuk siyasal önlemlere başvurmak gerekir - Bulgarların ilerlemesini durdurmak, savaşı kesmek ve barış görüşmelerine başlamak için büyük devletlerin çabuk yardımlarını ve işe karışmalarını sağlamak isteriz. Bırakışma olmaması daha iyi olur, çünkü bunun için karşılıklı komutanlar arasında görüşmeler gerekir, bu vakit kaybettirir (1) ve arada İstanbul düşüp karmakarışıklık (anarşi) olabilir - büyük devletlerin kararını çabuklaştırmak için başvurunuz -. Buradaki büyükelçilerin dileği üzerine tebaalarını güvenlendirmek için büyük devlet başına bir savaş gemisinin Boğaziçi'ne gelmesine izin verdik.

Bu iki tel yollanıldığı gibi Osmanlı Hariciye Nazırı İstanbul'daki büyükelçileri de görerek onlardan: önce bir bırakışma sağlamalarını (aşağı yukarı Balkanlıları bu yolda zorlamalarını) sonra da Balkanlılardan ve Türkiye'den barış şartlarını sormalarını ve bunları öğrenince aracılık ödevlerini yaparak bunları birbirine uydurmalarını yani aradaki aykırılıkları ortadan kaldırmaya çalışmalarını ister (2).

Görüldüğü gibi Osmanlı başvurması özet olarak büyük devletlere: Bulgar ordusunu durdurun ve konuşalım, demeye geliyordu, ister toprak bakımından, ister başka bakımdan neler vereceğini ve neleri gözden çıkarmış olduğunu söylemiyordu ve sezdirmiyordu ve barış şartlarını kararlaştımak işini büyük devletlere bırakmıyordu.

Hazinei Evrak'ta görmüş olduğumuz belgeler ve Meclisi Vükelâ zabıtları böyle bir şeyi sezdirmemekte ise de, o sırada padişah ve hükümetin Anadolu'ya, Bursa'ya gitmesi işi vükelâca görüşülmüştür; bu yolda, yayınlanmış olan yabancı belgeleri arasında izler bulunduğu gibi bazı Osmanlı ileri gelenlerinin hatıratlarında da bu iş üzerinde yazılar vardır. Bunlardan birkaçı aşağıdadır.

Eski Başmabeyinci Lütfi Simavi Bey, bu olaylardan bir buçuk yıl kadar sonra Avrupa'dan gelip padişahı gördüğünde (1913 yazı) Sultan Reşat hakkında (1):

''Balkan muharebesinden bahsederken Bulgarların Çatalca önünde bulundukları sırada Kâmil Paşa'nın kendisini Bursa'ya götürmek istediğini ve cevaben askerinin başında şehit olmaya hazır olup İstanbul'u katiyen terk etmeyeceğini beyan eylediğini hikâye etti'' der.

Ne Balkan ne de acun (dünya) savaşında hiçbir an askerinin başına geçmemiş olan ve ilerde göreceğimiz gibi Kâmil Paşa'yı sevmeyen ve ondan kuşkulanan Sultan Reşat'ın bu sözünden anlaşılması gereken esas şey şudur ki: o sırada ilerde Çanakkale vuruşmaları sırasında olduğu gibi, hükümetin Anadolu'ya geçmesi düşünülmüştür; yani 93 (1877-78) seferinde yapıldığı gibi İstanbul tehlikeye düşecek olursa onu, geçici bir an için de düşman eline düşürmemek için, her ne bahasına olursa olsun barış yapılmayıp savaşın Anadolu'ya çekilerek sürdürülmesi konuşulmuştur.

O sırada Ticaret ve Ziraat Nazırı olan Mustafa Reşit Paşa ''Bir Vesikai Tarihiye'' adlı yazısında, s. 8 ve 9'da, orduca her türlü ümidin kaybolduğunun başkomutanlıktan bildirilmesi üzerine, olan bitenleri şöyle anlatmaktadır:

''Bu bapta müdavelei efkâr olunduğu sırada düşmanın tahtı tehdidinde bulunan payitahtta ifayı vazife mümkün olmayacağından usul ve emsalden olduğu veçhile hükümetin Bursa'ya veya başka bir şehre nakli lazım geleceğine dair evvelce serd eylemiş olduğu fikri Noradungiyan Efendi tekrar ile bu hususta ne karar ittihaz olunduğu süferayi (elçiler) ecnebiye canibinden istifsar olunmakta (sorulmakta) idüğini beyan eyledi. Hükümetin başka bir mahalle nakledilmeyeceği kendisine ifade olunması üzerine hilafı usul ve emsal olarak hükümet İstanbul'da kaldığı

halde süfera birer maslahatgüzara tevdii umur ederek Bursa'ya gitmek istediklerini müşarünileyh beyan ve sekiz yüz yetmiş tarihinde Prusya ve Fransa muharebesinde Paris tehdit altına düşmesi üzerine Fransa hükümetinin Bordo'ya nakledilmiş olduğunu teyidi müddea (ileri sürülmüş) yolunda ityan eylemiş (açıklamış) ise de bünyanı devletin (devletin yapısının) hususiyetine ve bazı devletlerin hakkımızda öteden beri malum olan menviyatına nazaran hükümetin başka bir şehre nakli halinde artık bir daha İstanbul'a avdet müşkül ve belki de müstahil (olanaksız) olacağını ifade eylediğimden ve şu fikir ve mütalaa nazarı dikkat ve ehemmiyete alındığından hiçbir hal ve kârda başka bir yere nakli idare olunmayacağının süferaya tebliğine karar verildi ve muhasamatı (düşmanlığı) artık hitama (sona) erdirmek üzere devletlerin vesayetine müracaat hususu dahi mevkii tezekküre konuldu. Devletler ilanı bitarafı ettiklerini ileri sürerek tavassuttan (aracılıktan) istinkâf etmeleri (çekinmeleri) mülâhazasına mebni evvel emirde bir mütareke akdi lazım geleceği reyinde bulunmuş isem de Sadrazam Paşa ile Hariciye Nazırı muharebenin artık hitama erdirilmesi hakkında düveli muazzamaya ve alelhusus İngiltere devleti fahimesine vuku bulacak müracaatımız behemehal kabul ve tervic edileceği (ilgi göreceği) kanaatine düşmüş olduklarından talebi tavassut için süferayı saltanatı seniyeye telgraf keşidesine Meclisce karar verilerek ol veçhile icrayı icabı Hariciye Nazırı'na havale olundu. Diğer taraftan Sadrazam Kâmil Paşa merhum burada bulunan süferayı ecnebiyeyi Babıâli'ye davet ederek Zatı Hazareti Padişahi İstanbul'u terk buyurmayacakları gibi vükelâ da vazifeleri başlarından ayrılmayacaklarını ve binaenaleyh Zatı Hazareti Mülkdarı ve Hükümeti Seniyeleri nezdlerine memur olan süfereanın da İstanbul'u terk etmelerine mümanaat (engel) olunacağını ve beyhude sifki dimadan ise muharebeye artık hitam (durması) verilmek üzere Bulgar ordusunun bulunduğu yerde tevakkuf etmesi zımnında tavassut (aracılık) eylemeleri hususunun devletlerine işarını süferayı müşarileyhime bir lisanı müessir ile ifade eyledi.''

Gerçekten Osmanlı hükümeti bu iki yola da, yani önce büyük devletlere ve sonra doğrudan doğruya Balkanlılara sıra ile başvuracak ve bu başvurmaların hiçbiri bir sonuç vermeyecektir; bunları az aşağıda anlatacağız ve bunlardan neden bir sonuç alınmadığını göreceğiz. İstenilen sonuç ancak Bulgar saldırısı Çatalca'da kırıldıktan ve Kâmil Paşa'nın Nâzım Paşa'ya gönderdiği yukarda gördüğümüz 2.11.1912 tarihli teldeki:

''Vaziyeti hazırai siyasiyemize nazaran Şark (Doğu) Ordumuzun Bulgarlara karşı muvaffakıyeti, hiç olmazsa bir mevkii müstahkem tutarak aylarca şedit mukavemeti (sert direnişi) temin olunabildiği halde... düşmanlarımız... müsalâhaya (silahlı çatışmaya) mecbur olacaklardır...''

Sözü yerine getirildikten sonra elde edilecektir.

Bu işin ayrıntılarına girişmeden önce hükümetin İstanbul'dan çıkması ve Anadolu'ya çekilmesi işi üzerinde birkaç söz söylemek isteriz. Mustafa Reşit Paşa'nın yazısından büyük devletlere ilk başvurma ile onların İstanbul'daki büyükelçilerini çağırıp İstanbul'dan çıkılmayacağının bildirilmesinin aynı veya hemen aynı zamanda yapıldığı anlaşılabilirse de belgelerin gösterdiği gibi bunlar ayrı iki olaydır; birincisi 3 ve ikincisi ise büyük devletlerin aracılık işinde atlatma yoluna girdikleri anlaşılmaya başladıktan ve Nâzım Paşa'nın ardı kesilmeyen, işi siyasa yolu ile bitirmek dilekleri çoğaldıktan sonra 7 Sonteşrin'de (kasımda) yapılmıştır.

Osmanlı hükümetinin istemiş olduğu aracılık işine dönelim; yukarda birçok yerde

gördük, Bulgarların İstanbul üzerine yürümelerinden Rus hükümeti, Osmanlı hükümeti kadar kaygılanmaktadır; bu kaygı ve korku dolayısıyla Osmanlı hükümeti, Nâzım Paşa'nın durumu alabildiğine kötümseyen telleri üzerine, bir an önce bırakışma elde edilsin ve aracılıkta bulunsunlar diye sonteşrinde (kasımda) büyük devletlere başvururken Rusya da tıpkı bu gibi düşüncelerle ve yine işbu günde (hatta daha önce, çünkü Sazonof'un bu yoldaki genelgesi 2 Sonteşrin'de (kasımda) yollanılmıştır) büyük devletlere başurmaktadır; ancak Osmanlı hükümeti statüko temelini ileri sürerken, Rusya, Bulgarları İstanbul yolu üzerinde durdurmak düşüncesiyle davrandığını açıklayarak onları ve bağlaşıklarını dinizleyeceğini (durduracağını) sandığı birtakım barış şartları öne sürmektedir, bu şartlar şunlardır (1):

1) İstanbul'un padişahta kalması; sınırın: batıda Meriç ve kuzeyde o andaki Osmanlı-Bulgar sınırı olması.

2) Rumeli'nin kalan kısmının, Balkanlılar arasında onların daha önceki anlaşmaları gereğince bölünmesi.

3) Adriyatik kıyıları boyunca küçük bir Arnavutluk kurulması.

4) Sırbistan'ın denize ulaşması.

5) Romanya'nın Bulgaristan'la anlaşarak sınır düzeltmeleri sağlaması.

6) Aynoros'un İstanbul Rum Patriği'nin yönetimi altında erkinliği (serbestliği).

Bu belge 3 Sonteşrin'de (kasımda) Puankare'ye ve bir gün sonra Berlin'de Kiderlen'e verilecektir. Bu son olayı duyunca Puankare bundan hoşlanmaz, kızgınlığını İsvolski'ye söyler (1) ve bunu kendisine bildiren telin altına şunları yazar (özet):

İsvolski bunu bana dün üç teşrinde (ekimde) gösterdi ama öbür büyük devletlere de şimdiden bildirileceğini söylemedi; ben ona dedim ki: Edirne'nin Osmanlı'da kalmasını sağlamaya kalkışmak vakitsizdir ve Bulgarları yok yere kızdırabilir; Aynoros bölgesi için de böyle dedim.

Bu Edirne yüzünden Bulgarları elden kaçırmak kaygısını ve bu yolda kendisine verilen birçok öğüdü göze alan Rus hükümeti 3/4 Sonteşrin (kasım) gecesi başbakan, dışişleri ve deniz bakanları ve genelkurmay başkanı arasında yapılan bir toplantıdan sonra bu işten vazgeçer, bu toplantıda şuna varılmıştı (2):

Edirne, İstanbul'un anahtarı değildir, çünkü onu çevirerek İstanbul üzerine yürünülebilmektedir, dolayısıyla Edirne Bulgarlarda kalabilir.

Sazonof bu kararı bir zamanlar gizli tutup daha sonra Bulgarlara bildireceğini G. Lui'ye söyler.

Petersburg'daki İngiliz Büyükelçisi Bukanan'ın 5 Sonteşrin'de (kasımda) hükümetine bildirdiğine göre (1):

Bulgar elçisi, Rus hükümetine, İstanbul hakkında istenilen inancayı (güveni) (oranın Bulgaristan'a katılmayacağı inancasını) vermiş ve Bulgar hükümetinin Ayastefanos Anlaşması'yla olduğu gibi Edirne vilayetinin büyük bir kısmını istediğini söylemiştir. Sazonof, Enos-Ergene-Midya çizgisinin yeni sınır olmasını kabul etmiştir; Bulgar elçisi Edirne düşmedikçe hükümetinin barış yapamayacağını söylemiştir; Sazanof ise İstanbul düşmeden aracılığın başarılamayacağından korkmaktadır; Bulgar elçisine göre, hükümeti, Romanya'ya toprak vermeyi kabul etmemektedir.

Bu telden Sazanof'un Enos-Ergene-Midya sınırını kabul ettiğini kime, Bulgar elçisine mi, yoksa Bukanan'a mı söylediği pek açık olarak anlaşılamamaktadır; ancak Sazonof bu yoldaki kararı, az aşağıda göreceğimiz gibi, Bulgar hükümetine bildirmekte çok gecikmeyecektir.

Savaşın durdurulması ve aracılıkta bulunulmasını hep birlikte isteyen Osmanlı ve Rus hükümetlerinin dilekleri arasındaki aykırılığı yukarda gördük. 3 Sonteşrin'de (kasımda) bu yoldaki Osmanlı başvurması olunca Sazonof işbu hükümeti kendi yoluna getirmek ister ve hükümetinin dileklerini kendisine bildirmeye gelen Turhan Paşa'ya (2):

Korunulamayacak bir duruma girmiş olan Osmanlı toprak bütünlüğü sözünü ağıza almayın; Bulgar ilerlemesini durdurma yolu bu değildir, yazık ki birçok toprağı gözden çıkarmak zorundasınız; şimdi beni görmeye gelen Bulgar Elçisi, hükümetinin Edirne'yi almadan barışı düşünemeyeceğini söyledi; Avusturya, Bulgaristan'ı Sırp'a karşı kullanabilmek için azıtıyor; Arnavutluk, sultanın hükümranlığı altında özgür olmalı ve Makedonya Balkanlılar arasında paylaşılmalıdır.

Turhan Paşa'nın bu başvurmasından sonra Sazonof, İsvolski'ye İstanbul, aracılık ve barış işleri için birtakım yönergeler (1) yollar ve İsvolski bunlara dayanarak 5 Sonteşrin'de (kasımda) Puankare'ye iki eki olan bir mektup gönderir (2); özetleri aşağıdadır:

Rus hükümetinin düşüncesine göre Balkanlıları İstanbul yolunda durdurabilmenin tek çaresi, Edirne ve İstanbul'dan başka bütün Rumeli'nin daha önce bildirilmiş olan programa göre (3) kendilerinde kalacağının bütün büyük devletlerce Balkanlılara inancalanmasıdır (güvence verilmesidir). -Sazonof, Puankare'nin bu yolda büyük devletlere başvurmasını diler- Bunun sağlanılması (Balkanlıların durdurulması) en çok Almanya'nın Avusturya'ya vereceği öğütlere bakar- Sazonof çok gizli olarak şunu da ekliyor ki Balkanlıların İstanbul'a girmesi bütün Karadeniz Rus filosunun da oraya gitmesini gerektirir- Böyle bir Rus ölçeminin doğurabileceği arsıulusal karmaşmaları (karışıklıkları) önlemek için bildirilmiş olan Rus barış şartlarının Almanya ve Avusturya'da kabulünü sağlamak yolunda Fransa'nın elinden gelen her şeyi yapması gerekir- Balkan olaylarıyla duygulanan Rus kamuoyu Rus hükümetini çok güç bir duruma sokabilir.

İsvolski'nin bu mektubunun birinci ekine göre:

Turhan Paşa, Sazonof'a Balkanlıların İstanbul'a girmelerinin önlenilmesi için Osmanlı hükümetinin büyük devletlere başvurduğunu, işbu hükümetin bu olayı beklemeden Anadolu'ya çekilip İstanbul'u önüne geçilemeyecek anarşiye bırakacağını söylemiş (1)...

İsvolski'nin yazısına ekli olan notisin (notunun) sonu ve program (barış şartları) yukarda görmüş olduklarımıza benzediği için onları yazmıyoruz; buna sondan ikinci bölek olarak Sırbistan'a katılacak yerlerden Avusturya malları için özgür geçit sağlanmasının gerekeceği gibi bir hüküm eklenmiştir.

Yukarıda özetini görmüş olduğumuz üç belge bu işteki Rus durumunu aydınlatır.

Fransız düşünce ve durumu şöyledir (2): Osmanlı hükümetinin istediği, büyük devletlerin zorla bir bırakışmayı sağlamaları yani Balkanlıları durdurup Türklere soluk aldırmalarıdır, bunu yapmaya kalkışmak, Türklerden yana ve Balkanlılara karşı durum almak demektir; biz yalnız dostçasına bir aracılıkta bulunma dileğini göz önüne alabiliriz. Puankare, Rifat Paşa'ya bu yolda demeçte bulunurken,

sözlerinin Türkiye'ce Balkanlıların dileklerinin ana çizgilerinin kabulü, yani hemen bütün Rumeli'nin elden çıkması demek olduğunu açıklar (3).

İngiliz hükümeti de böyle düşünmektedir, ona göre yalnız Avusturya ve Rusya, Bulgarları İstanbul yolunda durdurabilecek durumdadırlar; dolayısıyla İngiltere ve büyük devletler için yapılabilecek şey ancak Bulgarlardan ne gibi şartlarla duracaklarını sormaktır (1).

Almanya, Avusturya ve İtalya'nın takınacakları durum bildiğimiz sebepler dolayısıyla bir geciktirme durumu olacaktır, onlar, Osmanlı hükümetinin aracılık değil sadece bırakışma istediğini ve bu yolda ne düşündüklerini öğrenmek için Balkanlılara başvurulması gerektiğini ileri süreceklerdir (2).

O günlerde Almanya Doğu siyasasının aldığı yeni yönü aydınlatması dolayısıyla Kiderlen'in bir yazısının bazı kısımlarını aşağıya koyacağız; yukarda görmüştük ki Rusya, Bulgarların İstanbul üzerine ilerlemelerini durdurmak için, Balkanlıları hoşlandıracak sandığı 6 maddelik barış şartları anıklamış (hazırlamış) ve bunları 3 Sonteşrin'de (kasımda) Fransız ve 4 Sonteşrin'de (kasımda) de Almanya hükümetlerine bildirmişti ve bu son bildirişe Puankare kızmıştı.

Kendisine hükümetinin önermesini (önerisini) bildiren ve Bulgarların İstanbul'a girmelerinin hep birlikte önlenmesini ve bunun için Balkanlılara hep birlikte Meriç'in batısında kalan yerlerin sağlanılacağının inançlanılmasını isteyen Rus büyükelçisiyle konuşurken Kiderlen-Vahter, Avusturya-Macaristan'ın, Sırbistan'ın Adriyatik'e çıkmasına göz yumamayacağını ve Sırbistan'ın ancak Ege denizine çıkabileceğini söyler; bu ise en başta Sırbistan'la Yunanistan'ın arasını bozmak demekti.

Kiderlen, Rus büyükelçisiyle bütün bu konuştuklarını Viyana'daki Alman elçisine yolladığı bir yazıda anlattıktan sonra, özet olarak şunları ekler (1):

Kont Berştold'dan sorunuz ki, ister doğrudan doğruya, ister bizim yolumuzla, Rus hükümetine şu düşüncenin bildirilmesini doğru bulur mu:

''Bizim yani Almanya ile Avusturya - Macaristan'ın, Bulgaristan'ı İstanbul'a yürümekten alıkoymakta hiçbir asımız (çıkarımız) yoktur; ancak bunun tersine olan Rus asısını (çıkarını) anlarız. Rusya'nın da Sırbistan'ın Adriyatik denizine doğru genişlemesine karşın bir asısı (çıkarı) yoktur, ama bu ancak Arnavut ülkesine tecavüzle olabilir; buna da Avusturya - Macaristan müsaade edemez. Genel olarak Balkanlar'da durumun düzenlenmesi, ancak şu düstura göre olmalıdır: yeni ülke kazançları, bir Balkan ırkının asısı (çıkarı) için bir başka Balkan ırkının zararına olarak değil, yalnız Türkiye'nin zararına olarak, gerekleştirilmelidir.

''Belki Avusturya - Macaristan'la Rusya arasında şöyle bir aralama anlaşması yapılabilir: Avusturya - Macaristan kendi asıları (çıkarları) ile birlikte (2), Rusya'nın İstanbul ve Edirne hakkındaki isteklerini destekler, öte yandan Rusya, Adriyatik'e doğru giden bir yoldan (yani Arnavut ülkesinden) vazgeçmesi için Sırbistan üzerinde etkide bulunur; buna karşılık Sırbistan, Ege'ye doğru her türlü genişlemede özgür bırakılır.''

Bu önerme (öneride) Rusya'ya: Batı Balkan işlerinde bize yardım et, biz de sana Doğu Balkan işlerinde, Edirne ve İstanbul işlerinde yardım ederiz demekti, bir yandan da Sırbistan'ı Yunan'a karşı kışkırtmaktı. İlerde bir belgede göreceğimiz gibi Rusya bu önermeyi açıkça kabul etmezse de Bulgarlar İstanbul yolu üzerinde Çatalca vuruşmasıyla durdurulduktan sonra Boğazlardaki Rus isteklerine yardım edilmesi karşılığında, Sırpların Adriyatik üzerindeki isteklerine yardım etmemeye

eygin (yatkın) oluduğunu el altından Almanya ve Avusturya'ya duyurmaya çalışır. Sonuçta Rusya, Bosna-Hersek işinde kapılmış olduğu oyuna yine kapılır; Sırbistan Adriyatik denizinde bir limana yerleşemez, yani Avusturya'nın istediği olur, ama Rusya'nın Boğazlar üzerindeki dileklerinin hiçbiri gerçekleşemez.

Bulgarları İstanbul yolu üzerinde durdurmak amacını güden Osmanlı ve Rus başvurmaları böylece bir sürü konuşmaya yol açacak ama edimsel bir sonuç vermeye duracaktır.

Bunlar yapıladursun Osmanlı askeri durumuna dönelim:

4 Sonteşrin'de (kasımda) saat 17'den az sonra Maarif Nazırı Şerif Paşa, Nâzım Paşa ile makine başında şöylece konuşur (1):

Şerif Paşa: ''Çatalca hattında hiç olmazsa 6, 7 gün mukavemete imkân var mıdır? Meclisi Vükelâ kararıyla, buna cevabı kati bekliyorum.''

Nâzım Paşa: ''Ordu henüz hali ricattadır. Çatalca hattında tecemmü (toplanma) ve düşmanın hattı mezbur (adı geçen) önüne muvasalatla müsademata başlaması 5-6 güne mütevakıf olduğu tahmin edilmektedir. Ordu icra ettiği müteaddit ricatlarda (çeşitli geri çekilmelerde) maateessüf düşmana çok top terk etmiş olduğundan Çatalca hattında sebat (durma) ve mukavemetin derecesi, birlikte getirebileceği top ve eslihanın (silahın) miktarına ve meşhut olacak (görülecek) ahvali ruhiyeye tâbi olduğundan şimdiden neticesi kestirilemez.''

Bu konuşmadan sonra Nâzım Paşa bir kere daha her ne olursa olsun bir an önce bırakışma ve barış yoluna gidilsin diye sadarete başvurur ve 5 Sonteşrin (Kasım) sabahı şu yazıyı yollar (1):

''Vaziyeti hazıra berveçhi âti tafsilat ve mütalaatın itasına lüzum göstermektedir. Şöyle ki: Bundan evvelki telgrafname ile de arz olunduğu veçhile ordu Çatalca hattının gerisinde tecemmü etmek (durmak) üzere ricat etmektedir (geri çekilmektedir). Bu tecemmüün ikmali ve Bulgar ordusunun hattı mezbur önüne muvasalatla tekrar müsademata (silahlı çatışmaya) başlaması beş altı günden evvel vuku bulmayacağı tahmin olunmaktadır. Maateessüf şimdiye kadar yapılan ricatlarda birçok top terk edilmiş olduğu gibi, müteaddit esbap ve avamil (çeşitli nedenler ve etkenler) tesiriyle ordunun her türlü kuvvei maneviye ve maddiyesi de tamamen bozulmuş olduğundan ve elde miktarı kâfi top bulunmaması hasebiyle zaten hali matrukiyette (zayıf) kalmış olan Çatalca hattının şu birkaç gün içinde usulü cedideye (yeni) tevfikan berveçhi matlup (istenen) tahkim ve teslihi (silahlanma) de mümkün olamayacağından ve zaten şimdi karşımızda adeten bize faik (üstün) olan düşman Makedonya cihetinde serbest kalmış olan kuvayı askeriyesini şimendiferle bu tarafa celbederek tefevvuku hazırasını büsbütün tezyidedebileceğinden ve buna mukabil bizim Şarki (Doğu) Anadolu'dan ancak 15-20 güne kadar getirebileceğimiz 15-20 bin kişilik bir kuvvei imdadiye ile ihrazı tefevvuk etmekliğimiz (üstünlüğü sağlamamız) kabil olamayacağından, Çatalca hattında yapılacak muharebenin neticesi meşkûktur (kuşkuludur). Bilakis böyle bir muharebe neticesinde ordunun büsbütün dağılması ve düşmanın bilfiil payitahta girmesi gibi maazallah pek elim ve vahim ahval tahaddüs etmesi muhtemeldir. Binaenaleyh şimdiye kadar yaptığı müteaddit huruçlarda (çeşitli çıkışlarda) muvaffak olmuş olan Edirne mevkii müstahkemi ile beraber Şkodra, Manastır, Yanya ve Selanik mevkileri de daha elimizde iken ve Bulgar ordusu İstanbul'un pek yakınında bulunan ve kapısı demek olan Çatalca önlerine kadar gelip payitahta karşı bir vazı tehdit almadan ve Edirne vilayetinin büyük bir kısmını henüz zapt ve

istilasına geçirmeden (?) ve ordumuz büsbütün dağılmadan evvel devletçe harbe nihayet verilmesi ahval ve şeraiti hazıra tahtında en salim bir hareket olmak üzere görülmektedir. Buna nazaran hükümeti seniyenin iktiza eden tedabiri siyasiyeyi (gereken siyasi önlemleri) ittihaz etmesi (alması) tahtı vücuptadır (gereklidir). Teşebbüsatı siyasiyenin ikmaline kadar ordunun arz olunan iktidarı maddi ve manevisinin müsaadesi derecesinde müdafaaya çalışılacağı ve hissemize ait her türlü fedakârlığın ihtiyariyle son vazifei askeriye ve vataniyenin ifa edileceği tabiidir.''

Görüldüğü gibi Nâzım Paşa bir an önce bırakışma ve barış olması için hükümeti sıkıştıradurmaktadır.

Osmanlı hükümetinin büyük devletlere ikinci başvurması:

Nâzım Paşa'nın yazısının alındığı gün Bulgar ilerlemesini durdurmak düşüncesiyle Noradungiyan Efendi, Bompar'la yeniden görüşür ve aralarında yeni bir başvurma konusu olmak üzere şöyle bir metin kararlaştırılır:

''Şurası anlaşılmalıdır ki Osmanlı hükümeti çarpışmaların hemen durdurulması ve barış şartlarının kararlaştırılması için büyük devletlerin hep birlikte aracılıkta bulunmalarını diler (1).''

Bu başvurmadaki yenilik, görüldüğü gibi büyük devletlerin Bulgar ordularını durdurmalarına karşılık olarak onlara, aralarında barış şartları kararlaştırmak hakkının tanınmasıdır. Bunda, onların önerecekleri şartların kabul edileceği söylenilmemekle birlikte, bu eski başvurmaya göre büyük devletlere daha büyük yetki vermek demekti.

Bompar'ın bunu bildiren telini alınca Puankare, bunu bir genelgeyle büyükelçilerine bildirir ve yanında bulundukları hükümetlerden düşüncelerini sormalarını ister. (6.11.1912) (2).

İşbu yeni Osmanlı önermesiyle barış şartlarını da kapsayan yukarıda gördüğümüz Rus önermesinin (önerisinin) yankılarını gözden geçirelim.

Puankare 6 Sonteşrin'de (kasımda) Rus barış şartlarını (3 ve 5 Sonteşrin'de kendisine bildirmiş olduğunu yukarıda gördüğümüz şartlar) Londra'ya bildirir ve İsvolski'ye şu yolda karşılık vermiş olduğunu ekler (3):

1) Yeni Türk başvurmasını (Bompar'la anlaşılarak yapılan 5.11.1912 tarihli ikinci başvurma) benim öbür büyük devletlere bildirişim ve Avusturya'ya karşılığı (4) bizi müddeialeyh durumuna sokmuştur, bu durumda kalmak daha çok işimize gelir: şimdi aracılık şartlarını açıklamak üçlü bağlaşma devletlerine düşer.

2) Ancak eğer Rusya şimdiden bizim bir tasar ileri sürmemizi istiyorsa buna Fransa yalnız başına girişemez ve bunu Rusya ve İngiltere ile birlikte yapabilir.

3) Fransa genel olarak Rus tasarını beğenmektedir, ancak şunlara bakışı çekmek ister: a) Edirne'yi Bulgar bölgesinin dışında tutmak doğru olmaz, Bay Sazonof'un da işte bizim gibi düşündüğünü sanmaktayım: b) Avusturya malları için sağlanılacak özgür geçit (başlıca Selanik'e doğru) dar bir anlamdadır ve Avusturya'nın onaşamayacağı (onaylayamayacağı) bir biçimde yazılmıştır; c) Aynoros işini şimdiden kesip atmak belki doğru olmaz.

Bu sırada ve bu işle ilgili olarak, İngiltere hükümeti, Rusya'yı son aşamada kuşkulandıran bir düşünceyi Fransa ve Rusya'ya bildirir, o da İstanbul ve Selanik'in arsıulusallaştırılmaması, yansızlaştırılması ve Tanca'nınkine benzer bir biçime

sokulmasıdır (1), bu, Rusya ile gözlerini dikmiş olduğu amacı (İstanbul) arasına arsıulusal bir duvar çekmek istemekti. Bunu duyunca çok canı sıkılan Londra'daki Rus büyükelçisi Rusya için birbirinden ayrı iki sorun: Balkanlar ve İstanbul sorunları olduğunu biteviye söylemekte ve Bulgarların İstanbul yolu üzerinde durdurulması için başvurmalarını yenilemektedir. Rus karşıtlığı dolayısıyla bu İngiliz önermesi (önerisi) üzerine bir şey yapılmayacaktır.

İşbu Rus barış şartları üzerindeki Alman iç düşüncesini ve Almanya'nın bunlardan asılanarak (yararlanarak) Sırpların Adriyatik'e çıkmaları ve Bulgarların İstanbul'a girmeleri işlerini Rusya ile bir pazarlık konusu yapmak istediğini yukarıda gördük. Bu iş üzerinde Kiderlen'in açık olarak aldığı durum ise şudur (2):

Bu şartlar genel olarak iyidir, Arnavutluk, Türk egemenliği altında şerit gibi bir yolla İstanbul'a bağlanmaktan vazgeçmeli, Arnavutluk yalnızca sözde kalacak olan padişahın hükümranlığı altında erkin olmalı, İstanbul ve büyükcene bir bölge Osmanlı'da kalmalı, Sırbistan'a Adriyatik'te bir çıkış vermektense ona bu çıkışı Ege denizinde vermek daha kolay olur.

Jül Kanbon'un yazdığına göre kendisi ve Berlin'deki Rus ve İngiliz büyükelçileri, Alman dışişleri bakanının, uzun zaman Avrupa'yı yeni aykırılık ve karşınlıklardan korumak için Rumeli işini geniş ölçüde çözümlemeye eyginliğine (yatkınlığına) şaşmaktadırlar. O, Bulgarlardan yana Ruslardan da ileri gitmektedir, çünkü Rus, Edirne'yi Osmanlı'da bırakmak isterken (o anda yukarıda gördüğümüz yeni Rus kararı daha duyulmamıştı) o, eğer Bulgarlar Edirne'yi alabilirlerse ellerinde kalması gerekeceğini söylemektedir, onca en önemli sorun Sırbistan'ın Adriyatik'e çıkması işidir.

Bu Rus şartları üzerindeki Avusturya görüşü de şudur (1):

Statüko artık korunulamaz -Tasarı değiştirilmelidir- Avusturya'nın komşu devletin (Sırbistan) büyümesine onaşması (yanaşması) işbu devletin kendisine karşı bir siyasa gütmeyeceğini inançlamasına bakar; yalnız adançlar yetmez; arada ortak asılar (çıkarlar) yaratmak için sürekli tutumsal (ekonomik) ilişkiler ve tecimsel (ticari) anlaşmalar ister -Karadağ için de Sırbistan gibi olmalı- Sırbistan için Adriyatik'e ulaşma olamaz -Arnavutluk'a yaşamak ve gelişmek olanakları verilmeli- Romanya'nın haklı dilekleri gözde tutulmalı- Sınırlarımızda yersel düzeltmeler, az toprak (?) (2), büyüme istemeyiz- Balkanlılar bugünkü tecim (ticari) antlaşmalarını veya benzerlerini sürdüreceklerini inancalamalıdırlar (inanmalıdırlar)- Selanik özgür liman olmalıdır, Avusturya ile işbu özgür veya yansız liman arasında gidiş geliş özgenliğini sağlayan (arsıulusal) anlaşmalar yapılmalıdır.

Görüldüğü gibi Avusturya, Doğu Balkanlar ve Edirne işlerine, açıktan açığa olsun, karışmamaktadır.

Şimdi 5 Sonteşrin (kasım) tarihiyle ve Bompar ve Rifat Paşa yolu ile Fransa hükümetine ve Osmanlı öbür büyükelçileri yolu ile de bütün büyük devletlere yapılmış olan ikinci Osmanlı başvurması üzerine büyük devletlerin açıkladıkları düşüncelere gelelim.

Puankare, Bompar yolu ile Osmanlı hükümetine karşılıkta bulunur (1):

Fransa bu iş üzerinde büyük devletlerle görüşecektir. Aracılık sözü her türlü baskı düşüncesini bir yana bıraktırır, dolayısıyla öbür savaşçı devletlerden işbu aracılığı kabul edip etmeyeceklerinin sorulması gerekir.

Puankare hatıratında, Rifat Paşa'nın Sadrazam ve Hariciye Nazırı'nın, Bulgarlar

Çatalca'yı zorlamadan Avrupa'ca aracılık etmesinden direndiklerini söylemesi üzerine yukarıdaki karşılıkta bulunmuş olduğunu yazmaktadır (2).

İşbu 6 Sonteşrin (kasım) gününde Rusya, iki önemli kararını bildirir: Sazonof işbu günde Bulgarların Edirne'ye girmelerine karşı olmadığını Sofya'daki elçisine teller (3). Yine bu günde Sazonof bağlaşıkların İstanbul'a süreksiz olarak girmelerine karşı olmadığını Londra ve Paris'teki büyükelçilerine teller ve onlar da bunu 7 Sonteşrin'de (kasımda) İngiliz ve Fransız hükümetlerine bildirirler (1). Rusya'nın neden böyle davrandığı G. Lui'nin 10 Sonteşrin (kasım) tarihli bir telinden anlaşılmaktadır, bu tele göre (2):

Sazonof istemeyerek Bulgarların İstanbul'a girmesine katlanmaktadır; ancak onların orada kalmaları olasılığını göz önüne getirmek bile istemiyor; öyle anlaşılıyor ki Avusturya'nın Bulgarları kazanmak ve Rusya'dan ayırmak için onları İstanbul'a gitmeye kışkırttığı bu sırada o (Sazonof) Bulgarları gücendirmemeye uğraşıyor.

Sazonof bir yandan da Bulgarlar İstanbul'a girmeden önce Rus Karadeniz donanmasını İstanbul'a yollamak için kapı yapmaya çalışmaktadır; kendisini, ikinci Osmanlı başvurması dolayısıyla gören, Turhan Paşa'ya (3) aracılıkta bir başarı ummadığını, çünkü ilk başvurmadan bir sonuç çıkmadığını, Bulgarların durmayacaklarını ve doğrudan doğruya barış yapmak isteyeceklerini söyledikten sonra, büyük devletlerin İstanbul'a ikişer savaş gemisi gönderdiklerini ve Türk asıları (çıkarları) bakımından da Rusya'nın daha çok gemi göndermesi gerektiğini ekler.

Bir gün önce 5 Sonteşrin'de (kasımda) Londra'da Avam Kamarası'nda Grey ve Peşte'de Meclis'te (deleguation) Berştold artık statükonun kalamayacağını açıklarlar. Grey der ki:

Benim bildiğime göre kimse, hangi şartlarla barış yapacaklarını söylemek hakkını Balkanlıların elinden almayı düşünmemektedir.

Berştold ise şöyle der: Balkan yenleriyle (galibiyetiyle) doğan durumu geniş ölçüde göz önünde bulundurmaya ve böylelikle Balkanlılarla sürekli ve dostçasına bir anlaşmanın temellerini kurmaya anıkız (hazırız). Ancak öbür yandan devletimizin haklı asılarının (çıkarlarının) korunmasını istemekteyiz.

İngiltere ve Avusturya Dışişleri Bakanları'nın işbu sözleri, ''savaşın sonucu ne olursa olsun Balkanlar'da toprakça değişiklikler olmayacağı, yani toprak statükosunun korunulacağı'' üzerine büyük devletlerin önceden yapmış oldukları demeçlerin geri alındığını acun (dünya) kamuoyuna bildirmekte idi.